

ՄԻՈՆ

ՅՈՒՆԻՍԿՈՒՍՏՈՍ

ԹԻԻ 7-3

ԽԵ՛

ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԳԵՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

6854-74/

1971

Յուլիս - Օգոստոս

Ժիւ 7 - 8

1971

July - August

7-8

SION

VOL. 45

OFFICIAL PUBLICATION OF THE ARMENIAN PATRIARCHATE, JERUSALEM
A BIMONTHLY OF RELIGION, LITERATURE AND PHILOLOGY

Proprietor: His Beatitude the Armenian Patriarch of Jerusalem

Editor-in-chief: Bp. Shahe Ajamian Editor: Ara Kalaydjian

St. James Press
Jerusalem

տեղ ունին. «Հայեցի դաստիարակութիւն»ը կամ լքուած է բոլորովին, ձգուած ինքն իր բախտին, եւ կամ ընդհակառակն՝ հասկնալի բայց ոչ-արդարանալի խանդավառութեամբ մը՝ այդ կրթութիւնը վերածուած է մեր ժողովուրդի պատմութիւնն ու մը-շակոյթը ջատագոյնող, զմեզ շատ բարձր եւ մեծարժէք ցեղ մը առանց փաստարկելիժ հաստատող դրութեան մը: Այսպէս է որ, մեր վարժարաններու շրջանաւարտները կամ գրեթէ ոչինչ ունին իրրեւ գիտելիք ու ցգի այդ «դաստիարակութենէն»՝ եւ կամ՝ ընդհակառակը՝ իրենց պատկանած ժողովուրդի գերակայութեան անվիճելիօրէն համոզուած, — կը մտնեն կեանք: Սակայն երկու պարագային ալ արդիւնքը նոյնն է. առաջինները, չկարենալով կռթնիլ գիտելիքներու յենարանին՝ կը կորսուին — կը ձուլուին. մինչ երկրորդները, այս հսկայ աշխարհին ու բազմամիլիոն մարդկութեան մէջ նետուած՝ կը գիտակցին իրենց ջամբուած «դաստիարակութեան» չա՛տ խախտու հիմերուն, ու հիասթափ եւ յուսախար՝ յաճախ կը մտնեն առաջիններուն ճամբան, զիրենք դէպի օտարացում առաջնորդող: Չկայ Հայեցի իրա՛ւ դաստիարակութեան միջին եզր մը, մակարդակ մը, որ Հայ տղուն տայ ճշգրիտ այլ ամբողջական պատմութիւնը մեր դարաւոր կեանքին, ստեղծագործութեան, ոգորումներուն եւ իրազորումներուն: Կրթութիւն մը՝ որ բազդատական ուսուցումով մեզ իբրեւ ժողովուրդ կշիռին մէջ զնէ ուրիշ հաւաքականութիւններու հետ, գտնէ մեր առաքինութիւնները, այլ հաստատէ նաեւ մեր թերիներն ու պակասները. դաստիարակութիւն մը՝ որ նո՛ր շունչ եւ կեանք տայ, նո՛ր մօտեցումով մը, Թարգմանչաց տօնին եւ Վարդանանցին, Սասունցի Դաւիթին եւ Անդրանիկին, Արարատին եւ Վանայ Ծովակին. դաստիարակութիւն մը, ի վերջոյ, որ, հիմնուած անաշառ տրամաբանութեան, ինչպէս նաեւ հայրենիքի եւ ազգի սիրոյն վրայ՝ Հայ տղան մա՛րդ ընէ, միաժամանակ անոր երակներուն ներարկելով Հայ ծնած ըլլալու եւ Հայ ապրելու պատիւին գիտակցութիւնը:

Եթէ չենք ուզեր որ մեր վարժարաններուն համար ծախսւող մեծ գումարներ ի դուր վատնուած ըլլան, եթէ չենք ուզեր մեր դպրոցները մօտ ապագային պարպուած տեսնել իրենց ուսանողութենէն, եթէ կը կարծենք տակաւին թէ Հայ վարժարանները հայապահպանման մեր ամենէն ամուր յենարաններն են, պէտք է գտնենք միջոցները եւ ստեղծենք պայմանները՝ կրթութեան այդ վառարանները դարձնելու իրակա՛ն կեդրոններ Հայեցի դաստիարակութեան, ուր եռայ Հայ կեանքը, ուր սաւառնի Հայ ոգին եւ ուր ապրի, նորահաս մանուկներուն մէջ, հայութիւնը:

Ա. Գ.

ԺԱՌԱՆԳԱՒՈՐԱՅ ՎԱՐԺԱՐԱՆ ԵՒ ԸՆԾԱՅԱՐԱՆ

ԱՄԱՎԵՐՋԻ ԶԱՆԴԷՍ ԵՒ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՎԵՑ ԿՈՒՍԱԿՐՈՆ ԱԲԵՂԱՆԵՐՈՒ

Երուսաղէմի Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութիւնը եւ Հայ Համայնքը հրճուանքի ու հոգեկան դժուարումի պահեր ապրեցան 24 եւ 25 Յուլիս, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն, երբ տեղի ունեցան Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի Ամավերջի Հանդէսն ու վեց չըջնաւարտ սարկաւազներու կուսակրօն արեղայ ձեռնադրութիւնը:

Հայ Եկեղեցիի եւ Հայ Ժողովուրդի անսակարկ ծառայութեան նրաւորուող վեց այս նորընծաներուն ձեռնադրութիւնը անգամի մը համար դարձաւ կու դայ ամբողջ Հայութեան ուշադրութիւնն ու ակնկալութիւնը սեւեռել Երուսաղէմի Հայ Պատրիարքութեան Դպրեմանքին վրայ, որ մօտ մէկուկէս զարու իր հարուստ կեանքին ընթացքին ազգին տուած է բազմահարկը կրօնականներ, ըլլան անոնք իշխանաւորները մեր Եկեղեցիին, կամ պարզ աշխատողները այս Հաստատութեան:

Բազմահմուտ եկեղեցականներ կամ աշխարհական մտաւորականներ պատրաստելու այս սրբազան պարտականութիւնը Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան պահանջած է բազում զոհողութիւններ, ըլլան անոնք նիւթական թէ բարոյական: Աշխարհը սասանեցնող երկու Մեծ Պատերազմներու ընթացքին իսկ, Ժառանգաւորաց Վարժարանը շարունակած է իր գոյութիւնը պահել շնորհիւ Միաբանութեան անյողողող կամքին և նպատակասլաց ուղղութեան: Հարկ կա՞յ շեշտելու հոս, թէ արտասահմանի Հայ դպրութիւններու կրօնական կեանքը կարելի կը դառնայ, վերջին յիսուն տարիներուն մասնաւոր, շնորհիւ Երուսաղէմի Ժառանգաւորացէն իրենց հոգեկան եւ մտաւորական սնունդը ստացած կրօնականներու, որոնք Լուսաւորչի սուրբ Հաւատքին հետ տարածած են ու կը տարածեն տակաւին Հայ դարաւոր մշակոյթի սէրն ու հրփայտն ալ:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի այդ անդահատելի դերին խոր գիտակցութեամբ է որ Ս. Աթոռոյս Պատրիարք Ն. Ամեն. Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեանի հոգածութեամբ եւ հետամուտ հակողութեամբ կը կառուցուի Ալէքս եւ Մարի Մանուկեան Դպրեմանքի նոր շէնքը, որ, չայլական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Վսեմ. Նախագահին հոյակապ նուիրատուութեան շնորհիւ պիտի ընձեռէ արդիական լաւազոյն պայմաններ, ուսման եւ դաստիարակութեան:

Ա Մ Ա Վ Ե Ր Զ Ի Հ Ա Ն Դ Է Ս

Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի Ամավերջի Հանդէսը տեղի ունեցաւ Ս. Աթոռոյս Գաղուստ Կիւլպէնկեան Մատենադարանի սրահին մէջ, Շաբաթ, 24 Յուլիս 1971, երեկոյեան ժամը 5:30ին, Ամենապատիւ Պատ-

րիարք Ս. Հօր նախագահութեամբ եւ ի ներկայութեան Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան գերաշնորհ ու հոգեշնորհ հայրերու, ժառանգաւորաց եւ Տաւադեան սաներու, ինչպէս նաեւ խումն բաղժութեան մը:

«Հանդէսի սկիզբին, գեղեցիօրէն սպուած յայտագիրներուն հետ ներկաներուն բաժնուեցաւ ժառանգաւորաց Վարժարանի ուսանողութեան «Նոր Սիոն» պարբերաթերթի առաջին թիւը, 48 մեծադիր էջերով:

Յոտնկայս երգուած «Սիրտ ի սիրտ» ժառանգաւորաց Վարժարանի քայլերդէն ետք, հանդիսութիւնը բացաւ Պրն. Արայ Գալայճեան, որ շէտեց երեսադէմի Դպրեվանքին կարեւորութիւնն ու ցարդ ունեցած գերը մեր Եկեղեցիի եւ Ժողովուրդի կեանքին մէջ:

Ն. Ամեն. Պատրիարք Ս. Հայրը մրցանակ կը յանձնէ ժառանգաւոր սանի մը:

Կրօնական լուրջ եւ խորհրդաւոր մթնոլորտ մը ստեղծեց ժառանգաւոր սաներու կողմէ երգուած «Ուրախ Լեր» շարականը, ղեկավարութեամբ Պրն. Սահակ Գալայճեանի, որմէ ետք բեմ բարձրացաւ չրջանաւարտ Բարեւոր Պօղոս Սարկաւազ Մանուկեան, երանաշնորհ Գարեգին Կաթողիկոս Յովսէփեանցի մասին բանաստօութիւն մը ընկելու: Մօտ տաս վայրկեան, Բարեւոր Սարկաւազը կտրուկ գիծերով ներկայացուց մեծ կրօնականին եւ սբանչելի հայրենասէրին կեանքն ու գործունէութիւնը, ծանրանալով մանաւանդ Յովսէփեանց Կաթողիկոսի ձգած գիտական-բանասիրական ժառանգութեան վրայ:

Օրուան խորհուրդին համապատասխան եւ կարծէք չըջանաւարտ սարկաւազներուն համար յատկապէս գրուած Ռ. Քիփլիճկի «Եթէ...» քերթուածը հասկացողութեամբ արտասանեց ժառանգաւորաց սան Համբարձում Պալեան, որմէ ետք Քէթլըլիի «Պարսկական Շուկայ» սերուն կտր բը դաշնակի վրայ յալողութեամբ նուազեց Տէրացու Ենովք Չէքիճեան:

- Երջանաւարտ Բարեշնորհ Սարգիս Սարկաւազ, Պարսամեան պատգարատաժ էր րանախօսութիւն մը «Հայ Եկեղեցին եւ Հայ Եկեղեցականը» պատեհ նիւթին շուրջ, ուր, ընելէ ետք ամփոփ դնահատականը տասնհինգ դասերու ընթացքին անոնց կատարած գերին, կը հաւատարկացնէր ներկաները թէ իրենց ձեռնադրութեամբ, իրենց վեց եղբայրներ, պիտի ջանային ընթանալ օրհնեալ նախնիքներու ուղիղ ճամբէն, ի պարծանս Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին եւ Հայ Ժողովուրդին:

Դանիէլ Վարուժանի «Յան» քերթուածը արտասանեց ժառանգաւոր սան Գրիգոր Աֆարեան, եւ «Օրհնեցէք զՏէր» Ս. Աթոռոյս չարականի երգեցողութենէն ետք, Վերատեսուչ Գերշ. Տ. Շահէ եպս - Աճէմեան բեմ հրաւիրեց Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հայրը, եւ ներկայացուց 1970-71 ուսումնական շրջանի ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի տարեկան տեղեկագիրը (որ կ'երեւի «Սիոն»ի ներկայ թիւին մէջ):

Պատրիարք Ս. Հայրը շրջանաւարտութեան վկայականները յանձնեց, ծափահարութիւններու ընդմէջէն, Ընծայարանի Երրորդ Կարգը աւարտած վեց սաներուն, որոնք են -

Երբ ծնրադիր կը յառաջանան դէպի Աւագ հորան:

Բարեշնորհ Վարդան Սարկաւազ Տատուրեան
Բարեշնորհ Պօղոս Սարկաւազ Մանուկեան
Բարեշնորհ Մանուկ Սարկաւազ Մուրատեան
Բարեշնորհ Օննիկ Սարկաւազ Ալեքսան
Բարեշնորհ Սարգիս Սարկաւազ Պարսամեան
Բարեշնորհ Գարբիէլ Սարկաւազ Թաշճեան

Տեղեկագրի աւարտին, Պատրիարք Ս. Հայրը բաժնեց ուսմանց մէջ առաջնութիւն չափող աշակերտներու մրցանակները, եւ շատ տղաւորիչ այս հանդիսութիւնը աւարտեցաւ Ամենապատիւ Նախագահին օրհնութեամբ։

ԶԵՌՆԱԴՐՈՒԹԻՒՆ ՎԵՑ ԿՈՒՍԱԿՐՈՆ ԱԲԵՂԱՆԵՐՈՒ

24 եւ 25 Յուլիս 1971, Շաբաթ եւ Կիրակի օրերուն, ցնծութեան մէջ էր Սրբոց Յակոբեանց ամբողջ Միաբանութիւնը, որովհետեւ վեց երիտաւորդ ու պատրաստուած շրջնաւարտները Ընծայարանին կողմէն դային միանալով Սրբատեղեաց պահապան միաբաններու շարքին, ուխտած ըլլալով նրա խրուիլ կուսակրան քահանայութեան, ի պայծառութիւն Երուսաղէմի դարաւոր Հայ Պատրիարքութեան եւ ի շինութիւն Հայաստանեայց Սուրբ Եկեղեցիին։

ԿՈԶՈՒՄ ՆՈՐՇՆԱՆԵՐՈՒ

Շաբաթ երեկոյ, Ս. Յակոբի Տաճարին մէջ կատարուեցաւ կոյման կարգը նորընծաներուն, նախագահութեամբ Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հօր։

Հրաժարում աշխարհէն ու աշխարհիկ կեանքէն։

Ամենապատիւ Պատրիարքին՝ Կոչեցեալներուն ազդուած «Օրհնեաց դէնք Տէր ի Յիսուս, աթոսք բնականն է յերգասաղէմ օրհնութենէն ետք, խորտաւելակ Ս. Աթոռոյս Էռասրարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան վկայեց ընծայեալներու հոգեկան եւ մտաւոր բարեմասնութեանց մասին ի դաժնոց բռնանքի նկատելով քահանայական ձեռնադրութեան։

Արորողութեան աւարտին, վեց երիտաւորդ ուխտադիրները արտասանեցին Ս. Գրիգոր Տաթևացիի կողմէ սահմանուած Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցիի դաւանանքը։

ՉԵՌՆԱՊԻՌՈՒԹԻՒՆ ՆՈՐԸՆԾԱՆԵՐՈՒ

Վեց նորընծաներու ձեռնադրութիւնը կատարուեցաւ 25 Յուլիս 1971, Վարդապետի Կիրակին, ծնունդ Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր, որ մատուց նաեւ օրուան հանդիսաւոր Ս. Պատարագը: Պարտաւիական էր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպս. Ասլանեան, իսկ աղընթերակայ էին Հոգշ. Տ. Տ. Սեւան եւ Աղան Արեղանները:

Առաջնորդակէ կաթ Ս. Ռորանին առջեւ, ուր երգուեցան ձեռնադրութեան շարականներ, վեց նորընծաները ծնրադիր եւ առաջնորդութեամբ աւրիթերակայ հոգեշնորհ հայրերուն բարձրացան Ս. Ռորան եւ, հաւատացեալ խումբն բազմութեան փառնարով ու իրենց ձեռքերը բարձրացուցած, հրաշաքեցան աշխարհէն, կոչուելու համար «ի քահանայութիւն Սուրբ Գիեղեցւոյ»:

Պատրիարք Ս. Հայրը կ'օծէ մականմերը նորընծաներուն:

Ապա, երբ բոլորուած էին իրենց հոգեւոր ծնողին, Ամեն. Պատրիարք Ս. Հօր շուրջ, այս վերջինը իր ձեռքերը խաչածէ՛ դրաւ իւրաքանչիւր ընծայեալի վրիտն եւ աղօթեց. «Ես դնեմ դձեռս ի վերայ սորա եւ դուք ամենեքեան աղօթս արարէք զի արժանի լինիցի ան պատիժան քահանայութեան անարատ պահել առաջի սեղանոյ Տեառն Աստուծոյ»: Արդէն քիչ առաջ եպիսկոպոսները միաձայնութեամբ եւ երիցս «արժանի են» ձայնած էին:

Յետոյ, «Ողորոյնքէն քիչ առաջ, նորընծաները ծնրադրեցին Ն. Ամենապատուութեան առջեւ, եւ յաջորդաբար ընդունեցին քահանայական սեւ փերձը, սաղաւարար, փորուարը, շուրջառը եւայլն: Ապա, քաշուած վարադոյրին ետին զգեստաւորուեցան, մինչ զպիւրներ «Ռորհուրդ խորին»:

կ'երգէին, հաւատքի ու վերացման ամենէն սքանչելի պահ մը ստեղծելով խորհրդաւոր ճաճարին եւ ներկաներու սրտերուն մէջ:

ՕՇՈՒՄ ՆՈՐԸՆԾԱՆԵՐՈՒ

Կը հասնի ձեռնադրութեան ամբողջ պաշտօնին ամենէն պակուցիչ մասը, երբ Պատարագիչ Ամեն. Սրբազանը սրբալոյս միւռնոսով կ'օծէ իւրաքանչիւր նորընծայի մաքուր ճակատն ու ձեռքերը, եւ կը վերակոչէ զանոնք իրենց նոր անուններով, ըստ Եկեղեցւոյ զարաւոր պովոքութեան: Այսպէս,

Վարդան Սրկ. Տառուրեան կը վերակոչուի Տ. Բաղուր Արեղայ
Պօղոս Սրկ. Մանուկեան կը վերակոչուի Տ. Նուրիան Արեղայ
Մանուկ Սրկ. Մուրատեան կը վերակոչուի Տ. Գիսակ Արեղայ
Օննիկ Սրկ. Այբազեան կը վերակոչուի Տ. Վիգէն Արեղայ
Սարգիս Սրկ. Պարսամեան կը վերակոչուի Տ. Խաթակ Արեղայ
Գաբրիէլ Սրկ. Թաշեան կը վերակոչուի Տ. Մուշեղ Արեղայ

Երբ հաւատացեալներուն կը շնորհուի առաջին օրհնութիւնը:

Բիւ հոգ, Պատրիարք Սրբազան Հօրմէն կը ստանան Սուրբ Սկիւճը, նշանակ Ս. Պատարագ մատուցանելու իշխանութեան, եւ զառնալով հաւատացեալ բազմութեան, կու տան իրենց առաջին օրհնութիւնը, անդրանիկ խորհրդանիշը իրենց հովուական ապագայ կեանքին ու զործունէութեան:

«Ողջոյն»ի պահան, Պատարագիչ Սրբազան Հայրը կ'ողջագուրէ իր հոգեւոր զաւակները, մինչ իրեն կը հետեւին Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան բոլոր անդամները, սրտագեղ ու երջանիկ: Ս. Պատարագը այնուհետեւ կը

չարունակուի անընդմէջ, եւ վերջաւորութեան, մինչ վեց նորընծաները դասին մէջ դրուած գրականներու վրայէն Աւետարանի Հատուածներ կը քաղեն, Հաւատացեալներու բազմութիւնը կու գայ երկիւղածութեամբ անշամբոյր կատարելու:

ՎԵՂԱՏԻ ՏՈՒՈՒՉՈՒԹԻՒՆ

Նոյն օր, երեկոյեան ժամերգութեան աւարտին, յատուկ աղօթքներէ եւ Ս. Գրքոց ընթերցումներէ ետք, Ամենապատիւ Սրբազան Հայրը Հանեց իւրաքանչիւր նորընծայի դուռինն սարկաւազական ջրուներ (գդակ), զայն փոխարինելով կուսակրօն քահանայութեան խորհրդանիշ վեղարով: Արարողութեան աւարտին, նորընծաները, իրենց Հոգեւոր Հօր հետ, առաջնորդուեցան Պատրիարքարան:

Նորընծայ Արեղանբեր իրենց Հոգեւոր Հօր՝ Ամեն. Պատրիարք Սրբազանին հետ

ՄԻԱԲԱՆԱԿԱՆ ԸՆԹՐԻԲ

Իրիկունը, ժամը 6-30ին, Վանքի սեղանատան մէջ կատարուեցաւ Միաբանական ընթրիք մը, նախադահութեամբ Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հօր եւ ի ներկայութեան Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան, նորընծաներուն ու ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի ուսանողութեան: Բացման խօսքը կատարեց Դպրեմանքի Վերատեսչ Ռ. Տ. Շահէ Եպս. Աճէմեան, ապա նորընծաներուն կողմէ խօսք առաւ Հոգւ. Տ. Մուշեղ Արեղայ Թաշճեան: Իսկ ընթրիքը իր յորդորական եւ շնորհաւորական գեղեցիկ խօսքով փակեց Ամենապատիւ Ս. Հայրը, որ, «Օրհնեցէ՛ք զՏէր» Ս. Աթոռոյս շարականի երգեցողութենէն ետք, զրհնեց ներկաներն ու սեղանը:

Ազգա, լեց նորոնձայ արեղաները իրենց մարտիչին, Հողշ. 8. Նա-
րեկ Արեղայ Մարֆաղէյանի առաջնորդութեամբ մեկնեցան Բեթղէհէմի մեր
Վանքը, հոն անցրին լու քառասորեայ իրենց առանձնութեան շրջանը:

«ՍԻՌՆ», ԱՅՍ ՈՒՐԱՆ ԱՌԻԹՈՎ, ՋԵՐՄԱԳԻՆՍ ԿՐ ՇՆՈՐՀԱՌՈՐԷ
ՆՈՐԱՌՈՒՄ ՎԵՑ ԱՐԵՂԱՆԵՐԸ, ԱՆՈՆՑ ՑԱՆԿԱՆՈՎ ԱՄԷՆ ԿԱՐԳԻ ՑԱՅՈՂՈՒԹԻՒՆ
ԻՐԵՆՑ ՍՈՒՐԲ ԱՍՊԱՐԷՅԻՆ ՄԷՋ:

Կ Ե Ն Ս Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն Ք

Հոգշ. Բախուր Արդ. Տատուրեան

Ծնած է Հալէպ 1948ին, աւաղանի անունով Վարդան: Նախնական
կրթութիւնը ստացած է Հալէպի Հայկազեան Վարժարանին մէջ: 1962ին ա-
ւարտել է ետք հինգերորդ դասարանը, դիմած է եւ ընդունուած Ս. Աթոռոյս
Ժառանգաւորաց Վարժարան: Անընթէջ ուսանողութենէ մը ետք, սարկա-
ւազ ձեռնադրուած է 27 Յուլիս 1968ին, իսկ ներկայ տարեշրջանի Յունիս
15ին շրջանաւարտ եղած է Ընծայարանի երրորդ կարգէն:

Հոգշ. Նուրեան Արդ. Մանուկեան

Ծնած է Հալէպ 1948 Յուլիս 22ին: Աւաղանի անունով Պողոս: Նախ-
նական ուսումը ստացած է Հալէպի Հայկազեան Վարժարանը, որուն հինգե-
րորդ դասարանը աւարտած է ետք 1961ին անցած է Կիլիկիոյ Կաթողիկոսու-
թեան Անթիլիասի Դպրեմանքը: 1966ին դիմած է եւ ընդունուած Ս. Աթոռոյս
Ժառանգաւորաց Վարժարան: Սարկաւազ ձեռնադրուած է 27 Յուլիս 1968ին,
իսկ ներկայ տարեշրջանի Յունիս 15ին շրջանաւարտ եղած, աւարտելով Ըն-
ծայարանի երրորդ կարգը:

Հոգշ. Գիսակ Արդ. Մուրատեան

Ծնած է Հալէպ 1951 Նոյեմբեր 6ին, աւաղանի անունով Մանուկ:
Նախնական ուսումը ստացած է Գամիլլիի Ազգային Վարժարանին մէջ, ու-
րուն հինգերորդ դասարանը աւարտած է 1963ին: Նոյն տարին դիմած էւ ըն-
դունուած է Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարան: Սարկաւազ ձեռնա-
դրուած է 27 Յուլիս 1968ին, իսկ ներկայ տարեշրջանի Յունիս 15ին շրջանա-
ւարտ եղած, աւարտելով Ընծայարանի երրորդ կարգը:

Հոգշ. Վիգէն Արդ. Այֆազեան

Ծնած է Սիւրբի Շիրնաք գիւղը 1950 Յունուար 21ին, աւաղանի ա-
նունով Օննիկ: Նախնական կրթութիւնը տեղւոյն վրայ ստանալէ ետք Պոլիս
եկած է եւ յաճարած Ս. Քաշ Դպրեմանք, որուն միջնակարգ շրջանը աւար-
տած է յաջողութեամբ: 1967 Հոկտեմբերին եկած է Երուսաղէմ եւ եղած Ըն-
ծայարանի առաջին կարգի ուսանող: Սարկաւազ ձեռնադրուած է 27 Յուլիս
1968ին, իսկ ներկայ տարեշրջանի Յունիս 15ին շրջանաւարտ եղած:

Հոգշ. Խաժակ Արզ. Պարսամբաս

Ծնած է Արաբկիր 9 Յունիս 1951ին, աւագանի անունով Սարգիս: Քիչ ետք ծնողքին հետ բնակութիւն հաստատած է Պոլիս, ուր իր նախնական ուսումը ստացած է Սուրբ Մարոպեան Վարժարանին մէջ: Ապա հետեւած է Ս. Խաչ Դպրեմանքի դասընթացներուն եւ դպրութեան աստիճան ստացած 1967ին: Նոյն տարեշրջանի Հոկտեմբերին գիժած է եւ ընդունուած Ս. Աթոռոյս Ժառանգաւորաց Վարժարան: Սարկաւազ ձեռնադրուած է 27 Յունիս 1968ին, իսկ շրջանաւարտ եղած ներկայ տարւոյ Յունիս 15ին:

Հոգշ. Մուշեղ Արզ. Թաշնեան

Ծնած է Պէյրութ 1947ին, աւագանի անունով Գաբրիէլ: Իր ուսումը ստացած է նախ Ս. Քառասնից Մանկանց Վարժարանը եւ ապա Կենաց Վարժարանը: 1960ին եկած է Երուսաղէմ, ուր աշակերտած է մինչեւ 1965, երբ անձնական պատճառներով վերադարձած է Պէյրութ: 1970ին վերստին ընդունուելով, սարկաւազ ձեռնադրուած է 1970 Սեպտեմբերին, իսկ ներկայ տարեշրջանի Յունիս 15ին շրջանաւարտ եղած է Ընծայարանի բաժնէն:

ԿՐՈՆԱԿԱՆ

ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՏԵԱՌՆ

«Որ ի լերիցն այլակերպեալ ցուցեր զառաւանդային
էք զորութիւնդ»

(Շարաւիտ) :

Այս բառերով մեր Հայերէն մին զովքը
հիւսած է մեր Տիրոջ ու Փրկչին՝ Յիսուս
Բրիստոսի լուսափայլ այլակերպութեան հը-
րաշալի զրուագիւն. այլակերպութեան, որ
Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ զլիաւոր հինգ
սաղաւարներէն մէկն է, լոյսի հանդէսը եւ
լուսափայլ տօնը :

Բրիստոսի այլակերպութիւնը տեղի ու-
նեցաւ իր քարոզութեան երրորդ տարուան
ամառը, Յարութենէն քառասուն օրեր ա-
ռաջ :

Յիսուս տարիներէ ի վեր կը քարոզէր
ու հրաշքներ կը գործէր Պաղեստինի մէջ.
զանազան կարծիքներ կային իր ինքնու-
թեան, իր ո'վ ըլլալուն մասին : Շատերու
համար Ան Յովհաննէս Մկրտիչն էր, ուրիշ-
ներու համար՝ Եղիան կամ ուրիշ մարդարէ
մը, իսկ քիչ պարագաներու միայն խոտո-
ւանուած որպէս սպասուած եւ ակնկալուած
Փրկիչն ու Մեսիան :

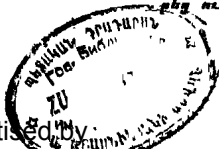
Ուրիշներու նման, առաքեալներ ալ մին-
չեւ որոշ լըշան մը Յիսուսը կ'ընդունէին
որպէս Փրկիչ՝ որ պիտի զար Իսրայէլի մ-
ղովորդը գերութեան ծանր լուծէն ազատե-
լու եւ Դաւթի Աթոռը վերահաստատելու :
Բայց այլակերպութեամբ Ան եկաւ ապա-
ցուցանել թէ Ինք եկած էր համայն մարդ-
կութեան մեղքերուն համար չարչարուելու,
նախատուելու, խաչուելու, թաղուելու եւ
երրորդ օրը փառաւորապէս մեռնիներու մէ-
ջէն յարութիւն առնելու :

Այլակերպութեան զբուսազը հաւանաբա-
պէս կը գտնենք համատես Աւետարաններու
մէջ, փոքր տարբերակներով :

Ինչպէս կը պատմեն աւետարանիչները,
Յիսուս իր հետ առնելով օրելի երեք աշա-
կերտները՝ Պետրոսը, Յովհաննէսը եւ Յա-
կոբոսը, բարձր եւ առանձին լեռ մը բարձ-
րացաւ աղօթելու համար : Հոն երբ առանձ-
նացած աղօթք կը մատուցանէր իր Հօր,
լուսաւոր ու փառաւոր կերպարանքով, իր
աստուածային զօրութեամբ երեւցաւ աշա-
կերտներուն. ահոնց կենդանի աչքերուն առ-
ջեւ պատահեցաւ այլակերպութիւնը Գալի-
լէոյ Սուրբ կոչուած լեւան վրայ, որ ըստ
աւանդութեան Թաբոր լեռն է :

Բրիստոսի այս փառաւոր ու լուսաւոր ք-
րիստոսի մէջ կու գան իրեն միանալու ու
իր պապայ զործունէութեան մասին իր
հետ խօսելու Հին Կտակարանի երկու տի-
տանները՝ Մովսէս եւ Եղիա : Առաքեալնե-
րու զմայլանքին արտայայտութիւնն է Պետ-
րոսի առաջարկը՝ երեք սաղաւարներ պատ-
րաստելու մասին, որուն կը թաշտորէ ամօք
որ կու գայ հովանի ըլլալու երկնային այս
տեսարանին. ապա կը յաջորդէ երկնային
մայրը որ կը վկայէ. «Նա է որդի իմ սիրե-
լի ընդ որ հանեցայ, զմօ լուսաւոր»
(Մատթ. Ժէ 5) :

Երբ լեռնէն կ'իջնէին, Յիսուս պատուի-
րեց ուրիշներու չպատմել ու ծածուկ պա-

հէլ տեսիլը, մինչեւ որ «Մարդու Որդին» մեռելներէն յարութին առնէր:

Ահա ամփոփ ու սեղմ նկարագրութիւնը Բրիտտոսի երկրաւոր կեանքի փառքերէն միոյն, ուր Անոր աստուածային զօրութիւնը կ'ապացուցուի եւ Յրկնաւոր Հայրը կոչուի զայ վկայելու Բրիտտոսի «Աստուծոյ Որդի» ըլլալը:

* * *

«Եթէ անշիտ անշիտ հետեւինք մեր» Տիրոջ Յիսուս Բրիտտոսի երկրաւոր կեանքին, պիտի նկատենք որ իր կեանքի մեծագոյն ու զլխաւոր դրուագները ապրեցաւ լեռներու միայ, սիրեց բարձրանալ, ելլել բարձունքներ, հեռու՝ մարդկային կեանքի մեղքերէն եւ անմուկներէն, առանձին Հաղորդակցելու իր Երկնաւոր Հօր հետ:

Բրիտտոս բարձրացաւ Թաբոր լեռը, Սուրբ լեռը, իր փառքի ու փառաւորութեան լեռը, ուր եկան իրեն միանալու Հին Կտակարանի զլխաւոր երկու ներկայացուցիչներէ՝ Մովսէս եւ Եղիա: առաջինը՝ նախանձալոյզ օրէնսդիրը,՝ երկրորդը՝ նախանձալնդիր օրէնսպահը: Մովսէս եւ Եղիա՝ Հին Ուխտի ներկայացուցիչները, կու գան վերկայել նոր Ուխտի ներկայացուցիչ՝ Քրիստոսի ու Անոր ճշմարիտ ու լոյս վարդապետութեան համար:

Ահա այս գեղեցիկ ու տպաւորիչ տեսիլէն ետք էր որ, առաքեալներուն համար հասկնալի դարձաւ Մեսիայի ճշմարիտ ըմբռնումը՝ որ խտացուած էր Բրիտտոսի ու Անոր վարդապետութեան մէջ: Անոնք տեսան զալից չարչարանքն ու յաջորդող լուսաւոր ճամբան: Թէեւ իրենց համար շատ դժուար եւ դառն էր Գեթսեմանիի ձորէն մինչեւ Գողգոթայի բարձունք վերելքը, սակայն Թաբորը առաքեալներու դիտակցութեան բերաւ անցաւոր ցաւերէն անդին յաւիտեանական կեանքի մը գոյութիւնը:

Թաբորի վրայ տեղի ունեցած այլակերպութիւնը անհրաժեշտութիւն մըն էր առաքեալներուն համար, իրենց հաւատքի սիւնը ամուր հիմնուելու վրայ դնելու: Մեր Փրկչին երկրաւոր կեանքին ամենէն յուզումնալից

րոպէներուն մէջ Թաբոր լեռան վրայ տեղի ունեցած այլակերպութեան այս հրաշալի դէպքը կարեւոր հանդրուանք մը կը կազմէ փոկադրութեան այնքան խորհրդաւոր ճամբուն վրայ: Թաբորը Պետրոսի մտքին մէջ միայն իրեն փառաւոր յիշատակ մը անցնելի պանծալի փառքերէն: Տարիները չկրցան անոր վրայ մոռացութեան տխուր քօղը ձգել ու իր վեհութենէն բան մը պակսեցընել:

* * *

Այլակերպութեան տօնը որչափ կրօնական՝ նոյնչափ ալ աշխարհիկ տարազ եւ խմաստ ունի մեղի համար: Կապուած ըլլալով մեր հին Հեթանոսական տօներէն զլխաւորին՝ Վարդապետին հետ, որով եւ կը կոչուի շատերու կողմէ:

Վարդապետը Հեթանոսական շրջանի մեր մեծագոյն տօնն ու տօնախմբութիւնն էր, տարեսկիզբը, ուրախութեան տօնը, ցնծութեան ժամը:

Գրիգոր Լուսաւորչի մէկ գեղեցիկ կարգադրութեամբ Այլակերպութեան տօնը միացուած է Վարդապետին: Լուսաւորչի սիրած է պահել Հայկական հին տօները, դանձր միացնելով քրիստոնէական տօներուն, հաւատեցնելով հինը նորին հետ, պանծացնելով նորը ու մտքերու մէջ վառ պահելով հինին յիշատակը:

Ամէն ոք իր կեանքին մէջ պէտք ունի այլակերպութեան եւ պայծառակերպութեան վսեմ դադափարին ու տեսիլքին, իր Թաբորին: Թաբորը՝ որ կեանքի փորձաքարն է, հաւատքի վէմն ու լեռը: Հոն առաքեալներ եկան իրենց հաւատքը զօրացընելու, ամրապնդելու եւ աւելին՝ պայծառակերպուելու: Նոյնպէս մենք ալ ամրապնդուած ու զօրացած հաւատքով բարձրանանք Թաբորի բարձունքը, հաւատքի դրութեամբ ունենալով մեր կեանքի պայծառակերպութիւնն ու այլակերպութիւնը: Ունենանք մեր բարձունքը՝ Սուրբ լեռը՝ ինչպէս կը սիրէ կոչել Թաբորը Յովհաննէս առաքեալ, որպէսզի կարենանք անկէ հաղորդակցել մեր Երկնաւոր Հօր հետ, հեռու:

կեանքէն ու կեանքի հաշիւներէն: Այդ լեռը բարձրանալը դժուար է: Ինչպէս Մովսէս մերկացաւ իր անսուրբ ոտնամաններէն Սինայ լեռ բարձրանալու ատեն, այնպէս ալ անհրաժեշտ է որ մերկանա՞նք մեր մեղքերէն, որպէսզի կարենանք մաքրուած ու սրբուած մօտենալ մեր Սուրբ Քերան ու սրբութիւններուն:

Այլսկերպութիւնը կրնանք Գողգոթայի շարունակութիւնը նկատել: Գողգոթայով մարդ կը չարչարուի ու թաքորով կ'այլափոխուի: Թաքորը վերջն է Գողգոթայի

չարչարանքներուն, երկրաւոր կեանքին, ու սկիզբը՝ երկնաւոր կեանքին: Թաքորը երկնաւոր կեանքի առաջին հանդրուանն է, առաջին սանդխամասը:

Քրիստոս Գողգոթայի խաչով սանդխով մը հիմնած, զետեղած եղաւ զէպի թաքոր անոնց համար՝ որոնք իրապէս կ'ուզեն բարձրանալ:

Քալենը մեր Տէրով Յիսուս Քրիստոսի բացած նեղ ու դժուարին ճամբէն, հասնելու պայծառ ու փառաւոր ուղիին, մեր կեանքի թաքորին:

ԱՂԱՆ ԱՖՂ. ՊԱՒԻՕԶԵԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ

ՓԼՈՒՆՆԶԵՄ

ԵՒ ՈՒՒՄՊԻԸ

ՈՂԻԵՐԳՈՒԹԻՒՆ ՀԻՆԳ ԸՐԸՐՈՒԸՆՈՒ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

ԼՄՄԱՆՈՒՄ, ԵՍԸՅԵԸՆ

Հ Ա Ն Դ Ե Ս Բ

Տեսաբանն է արքային պալատան սենեակներին մին

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ՈՒՄՊԻԱ ԵՒ ԵՐԿԱՆ ՈՍԻՅԱՆ

ՈՒՄՊԻԱ. Որո՞ւ մտքն է՛անցնէր. պիտի թողում եղեր զքեզ, ափո՛ւնք Բիւզանդեան, Հարս գալու համար հիւսիսականաց վեհադունին արքունիքը: Ինչպէս եղբարքս աշխարհի տեարք, ես ալ վերջապէս թագունի եղայ Հայոց աշխարհին: Նոր երկիր, նոր աշխարհք, նոր կարգ և օրէնք՝ կը զգամ նոր ալ պարտքեր կը զնեն իր վրաս: Գեոսածաղիկ օրիորդի մը թնթեւ մտածումները պէտք է որ այլեւս մէկդի թողում, եւ ես ալ ըստ կարի աշխարհիս օգուտը խորհիմ, որում կոչեցայ ի Տիկնութիւն: Կը տեսնեմ որ զուր տեղը Բիւզանդեան արքունեաց մէջ բարբարոս կը կոչէին այս ազգը. այդ անտեղի հպարտութիւն մ'է, իրենցմէ զուրս զամէնքը խժական անուամբ յորջորջել. վասնզի բազմատամբ մեր ընդարձակ կայսրութեան՝ թէեւ փոքրիկ ազգ, այլ համեմատաբար առաքինի եւ հանճարեղ անձինք եւ քաջ զօրավարք պակաս չեն իւր մէջ:

Տեսայ ես Ներսէս մը որ մեր հայրապետաց ընտրելագոյններէն վար չի մնար, եւ ինչպիսի՛ խրոխտ արիական դէմք Վասակայ վրայ՝ երբ իւր աննման կորիւններովը սպարապետի դուռն կու գար: Նոյնիսկ Յնդովկ որ իմ հակառակորդիս հայրն է, ինչպիսի՛ անվեհեր կերպարանք. եթէ բան մը կը պակսի այս ազգին, որչափ որ կըցի նշմարել՝ սերտ միութիւն մէջներին եւ վեհադոյն պետ մը զանոնք միացնող..

Ի՞նչ գեղեցիկ ասպարէզ քու առջեւդ, Ոլոմպիս, ահա քեզի պըսակ փառաց մը առձեռն պատրաստ՝ արդեամբ եւ յիբաի նախանձելի ըլլալու բոլոր աշխարհի: Օ՛ն, անյապաղ գրեմ իրենց, յայտնեմ սրտիս իղձը եւ փափաքը, խնդրեմ իրենցմէ որպէսզի մեզի օգնութիւն փութանն ժամ առաջ խորտակելու մեզ սպառնացող թշնամին. այո՛.... (Կ'անցնի գրասեղանի մը դիմաց եւ կը սկսի գրել. քիչ ետքը Արշակ վրայ կը հասնի):

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆ ԵՆ ԱՐՇԱՍ

ԱՐՇԱՍ. Ի՞նչ կը դրեալ, Ոլոմպի, նամա՞կ մը սիրելւոյդ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛ր թէ՛ մէկ, այլ երկուք. նամակ մը Վաղէսի, նամակ մ'ալ Վաղեն-
տի՝ իմ սիրելւոյս համար եւ այսուհետեւ յաւէտ ինձ սիրելի Հայոց աշ-
խարհին, Տէ՛ս:ԱՐՇԱՍ. Այսքա՞ն շուտով դու սիրեցիր մեր Հայոց աշխարհը, եւ օտկոյն ի՞նչ
վիճակի մէջ կը տեսնես զայն, Ոլոմպիս. չէ՞ այն ինչ որ նախահարցս
մեծին Տրդատայ եւ Խոսրովի օրովը:ՈԼԻՄՊԻԱ. Անհաւատար թշնամոյն դէմ այսքան երկար մաքառելիքդ փառք եւ
պարծնաք է ձեզի՝ աշխարհածանօթ են մեր կրած ցաւերն ու հալածանք.
այսուհետեւ պիտի ջանամ ես աչ ամոքել զօրհառ. Տա՛ր երկին որ իմ
միջոցողութեամբս հեթանոսաց զօրութիւնը յաւէտ տապալէր եւ զը-
րիստոնեայ Հայաստանը կրակաւալաւ Պարսկին ձեռքէն ի սպառ ազա-
տէր:ԱՐՇԱՍ. Օրհնեայ ընչաւ Ոլոմպիս. հաղիւ թէ Հայութեան ծոցը եկած՝ Հայուն
պղտար կը խորհի, ամօթ եւ նախատինք մեզի. Որքա՞ք պիտի սիրէ
դքեզ ճշմարիտ Հայութիւնը՝ իթէ՛ ճանչնայ դքեզ լիովին:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Գոհ, ճանչցե՛ր է՛ր դէս եւ սիրեցիր. Տէ՛ր իմ Արշակ:

ԱՐՇԱՍ. Զշմարիտն ըսելով, Ոլոմպիս, ես իմ քաղղէս ամենեւին դանդառեալու
տեղիք չունիմ, ինքզինքէս միայն դժգոհ եմ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ինչո՞ւ, Տէ՛ր իմ:

ԱՐՇԱՍ. Ա՛հ, Ոլոմպի, կը ճանչնամ, կ'որոշեմ զլաւն յամենայնի՝ բայց չդի-
տեմ ի՜նչ անխելալ ողբ մ'է որ դէպի չարք դէս կը մղէ:ՈԼԻՄՊԻԱ. Ես պիտի ըլլամ թու բարի հրեշտակդ եւ պիտի տեսնես որ քոյդ Ո-
լոմպի պիտի յաջողի գեղ ի բարին առաջնորդել՝ եթէ իրեն տրուած է
վայելել ընդ երկար ի քոյդ արեւ:ԱՐՇԱՍ. Ինչպիսի ուժ եւ զօրութիւն կ'աղղես ինձ, իմ սիրալուն: Ոլոմպիս.
միթէ՛ հաշտուեցա՞ն երկինք ինձի հետ եւ հրեշտակ խաղաղութեան ըզ-
քեզ ինձի զրկեցին. թու սրտաբուխ խօսքերէդ շարժեալ ահա կ'երթամ
ես հոգով զպէտա աշխարհիս. այդ թու անուշ եւ սիրայորդար նայուած-
քդ՝ պակաս մի՛ ընեք վրայէս, մի՛ դուրսէ՛... Բայց ո՛րքա՞ն միտա բար-
եաւ (Կ'երթայ):ՈԼԻՄՊԻԱ. Երթաւ բարեաւ, Տէ՛ր իմ Արշակ, ո՛չ իմ Արշակ. իւր դիզեցիկ գի-
տաւորութենէն մի՛ կասեցնէք զինք, ո՛վ երկինք:

Տ Ե Ս Ի Լ Թ

ՆՈՅՆ ԵՆ ԶԵԼԵՆԷ

ՈԼԻՄՊԻԱ. Հելենէ, աւստի՞ դաս՝ ե՛կ, մտերիմս, ե՛կ հաղորդեմ քեզի յոյսե-
լքս, պատմեմ քեզի սրտիս աչքը անպատեմ. Բայց ինչո՞ւ այսպէս
տխուր, իմա Հելենէ:ԶԵԼԵՆԷ. Ա՛հ, սիրեցեալդ իմ Տիրուհիս, դիտես որչա՞ք գեղ կը սիրեմ, քեզի
համար կը դողամ:

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ինչո՞ւ կը դողաս, վախճալու ի՞նչ կայ:

Հեկենե՛. Ա՛հ, քու սիրտդ սէր կը կաթէ, և ուր սէր՝ անդ վստահութիւն: Ինչպէ՛ս կրնաս մտքէդ անցրնել վտանկ մը հոն ուր հոգիդ կու տաս արդէն. ա՛հ, չգիտեմ, ևս չկրցի սիրել Հայաստանը:

Ուրիշքի՛. Ես կը պաշտեմ դոյն, Հեկենե՛:

Հեկենե՛. Ես հոն ցաւեր լոկ կը տեսնեմ եւ վտանգներ քեզի համար:

Ուրիշքի՛. Ես ինձի փառք կը նշմարեմ: Դու կասկածոտ ես յոյժ, Հեկենե՛:

Հեկենե՛. Եւ դու, սէ՛րդ իմ, կարի անքոյթ եւ անկասկած. տա՛ր երկինք իմ կասկածներս յող ցնդէին:

Ուրիշքի՛. Կասկածանօք ապրելէն լաւագոյն չէ՞ նոյնիսկ մեռնիլն. ա՛հ, բիւր անգամ: Սակայն տեսնենք նոր ի՞նչ ունիս, ի՞նչ իմացար:

Հեկենե՛. Որոշ ոչինչ, Տիրուհիդ իմ, բայց ինչ որ արդէն կասկածէի եւ առայն պէտք եղած զգուշութիւնները կ'ընէի՝ ա՛յլ աւելի նոյն մտաց մէջ հաստատուեցայ: Լսեցի եւ այդ որոշ աղբիւրէ, որ մտադիր է Փառանձեմ զքեզ ի մահ մատնել որով եւ է հնարիւք, եւ այս առաւօտ մասնաւոր կը բանադէր քեզի համար իւր հօրը Անդուկայ հետ: Ա՛հ, նազելի՛դ իմ, զգուշացի՛ր, կ'աղաչեմ, կը պաղատիմ:

Ուրիշքի՛. Եղո՛ւկ ինձ... Սակայն ինչ կը վախես, անուշ աղջիկ. եթէ Աստուած ինձի պարգեւած է վայելել կեանքը, զուր կը ճգնին հակառակորդքս իմ արեւա կարճեցնել. իսկ եթէ ոչ՝ ինչ ալ ընեմ անօգուտ է: Փութա՛ դու, իմ նամակներս հասցուր Վաղէսի եւ Վաղէնտի. եթէ մեռնիմ ա՛յլ գէթ առաջին եւ վերջին գրաւականս ըլլայ այդ իմ սիրոյս առ Հայաստան: Յետոյ սպասէ ինձի իմ առանձին յարկացս մէջ (Հեկենե՛ կ'երթայ): Երթամ ես ալ ուր որ անկ է՝ վտանգին ժողովրդի առնելու (Կը մեկնի):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ՎԱՍՍԱԿ ԵՒ ԱՆԴՈՎԿ

Տեսարանին միւս կազմէն ձերս կը մտնեն

ՎԱՍՍԱԿ. Մեկնեցաւ Ոլոմպէս, Սիւնեաց Տէր. հոս կրնամք շարունակել մեր խօսակցութիւնը:

ԱՆԴՈՎԿ. Սպարապետդ Վասակ, չե՞ս տեսներ երկրիս վիճակը, որպիսի՛ գահավէժ ընթացք. եթէ քիչ մ'ալ աչպէս շարունակէ՝ կարծեմ Աբշակ բոլորովին առանձին պիտի մնայ, եւ ոչ իսկ դո՛ւ պիտի ուզես հաւատարիմ մնալ այնպիսի տիրոջ մը որ միմիայն իւր կրիցը գերի՝ աշխարհիս օգուտը բնաւ չի մտածեր, վասնզի ապահով եմ թագաւորէդ աւելի կը սիրես հայրենիքդ քան ի մեք:

ՎԱՍՍԱԿ. Անտարակոյս, Սիւնեաց Տէր: Ծանր է ինձ արդարեւ հայրենեաց ցաւերը տեսնել յարածամ. իսկ ոչ իսկ քեզածիծաղ արեւը որ կ'ողողէ հայրենի դաշտերը՝ կը զուարթացնէ իմ սիրտս: Երբ աչքիս առջեւ կը բերեմ անուէրունը Հայաստանը որսնակորի ի թշնամեաց, ի խիստնք եւ մեծածեծք, ամբացած բերդերը, եւ ժողովուրդը մատնեալ ի սուր եւ դերութիւն, եւ զմտաւ ածեմ դալիք այնչափ փոքրեցնելը՝ անխուսափելի հետեւանք անխլանալիք անհաշիւ, կարծես թէ փայն մը այդ երկրիս խորունկէն ինձի դէմ կը բողբոջ ու զիս կը կոչէ՛. «Կեցի՛ր, Վասակ, ո՛ւր կ'երթաս, որո՞ւ կը թողաւ ճէ՛շ, եւ անպաշտպան ժողովուրդդ»:

ԱՆԴՈՎԿ. Միթէ չթողո՞ւց զայն Ներսէս, այրն Աստուծոյ, եւ չառաւ քալե՞ց բանակէն:

ՎԱՍԱԿ. Ներսէս քահանայ մ'է Աստուծոյ, փրկոն, վեղար կը կրէ, իսկ մեք՝ զէնք ու զրա՜հ. նա հեռուանց ալ խորանաց աղբեւ կրնայ աղօթել հայրենեաց համար, իսկ զմեզ մեր պարտքը կը կոչէ Հայոց թաղաւորին քով, կամ սահմանապաշտը՝ զէն ի ձեռին դիմագրաւ ի վտանգս մահու, ի պահանջել հարկին: Ո՛չ, Սիւնեաց Տէր, այս չարաշուք ժամանակիս մէջ յորում կարգ եւ կանոն վրդովեալ, չարիքն անպատուհոս եւ առաքինութիւն նուազեալ, մի դուցէ՛ ապագայից մեղադրանաց արժանի պարսաւելի անուններ ձգեմք պատմութեան մէջ:

ԱՆԴՈՎԿ. Ներսէս սոսկ քահանայ մը չէր, նա հայր էր աշխարհիս եւ իրեն խորհուրդները մեծ կշիռ ունէին տէրութեան դործոց մէջ համայն: Այնպէս տաղտկացած եւ նարահատած՝ վերջապէս թողուց մեկնեցաւ: Միթէ դարձեալ միեւնոյն պաշտելի Ներսէսը չէ՞:

ՎԱՍԱԿ. Այո՛, իրաւունք ունիւ, բայց երբ նախարարք զնացին զանգատելու առ նա ըսելով. «Այս երեսուն տարի է որ Արշակ կը թաղաւորէ եւ ոչ մէկ տարի մը հանգիստ թողուց մեզ. չի կրցանք ի բաց ձգել ամենեւին մեր սուրն ու ներդակ: Բա՛ւ է ալ, եթէ կ'ուղէ՝ ինքնին թող շարունակէ պատերազմը իւր աներով Անդովկայ իշխանին եւ Վասակայ սպարապետին հետ», ի՞նչ պատասխան տուաւ. — Հաւատարիմ մնալ իրենց արքային, չմտնել մեր երկիրը անհաւատից: Կը տեսնե՞ս, մեծ իշխանդ Անդովկ, զմեզ իրենց օրինակ հանդիսացուց. ուստի պէտք չէ որ մենք նոցա հետեւեմք, այլ նոքա՛ մեզ:

ԱՆԴՈՎԿ. Այո՛, ես ալ մտադիր էի քեզի հետ, սպարապետդ Վասակ, անբաժան կալ եւ մնալ ընդ Արշակայ արքայի, բայց գիտես ինչպէ՛ս ի խոր խոցեց իմ սիրտս:

ՎԱՍԱԿ. Գիտեմ զայդ, մեծ իշխանդ Անդովկ, սխալեցաւ մեծապէս: Բայց պէտք չէ որ ատելութիւնդ առ Արշակ աղիտարեր ըլլայ նաեւ հայրենեացդ: Եթէ կարելի է մեք մեղէն, նաեւ բռնի իսկ իրեն պարտուց զգացումը արթնցնեմք իւր սրտին մէջ, եւ ոչ թէ մեք պարտազանց դըտնուեմք:

ԱՆԴՈՎԿ. Բայց ի՞նչ կրնամք ընել մեք առանձին:

ՎԱՍԱԿ. Կը մեռնիմք... բայց չեմք թողուր զնա առանձին:

ԱՆԴՈՎԿ. Ա՛հ, քաղդ Վասակ, որոշած էի հաստատապէս քաշուիլ իմ Սիւնեաց լեռներս եւ յամուր այսրիսն Արցախոյ, եւ թողուլ զինքն ի պատիւ իւր արհամարհանաց, բայց...

ՎԱՍԱԿ. Մեծահոգի՛ իշխանդ Անդովկ, գիտեմ աղետական զգացմանց խուլ չի կրնար ըլլալ քու սիրտդ:

ԱՆԴՈՎԿ. Սակայն դու, ո՛վ քաջ, մեծամեծս կոտորես՝ վասնզի նա չթողուց եւ չանպատուեց զքո դուստրդ Փառանձեմ:

ՎԱՍԱԿ. Անդովկ իշխան, ներէ ըսեմ եւ իմ դուստրս է Փառանձեմ, խանդակաթ հարսն Գնէլին: Բայց ահա ինքը:

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՆՈՅՆՔ ԵՎ ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՎԱՍԱԿ. Բարեկէան է դալուստդ անշուշտ, Տիկին Փառանձեմ, Հայոց թաղաւոր հի:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ձեմ ես ալ Հայոց Թագուհի, իշխանոր Մամիկոնէից. իմ ժամանակս անցաւ, արժանաւորագունին տրուեցաւ այդ պատիւ: Արշակայ Համար չկայ ինչ սուրբ եւ Հաստատուն, եւ ոչ իսկ ամուսնութեան անխղիժ կապ. ո՛չ արժանիք նա կը ճանչնայ եւ ոչ արգիւնք կը դնահաստէ: Օր մ'ալ կու գայ անշուշտ զքեզ ալ երեսէ կը ձգէ, սպարապետդ ամենայն Հայոց, քաջդ Վասակ:

ՎԱՍԱԿ. Ի՛հ, բաւական է որ Աստուած զմեզ երեսէ չձգէ:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Դու միշտ իմ Գնէլիս յարգած ու պաշտած զօրավարն ես Հայոց աշխարհին. եթէ սովորեցայ ես զքեզ յարգել եւ սիրել, քայց ոչ եւս է Գնէլ. մեռուցին զայն, բռնաբարեցին իւր այրին, աւարդ կ'անպատուեն:

ԱՆԴՈՎԿ. Եւ կ'ուզես որ, սպարապետդ Հայոց, անպատուհա՛ս մնան տակաւին: ՎԱՍԱԿ. Թագաւորաց պատուհասիչը Աստուած է, չըլլանք մեք տիրադրուծ եւ տիրաննդ: Իսկ դո՛ւ, Տիկին, գիտցի՛ր զայդ անխար, դու միշտ ես եւ պիտի ըլլաս Հայոց Թագուհի. Հայոց աշխարհն առ Հաստատկ զքեզ միտն կը ճանչնայ, միայն թէ խնայէ՛ մեր հայրենեաց:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Վստահ լե՛ր, հայրակորովդ իմ Վասակ, դու ուսուցիր ինձ սիրել հայրենիքը, կը սիրեմ ես զնա բոլորով աւտիւ, ինչպէ՛ս կը սիրեմ իմ հայրս եւ զքեզ: Բայց ի վեր քան զամենայն կը սիրեմ իմ պատիւս:

ՎԱՍԱԿ. Միայն թէ զայն չարատաւորես:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Վասն հայրենեաց վստահ լե՛ր, այսչափ միայն կրնամ ըսել: Երթա՛նք, հայր իմ, քու զուտորդ Փառանձեմ քեզի կարեւոր բտելիք ունի:

Տ Ե Ս Ի Լ Ձ

ՎԱՍԱԿ ասանձիմ

ՎԱՍԱԿ. Կը յարգեմ ես զՏիկին Փառանձեմ, քայց վախ՛ մի գուցէ վրէժխնդրութեան ոգին մոլորեցնէ զինքը... Սակայն վասն հայրենեաց վստահացոյց զիս... Անշուշտ Անդովկ զմեզ չի թողուր, եւ այդ շատ է:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

Հ Ա Ն Դ Է Ս Գ

Արժունական ասլարանից մեծ դահլիճը

Տ Ե Ս Ի Լ Ա

ԱՐՇԱԿ եւ ՎԱՍԱԿ

ԱՐՇԱԿ. Սպարապետդ իմ Վասակ, ի՞նչ լուր կը բերես ինձ բանակէն. մօտալուտ մեծ հանդէսը սպառազինաց թուի թէ կը պաշարէ քու միտքը: Բայց երբեք զքեզ այսքան մտախոհ չեմ տեսած, եւ ոչ իսկ պատերազմաց ժխորին մէջ:

ՎԱՍԱԿ. Տէ՛ր իմ արքայ, պատերազմի դաշտը ինքնին հաճոյք մ'է զօրավարին, երբ կարգ ու կանոն կը տիրէ բանակին մէջ: Իսկ երբ այդ կը պակսի՝

յախժամ կը դադրէ հաճոյք մը լինելէ՝ նամանաւնդ անցեալ յաջողութիւնները մոռցնել տալու վախը, եւ սխալաբար ու յաղթութեանց մէջ առնուորեալ ճակատ մը պարտութեան նախապայծառ ի գերեզման իջեցընելու վտանգը՝ կը տաքնապեն ծեր մարդիկը: Այս երեսունէ տարի է որ Հայոց աշխարհ խոր գաւկընները իմ հրամանացս ներքեւ սահմանազրկ զրկեց: Ետտեք անկան փառք վասն հայրենեաց, իսկ մնացեալը գոնէ յաղթական դասիններով ետ դարձան: Բայց տակաւ առ տակաւ կը սկսիմ նշմարել մօտալուստ պարտութեան մը նախընթաց նշանները. եւ զէ թէ մահաւան հրաւէրը զոր ուշ կամ կանուխ պիտի ընդունին՝ զիս կը դառնացնէ՝ այլ անպարտելի անսանա արատաւորելու երկիւղը:

ԱՐՇԱԿ. Եւ ի՞նչ է պատճառը:

ՎԱՍՍԿ. Պատճառը կ'ուզե՞ս հասկնալ, Տէ՛ր իմ արքայ: Դառն ճշմարտութիւններ յերեւան պիտի հանեմ, բայց պիտի չզշարխս: Վերջինը միայն բռնեմ. դաք քեզի հարս ածել տուիք զքորսն Վաղէսի՝ զՈլոթպիս. նախարարաց մեծագոյն մասին սիրտը քննէ հեռացաւ, վասնզի նախատինք մը իրենց նշմարեցին ի դմա առ հասարակ Հայկազնիք եւ մանաւանդ զունդք արեւելից բազմազոր տանն Սիսական: Ինթիւ ակամբ կը նային ընդ քեզ ի պատճառս Ոլոթպիս՝ բառնալուդ համար զնախագահութիւն իւրեանց ազգակից Փառանձեմ Տիկնոջէն: Աղէկ չըրիր, արքայ. այս տաղնապողական ժամանակիս մէջ ջլատել ներքին ուժերը՝ խռնեմութիւն չէ բնաւ:

ԱՐՇԱԿ. Բայց միթէ փոխարէն Բիւզանդեան կայսրութիւնը մեզ զօրավիզ եւ օգնական պիտի չունենան՞ք, եւ միթէ ազատ չե՞մ կրն տոնուլ զո՞ եւ կամիմ, եւ ընել ինչ որ կ'ուզեմ:

ՎԱՍՍԿ. Ո՛չ այդպէս, արքայ՝. օտար թշնամիէն աւելի վտանգաւոր է ներքին թշնամին. եւ ինչո՞ւ մենք մեր ներքին ուժերուն ահնդ կաղմակերպութիւն մը չտանք եւ օգնութիւն մուրանք օտարէն. օտարը մէշտ օտար է, այսօր բարեկամ, վաղիւ ո՞ գիտէ: Եւ դարձեալ, է՛հ Տէ՛ր իմ արքայ, կը տարակուսե՞ս միթէ. արդարեւ թագաւորք իրենց սրտին տէրն անպամ չեն վասնզի քաղաքական նկատմունք աչքերնուն եւ մտաց առջիւ միշտ պէտք է ունենան: Բացարձակ ըսեմ. դու վերաւորեցիր զԱնդովի իշխանն Սիւնեաց, որ հզօր է զօրութեամբ եւ քսան հազար այրուձիոց տէր:

ԱՐՇԱԿ. Զի՞նչ. միթէ Փառանձեմայ խնդրանք զՎաղինակ սպաննել տալով Սիսական տոհմին դերպոյն իշխանութիւնը իրեն պարզեւելու համար այսօր ինձի ապերա՞խտ կը գտնուի. բայց չի՞ գիտեր որ ինչպէս տուի այնպէս պէ կ'առնուի:

ՎԱՍՍԿ. Դիւրին է տալ, արքայ՝, բայց առնուլն դժուարին. ի՞նչ գօտջ որ ի ծածուկ նիւթէ քեզի դէմ, յայտնի համարձակ ապստամբութեան դրօշը պարզէ եւ իր համախոհք ալ՝ որ բազմաթիւ են արդէն՝ իրեն հետեւին:

ԱՐՇԱԿ. Ա՛հ, ի՞նչ ըսեմ ես այդ ներսէսին որ չթողուց ինձ բնաջինջ ընել ա՝ մէնը մէկէն՝ այդ նախարարութիւնները՝ որ իրենց անասման իշխանութեամբը խրոխտացեալ՝ Արշակաւանիս շինութեան ժամանակ՝ ինձի դէմ ի մարտ փոխախեցին. այս նախարարական դրութիւնն է՝ որ մեր արքանին զօրութիւնը ջլատելով Հայոց թագաւորութեան կործանման պատճառս պիտի ըլլայ, եւ ո՛չ այդ ներսէսի անէծքները՝ որք իմ զլիւստ անդաց իբր չարագուշակ մարդաբէ:

ՎԱՍՍԿ. Գոնէ ինք հոս ըլլար, արքայ, իւր ձայնին եւ յորդորանայ կ'անսային նախարարք եւ ժողովուրդք առ հասարակ:

ԱՐՇԱԿ. Ո՛հ, ո՛չ: Վասակ, միոյ տէրութեան երկու թագաւորք չեն կրնար ըլլալ, եւ ներսէս գրեթէ արքայարար կը վարէր: Նախարարաց եւ ժողովրդեան սիրտը գրաւեր էր եւ զՅունաց կայսերս անգամ իւր ազդեցութեամբ կը շարժէր: Իմ թագաւորութիւնս ես չեմ ուզեր բաժնել ոեւէ մէկու մը՝ նամանաւանդ քահանայական պարեգօտ կրող անձի մը հետ: Ծանր էր Արշակայ քարոզներ լսել անդադար իւր գլխուն. եւ դու ինքն, Վասակ, հաւատարիմդ իմ, ոչ այնքան խրատուցող որքան պատեհաբանական հմուտ արուեստիդ եւ աննկուն արիութեանդ պէտք ունիմ ես: Յայն խորհէ՛ դու միշտ եթէ կ'ուզես արքայիդ գլխահութիւնը լիովին վայելել:

ՎԱՍԱԿ. Կ'երթամ ես իմ պարտուցս եւ պաշտօնիս հաւատարիմ՝ բանակի օդաքերը յանձնաձել: Բայց լաւ կ'ըլլայ, Տէր իմ արքայ, որ ազդիդ եւ հայրենեաց օգուտը խորհելով մեր խրատուց չըլլաս անխող (կ'երթայ):

Տ Ե Ս Ի Լ Բ

ԱՐՇԱԿ առանձին

ԱՐՇԱԿ. Խրատիչ դարձեր են ամէնքը, բայց ամենէն աւելի ծանր է ինձ լսել զինու զրահից տակ ծածկուած քարոզիչներ: Շատոնցունէ պաշտօնէն ձգած էի զինքն ալ, բայց այսպիսի տաղնապալից ժամանակի մէջ որ տգէտ եւ կրօնամոլ ժողովուրդը պաղեցուցեր եմ ինէ՝ ներսէսը հեռացնելով քովէս, եւ բանակիս վրայ միմիայն յենլու պէտք ունիմ, խոհեմութիւն չըլլար եւ ա՛յն դժգոհ ընել իր սիրելի եւ յարգած ու պաշտած զօրավարն ալ երեսէ ձգելով: Համբերենք առ վայր մի... Բաւական տաղտկալի ժամեր անցուցինք, քիչ մ'ալ երթամ սփոփիմ սիրուհւոյս տեսութեամբը...:

Տ Ե Ս Ի Լ Գ

ՆՈՅՆ ԵՒ ՆՈՒԻՐԱԿՆ ԱՐՔՈՒՆԻ

ՆՈՒԻՐԱԿ. Տէ՛ր արքայ, Ոլոմպի Տիկին հրաման կը խնդրէ ձեզ ներկայանալ: ԱՐՇԱԿ. Թող գայ (Նուիրալի կ'եղնէ):

Տ Ե Ս Ի Լ Դ

ԱՐՇԱԿ ԵՒ ՈՒԻՐԱԿԱ

ԱՐՇԱԿ. Պատեհ ժամու հասար, իմ Ոլոմպի, տաղտկացած էի տէրութեանս հոգեբովը. սիրտս նեղուած՝ սիրելի գրկացդ մէջ սփոփանք մը կը փնտռէի:

ՈՒԻՐԱԿԱ. Տէր իմ արքայ, սիրոյ գրկաց մէջ մխիթարութիւն կը փնտռես ինէ,

են որտի, մտաց հանգիստը արդէն իսկ կորուսած եմ՝ արքունի ապարանիցդ սեմը կոխած վայրկենէս. եւ եթէ թու սէրդ չըլլար ինձ ամուր ապաստանի՝ շատոնցունէ Ոլոմպիս հողուց աշխարհը փոխուած էր արդէն:

ԱՐՇԱՅ. Եւ ինչո՞ւ, իմ Ոլոմպի:

-ՈՒԻՄԳԻԱ. Այնքան թու սիրոյդ փոխարէն՝ ատելութիւն, դորովանայդ չափով՝ հակառակութիւն կը տածեն ինձի դէմ, եւ արդարեւ ժաշու լարած են ինձի համար արքայական առաքատիօ ներքեւ:

-ԱՐՇԱՅ. Եւ ո՞վ կը յանդգնի զայդ ընել՝ երբ Արշակ թուր սիրտը քեզի տուած է:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Անոր համար որ թուրովին սէրդ ինձի դարձուցեր ես:

ԱՐՇԱՅ. Եւ ո՞վ է համարձակողը:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ծանր է ինձ ասելը, դու ինքնին կրնաս դուշակել:

-ԱՐՇԱՅ. Քեզ դի՞ փոյթ, Ոլոմպի, քանի որ մտաւ ես իմ սիրոյս:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Բայց երբ թու սիրոյդ թեւերուն տակ պահուած մահուան հրեշտակը Կոմէն փայլեան ինձ կը սպաննայ:

ԱՐՇԱՅ. Եթէ դու չզրկես, Ոլոմպի, գետէ բովանդակ աշխարհն Հայոց թէ որքան բուն է Արշակ իւր կատաղութեանը մէջ, եւ դիւրին չէ խաղ առնել իրեն հետ:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Գիտե՞ս արդեօք եւ Տէրն իմ թէ վիրաւորեալ սէր մը կնոջ սրտին մէջ որպիսի՝ հրէշներ սնուցանել կարող է. կը սոսկած ես, Տէ՛ր իմ:

ԱՐՇԱՅ. Դու փափուկ ծաղիկ մ'ես, Ոլոմպի, Վոսփորի ափանց վրայ ոնեալ. զքեզ սիրեց Հայոց արքայն Արշակ, թող նախանձընդդէմ թու փառացրդ՝ կտա՞ն զդէին իւր Փառանձիմ, եւ փոխանակ նախանձելու առ քեզ ընկնած մեծի սիրոյս՝ ջանայ թող արժանանալ իմ չնորհացս:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ի՛հ, Տէ՛ր իմ արքայ, թու շնորհացդ արժանանալու քաննէն դիւրին ճամբան միթէ թափահալորողը՝ մէջտեղէն, վերջնելը չէ՞. բայց ո՞ւր պիտի յայնժամ թու սէրն առ իս, ինչո՞ւ չթողուցիր՝ զիս Բիւղանդեան արքունեաց մէջ: Եթէ Հայոց թագուհի չըլլայի, կը գտնէի անշուշտ սիրտ մը իմ սիրովս երջանիկ ընելու եւ փոխադարձաբար իւր սիրովը երջանկանալու: Զի՞նչ չափ քրեւջ էի քեզս փոխեցիր՝ զիս հայրենի հողէս օտար պանդխտութեան մէջ, ուր բաց ի քէն, ամէնքը թշնամի կամ անտարբեր աչօք ինձի կը նային: Գոնէ թու սէրդ պիս ամէն կերպով կարենար ապահովել...: Վ ա ա ա:

ԱՐՇԱՅ. Կը տարակուսի՞ս միթէ, իմ Ոլոմպի:

ՈՒԻՄԳԻԱ. Ոչ թէ թու սիրոյդ վաթաճանձր փոխարէն, թու լիցի, բայց թու հրամաններդ շատ բարձրէն, քը թո՛ւն եւ հակառակորդին որդարեւորութեան շատ ծածուկ կը լարեն ինձի գէճը. եթէ քաննայն գզուցութիւնք ձեռք առած չըլլայի մինչեւ ցաթգն կ'ունենայիք թերեւս իմ տեղը՝ չիրիմ մը զիս ամփոփող, եւ թերեւս քանի մը կաթիլ արցունք շատ շատ ինձի նուիրէիք՝ որ երկուստեք թեան: Զայցիկ հասակիս մէջ հայրենիքէս զրկուած, եկայ իմարելով Հայաստանի: Քանանամ լերանց մէջ, տաքածամ զո՞հ քնու, նախանձ եւ քաղաքեան:

ԱՐՇԱՅ. Ո՛հ, նազելիս, քան քրտնոյն խաթերուդ ազդեցութեան ներքեւ կը զգամ որ դու նոր ապրիլ կը սկսիս: Կեանք մը յիս կ'արծարծի, կեանք մը սիրոյ եւ հեղիցի. Անտրոփառ Փառանձիմայ պաղ զրկածութեանց ներքեւ մեռած էի: Կարծեմք՝ ամիսայն մտաւանջ տէրութեան հողերով պաշարեալ. քաղաք հրեշտակաւորոյ, հաղիւ թէ թու թեւերուդ մէջ կենաց սէրը ինձի պիտի ներշնչեալ քե ես թողում որ իմ հրեշտա-

կիս թեւերը խորտակե՞ն: Կ'երգնու՞մ քու սիրոյդ վրայ որ մահաբեր
պիտի ըլլայ...
ՈՒԾՊԻԱ. Ո՛հ, մի՛, Տէ՛ր իմ, մի՛ երգնու՛ր իմ սիրոյս վրայ: Հե՛մ ուզե՛ր որ մա-
հաբեր ըլլայ իմ սէրս եւ ոչ իսկ իմ ոխերիմ թշնամուոյս, միայն թէ՛ զիս
ի մահուանէ ապրեցո՛ւ:

ԱՐՇԱԿ. Ի թաց վանէ ծոքէ՞դ այդ անտեղի մտածութիւնը, անձկալի՞դ իմ ի հո-
գի, վատահ լեք որ Արշակ պիտի չթողու. կեանքը իրեն սիրելի ընող սի-
րուն էակը յափշտակեն իր դրկէն... Ա՛հ, իմ պ Ուռմայի՛, երբ ամէն
կողմէ դառնացեալ քու սիրելի բազկացդ մէջ գոնէ վայրկի մի մխիթա-
րութիւն եւ սէր գտնել կը փութամ, դու ալ ցաւօք եւ հոգերով պա-
շարեալ, անուշ հրէշտակ, տխուր երեսդ ինձի կը գարձնես եւ իմ յոյսս
ի դերեւ կը հանես... Ուրեմն չիկայ ինձի համար փոփոխե՞լ ոչ արեքք,
եւ ո՛չ իսկ առ քեզ: Դատապարտեալ է Արշակ միմիայն ցաւոց եւ մտա-
ծութեանց, ասոսո՞ս... (Կ'իյնայ վտայտիս ի վերայ գահայից):

ՈՒԾՊԻԱ. (Առանձին) Ա՛հ, ի՞նչ ըրի, երանի թէ այնչափս ալ ըսած չըլլայի,
եւ ի՛նչ օգուտ: (Բարձր) Ներէ՛ ինձ, իմս Արշակ, եթէ քու դառնացեալ
սրտիդ վրայ դառնութիւն մ'ալ ես յաւելի, ես որ պէտք էի զքեզ մը-
խիթարել եւ քու կենաց բեռը թեթեւցնել...

ԱՐՇԱԿ. Ո՛հ, ո՛չ, սիրելիս, երբ պարզ է ճակատդ եւ նայուածքդ անուշ, իմ
հոգերս կը փարատին. երբ Բիւզանդեան ասիանց սոխակին նման լսեցնել
կու տաս ինձ անուշ ձայնդ՝ իմ ցաւերս կը մեղմանան: Ուստի ե՛կ, սի-
րունհիս, գտնէ վայրկեանս մը սփոփելու համար, արթնցուր մտացս մէջ
զշքնաղաղեղ Վոսփորիդ յիշատակը. դու հոգի առ եւ ինձի սիրտ տուր:

ՈՒԾՊԻԱ. Քու հրամաններդ, Տէ՛ր իմ Արշակ, պատգամ են ինձի. սիրող սիր-
տին հնազանդիլ հաճոյք մ'է արդէն: (Կանգ առնելով, ինքնիշխան) Ո՛հ
հայրենի յիշատակներ, ողողեցէ՛ք՝ ներշնչելով ի հոգիս եւ սիրելուոյս
սիրտը կազդուրեցէ՛ք (Դժոյն Ուռմայիս հրգէ կիթառիւ).

Ե Ր Գ

Կապոյտ է երկին,
Կապուտակ ծովին
Ի ծայր Ծրփանաց
Մըրանայ նաւակ,

Սիրոյ պատանեակ
Իերէ ըզծովափ,
Ի պահ գիշերին,
Ի լոյս լուսնեկին:

Ի յարկըս վերին՝
Ատուղ մի փայլէ
Կոյս մի լուսածղի
Չքնաղ Վոսփորին:

Մազեր Հերարձակ
Բանայ ըզփառակ
Եւ մի փունջ ծաղիկ
Սըփռէ ի նաւակ:

Սրացէ՛ք, ալեակք
Ի ճանաչ լոտսիկ
Զեփիւտք անուշակք
Տարէ՛ք ըզնաւակ :

ԱՐՇԱԿ. Իմս Ոլումպի, ինչպիսի՛ր դիւթիչ զօրութիւն չըթանցդ մէջ կը յածի :
Ահա՛ երգոյդ քաղցրութեամբ թովեցիր դիս . չդիտեմ Հելլէնուհեա՞ցդ
է տուեալ՝ որսալ զսիրտ եւ զվիշտս ամոքել :
ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛հ, Տէր իմ, այս քու սիրոյդ արդիւնքն է միմիայն . . . Տայց ահա
Տիկինն Փառանձեմ :

բ՛ :

Տ Ե Ս Ի Լ Ե

ՅայճԲ, ՓԱՌԱՆՁԵՄ եւ ԶԱՐՄԻՆԷ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Քնարիդ մայնէն հրապուրեալ՝ հեղայ ես, Տիկին . կուցէ ձեր տե-
տութեան արգելք լինիմ :

ԱՐՇԱԿ. Տիկի՛ն :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Գուցէ, Տէր իմ Արշակ, իմ ներկայութիւնս ձեր սիրային տեսու-
թիւնը վրդովելու պատճառ ըլլայ :

ԱՐՇԱԿ. Եթէ դիտէիր զայդ, ի՞նչ հարկ կար ուրեմն . . .

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Տիկինն Ոլումպիս այնչափ անուշ կ'երգէր, որ չկրցի դիմանալ .
Բիւզանդական արքունեաց մէջ յատկապէս կըթուած պիտի ըլլայ յերգս
եւ ի քնարս :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ի՞նչ ըսել կ'ուզէք, Տիկին :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ըսել կ'ուզեմ թէ բոլոր արքունեաց մեծ բերկրութիւն կ'ազդէք :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Իւ թերեւս ձեզի՛ տանջանք . բայց հանդարտեցէ՛ք, ահա կը թողու՞մ
դձեզ առանձին : (Արշակայ) Կ'երթամ ես, Տէ՛ր իմ :

ԱՐՇԱԿ. Կ'երթա՞մ . . . Լաւագոյն չէ՞ր հոս կենայիր :

ՈԼԻՄՊԻԱ. Ո՛չ, Տէր իմ, ո՛չ (Ոլիմպիա կ'առնու կը քալէ) :

Տ Ե Ս Ի Լ Զ

ԱՐՇԱԿ եւ ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ինչո՞ւ հեռացաւ, Տէ՛ր իմ, Տիկինն Ոլումպիս . . . կ'երեւի թէ . . .

ԱՐՇԱԿ. Տիկին, քանի որ Բիւզանդեան արքունիքէն բերել տալով սրտիս եւ
զահոյս կցորդ ըրի զնէ՛՝ եւ նա յանկույց իմ սէրս առ ինքն, չեմ ներեր
որ իմ սրտիս սիրածը ոեւէ մէկու մը հակառակութեան եւ ար-
համարհանաց ենթակայ ըլլայ, կը հասկնա՞մ, Փառանձեմ : Այո՛, պար-
զեւք են երկնային ինչպէս դիմաց գեղեցկութիւն՝ նոյնպէս մայնի եւ
լեզուի անուշութիւն : Զգուշացի՛ր, դուստր Անդովկայ, ի՞մ չարաթոյն
բունեալ սրտիդ մէջը՝ վաղածամ դեղեցկութիւնդ չխամրէ :

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Դո՛ւ կոխեցիր ջախջախեցիր օձին գլուխը՝ հրեշտակ մը սիրոյ առ
քեզ ձգելով եւ սիրտդ իրեն նուիրելով, ա՛յ ինչ հոգդ : Փառանձեմին
կը մնայ այսուհետեւ լալ իւր վաղամեռիկ պատանեկէն վրայ՝ որ դեռ

սիրոյն փափկութիւնը չվայելած, դաւաճանեալ ի մերձաւոր ազգականաց, տարապարտ եւ տարաժամ ի մահ վարեցաւ:

ԱՐՇԱԿ. Միշեւ ցեօրք յիշեցնել պիտի տաս ինձի այդ տխուր պատմութիւնը. եթէ այդ առտինձան զօրաւոր եւ անմոռանալի է այդ սէրդ, դեռ՝ դու փակուէ քու սենեակներուդ մէջ՝ սիրելւոյդ յիշատակօքը պաշարեալ, եւ մի՛ գար վրդովելու իմ հանգիստս:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Ո՛չ այդպէս, արքայ: Այո՛, պիտի դամ ես խռովելու հանդիստդ, ամէն առեւ, ամէն առթիւ քու սիրոյ ժամերդ դառնացնելու, թոյն թափելու երախանիդ մէջ: Կարծեցիր որ դիւրին է վերաւորել սիրտ մը, եւ բաւական չէ այդ՝ վերաւորեալ սիրտը խաղ առնել ըստ քմաց քոց հաճոյից:

ԱՐՇԱԿ. Բայց գիտե՞ս, Փառանձեմ, որ տէրն եմ ես տակաւին:

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Կենաց եւ մահու տէր ես, այո՛, բայց ո՛չ թէ իմ սրտիս եւ ո՛չ իսկ լեզուիս: Յորքան կենդանի եմ՝ պիտի չդադրիմ արդար բողոքներս լսեցնել տալէ քեզ: Ես արդէն կեանքէս ձեռքս վերուցեր եմ՝ քանի որ դադրեցաւ ապրելէ իմս Գնէլ:

ԱՐՇԱԿ. Եթէ չես ուզեր վաղընթիւնիդ նմա հետեւիլ, իջեցո՛ւր այդ քու սրտիդ գոռոզութիւնը եւ չափ դիւր քու ապերասան լեզուիդ, մի գուցէ զղջաս անազան: Ահա կ'երթամ ես տէրութեանս հոգերը յանձնաձեւելու. բաւական են Արշակայ մտաւանջութեան նիւթք, դու եւս քու կողմանէդ մի՛ յաւելուր: Գիտցիր որ այս են կամք Արշակայ եւ վերջին քեզ պատուէր (Արշակ կ'եղնէ):

Տ Ե Ս Ի Լ Է

ՓԱՌԱՆՁԵՄ

ՓԱՌԱՆՁԵՄ. Իմ պատիւս ոտնակոխ ըրած ժամանակդ միթէ դու դիւ մտարե՞ր եցի՞ր: Ի՛նչ փոյթ ինձ քու տէրութեանդ հոգերը. ինչ որ ցանեցիր՝ այն պիտի քաղես:

Վ Ա Ր Ա Գ Ո Յ Ր

(Շար. 2)

PARVANA

I

The Aboul mountain and the Muttin heights,
Back to back majestically stand,
Bearing on their shoulders, in stately might,
Higher than Djavakhk another land.

It is said that there, like an eagle in pride,
In the bosom of the blue sky, smiling,
In his Parvana palace white,
Sat those grand highlands' king.

The king of Parvana had a fair daughter,
No roe of such great beauty,
Had ever been seen by any hunter,
Hunting in the highlands of Muttin.

She adorned, with her childhood lively,
Her father's old age and his mountain heights,
And the aged monarch lived happily
With his sweet flower in blissful delight.

But still before her lay the greatest day;
When that day arrived, in his happiness,
The monarch dispatched many envoys gay,
To every palace and every fortress.

«Where is that valiant man — if there be one —
Worthy of my beautiful daughter?
Let him mount his horse, come with his weapon,
Show his bravery and take his fortune.»

II

Bearing weapons, in armour suits,
Mounted upon horses savage,
Arrived all Caucasian youths
And crowded before the stage.
In front of the palace building
Of the aged Parvana king,
Girth and ready, are now waiting
For the contest to commence.
All the multitude that has come,
And gathered at Parvana, wait
To see who is the lucky man
That will win this pretty maid.

The trumpet sounds, and in causters,
 The courtiers and the maids appear,
 Now steps out the monarch's daughter
 And the white-haired king with her.
 The father like a gloomy cloud,
 The girl, sweet moon; together
 Moon and cloud are emerging out,
 Embracing each the other.
 At this sight all the people sighed,
 As if beholding a dream sublime,
 All the brave youths were petrified,
 Transported to a higher clime.

— Look at these valiant princes,
 These broad-chested youths, my dear,
 Now, the struggle will commence
 They'll compete before you here.
 One of them will his strength display,
 Another the grace of his arm;
 A third his swiftness on the way,
 A fourth in horserace his charm.
 And when the contest ends at last,
 The strong and the weak are known,
 When in arrays go marching past
 The noblemen brave, you then pick
 The first among the victors,
 And at him your apple cast,
 That the whole world may wonder and gaze
 At your luck and be amazed.»

So saying, the monarch raised his hand,
 Signalling to start the struggle,
 While the daughter stood ready,
 In her hand a red apple.

— Perhaps, sire, a youth, vile and rude,
 Defeats one, who's weak yet good;
 But him never, ne'er shall I choose,
 As my heart's love and my spouse.»

— Ay, Parvana's pretty Fairy,
 What is your heart's desire?»
 To her the valiant youths hurry,
 Again and again inquire,

«Is it silver, gold or treasure,
 Precious gems or diamond?
 Even stars from the skies azure
 We'll bring down at your command.»

— What care I for gold and silver,
What care I for diamond?
Neither from my valiant lover,
Is it stars that I demand..

What I require is sacred fire,
That is only what I demand.
Who'll get the fire that I require
He is the youth whom I want.»

Thus spake the maid and hastily,
The youths in confusion hie,
Mounting their horses, valiantly
To th' earth's four corners they fly,
That they may find the sacred flame
By which the maid's love to earn,
But the years passed and the years came,
Yet the youths did not return.

III

— Father, why returned not any
Of the youths with love-desire?
Perhaps they have forgotten me, T
Will not bring the sacred Fire.»

— No, my lass, they will be here,
This year they'll get the fire;
The way of the brave is everywhere
With bloody battles dire.

Who knows, may be they have to cross
Dark lands and black waters;
May be they have to snatch the fire
From seven-headed monsters!»

And another year is passing by,
The virgin watching day-by-day;
— Father, when will the horseman fly
Along that mountain way?

Always I see in dreams at night,
My hero, my future knight
Flying towards me full of desire,
But vanishes before day-light.»

— My precious daughter, he'll arrive,
The fire isn't easily brought,
Many a time the soul that strives
To get it, is himself burnt out.»

And thus passed yet another year,
The virgin watching every day,
But no traveller did ever appear
On any mountain way.

85-261
192-98

— Oh, father, may be there is no —
 Unquenchable fire in this world;
 Oh, how my heart is fading now,
 Sad is this life, sad and cold.

The white-haired king no more speaks,
 He is gloomy and silent,
 With a bowed-down head, he thinks,
 And black thoughts his soul torment.

IV

And thus many years passed by,
 The monarch's doleful daughter
 Gazed and gazed at the mountains high,
 At the lonely roads passing thither;
 She lost all hope ... her heart brake,
 And so much did she weep and moan,
 That from her tears was formed a lake,
 Covering the fort and the town.
 They all vanished and she with them.
 Now at that very mournful sight,
 The Parvana lake is rippling,
 Pure as the tears of a child;
 And beneath its limpid waters,
 To this day they show to us
 The fortress of the aged king
 And the buildings glorious.

* *

They say that those night-flies fair
 Which in the darkness of night,
 Whenever they see a fire glare,
 Where'er a light is in sight,
 They gather and revolve around,
 Madly dash into its flame,
 They say they are the love-burnt youths
 Who in their haste have sprout wings,
 And turned to flying moths.
 And still wherever they see a flame,
 Dash into it impatiently.
 Everyone tries to be the first,
 Each endeavours to take the fire,
 To gain, by it, his heart's desire.
 And thus incessantly burn
 The Parvana youths in turn.

HOVANNES TOUMANIAN

Trans. M. MANOUGIAN

Հ Ա Մ Ա Ն Ո Ւ Ա Գ

Մ Ա Ս Ն Վ Ե Յ Ե Ր Ո Ր Դ

Դուն ի՞նչ գիտես
 Խորհրդաւոր Տիեզերքի
 Գաղտնիքներէն...
 Դուն մասնիկ մը, մասնիկ չընչին,
 Մասնիկն ինչպէ՞ս պիտի գիտնայ
 Միտքն ամբողջին...

Գիտցիր միայն, ք'ով եկեր է,
 Աստուածացեր է ու անցեր,
 Ով մըրկեր է՝
 Սիրոյ բոցով,
 Ով տանջուեր է անբոյժ խոցով,
 Ով սիրտն ըրեր կարօտի ծով,
 Զաւկի մ'համար ով սեւ կապեր,
 Ով տառապեր՝
 Ուրիշի մը վիշտ ու կոծով,
 Աստուածացեր է ու անցեր...
 Անցեր է, չէ անէացեր:

Ով նայեր է ու զարմացեր,
 Ամենուն դէմ սիրտը բացեր,
 Եղբօր մը հետ անմար լացեր,
 Մըրբացեր է,
 Աստուածացեր է ու անցեր:

Ով եկեր է,
 Եղբայրացեր՝
 Հողին, քարին,
 Բոյս ու ծիլին,
 Ծաղկին, ծառին...
 Ամեն բանէ մաս բաժնացեր,
 Ու բաժնուեր է ամենուն...
 Հագար ձեռով կըրկէս իջեր,
 Հագար անգամ աշրուեր, շիջեր...
 Հագար ձեռով եկեր անցեր,
 Անցեր է, չէ անէացեր:

Բընութեան մէջ
 Ոչինչ, ոչինչ կ'անէանայ,
 Ոչ մէկ հիւլէ, ոչ մէկ էակ.
 Անմահ է Մայր Բընութիւնը,
 Եւ իր ամեն մասնիկն անմահ
 Պիտի մընայ:

* * *

— Ի՛նչ ելեր ես կը ցափըռտես
 Կարծես բնութեան գաղտնիքները՝
 Լսկ դուն գիտես,
 Ո՞ւր է գաղտնիքն «խորհրդաւոր»
 Տիեզերքին՝
 Որ մեր միտքին ըլլայ անտես...
 Բընութեան մէջ կան լոկ աստղեր,
 Բոց ու մոծեր,
 Անոնց միջեւ՝
 Պարապութիւն ու մրթութիւն,
 Անհմաստ ու անծայրածիր...
 Հոն տեղ չըկայ
 Ոչ հոգիին եւ ոչ Միտքին,
 Ոչ իսկ կեանքին:

Խորք է կեանքը՝ Տիեզերքին,
 Ու Մայր Բնութիւնն՝
 Ունտառքեր է, անհամակիր,
 Մեր սէրերուն ու փափաքին.
 Դուրս ենք անշուշտ մենք Ծրագրէն
 Տիեզերքին,
 Եթէ նոյնիսկ Ան ունենայ
 Մի Ծրագիր:

— Դուն կը տեսնես լոկ երեւոյթն,
 Երեւոյթը նիւթն է անշուշտ,
 Ոյժն է սակայն նիւթին էոյթն,
 Ոյժն է ոգին
 Այս հըրաշքին...
 Ու չի կըրնար նիւթը լուծել՝
 Խորին խորհուրդն
 Ու անսահման Տիեզերքին...
 Զի կըրնար նիւթն՝
 Բսկըգրնակը ըլլալ Միտքին,
 Ոչ ալ Կեանքին,
 Միտքն է հիմքը Տիեզերքին:

Բընութիւնը իր Ծրագիրն
 Ունի յըստակ,
 Ու Ծրագրին մէջ, Մայր Երկիրն
 Իր նըպատակն.
 Միտքը Մարդուն՝ անտարակոյս
 Հոն տեղ ունի,
 Արդէն բացած հըզօր քեւերն.
 Իր անպարփակ,
 Մինչեւ հեռու միգամածներ
 Կը սաւառնի:

Բնութիւնը ծով է անսահման,
Այդ ծովուն մէջ մենք կը սուզուինք,
Սակայն պիտի չը կորսուինք՝
Յաւիտեանէ մինչ յաւիտեան:

Կեանքն մէկ է, Համանրագ,
Ու մենք «խագ»երն այդ նըագին...
Կեանքն է վրձն մի պատարագ,
Ամեն էակ, ամեն անհատ
Մաս կը կազմէ
Այդ սրբազան
Պատարագին:

Մէկ է Կեանքը,
Մէկ է նաեւ Ակը Կեանքին,
Մայր Բընութեան անմահ Ոգին,
Կը բըխինք մենք այդ Ակունքէն
Ուղղելու անհուն դաշտերն
Տիեզերքին...

Պիտի դառնանք օր մ'անպայման
Նորէն Ակին,
Ու հոն ըզմեզ գըտնենք լըման:

Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Շար. 2 եւ վերջ)

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՄԻՆԱՍ ԿՐՈՆԱԿՈՐ ՆԿԱՐՈՂ

(1415? - 1490?)

Մինաս Նկարող ծնած է 1415ին ժողովրդականության։ Հորը անունն էր Մաղթում, մայրը կը կոչուէր Մարմէլիք։ Անէր քոյր մը՝ Խուսթումէլիք։ Աշակերտած է Մկրտիչ Օրբէլինց Վարդապետին, Արզելանայ կամ Յուսկան Որդւոյ Վանքին մէջ։ Իր գործունէութեան գլխաւոր կեդրոնները եղած ըլլալ կը թուին Արզելանայ Վանքը եւ Աղթաւ մար, ուր ծաղկած եւ նկարադարդած է չըբջակայ դասնական վայրերու մէջ գրուած բազմաթիւ ձեռագիրներ։ Ունեցած է աշակերտներ։ Ծանօթ են Մուրատ սարկաւազի ծաղկող (1460 - 1471), եւ Կարապետ Բերկ կրցի Նկարող (1471 - 1500) ։

Մինաս ընդհանրապէս զբաղած է մանրանկարչութեամբ, եւ եղած է բազմադրան Նկարող՝ տէր բնածին տաղանդի եւ ինքնուրոյն ոճի։ Իր գործերէն յայտնի են չուրջ երեք տասնեակ։ Կր ներկայացնենք ժամանակագրական կարգով։

1.- 1432, Մաշտոց, օրինակուած Կարապետ քարտուղարի ձեռքով, Արճէլի մէջ, Օրբէլինց Մկրտիչ Վարդապետի համար, եւ ծաղկուած Մինաս դպրի կողմէ, զոր կը կոչէ իր «Հոգեւոր որդեակը»՝ Նոտարք, Թիւ. 102, էջ 101։ Փերդալէմեան։

2.- 1433, Աւետարան, օրինակուած Երզնկացի Կարապետ Գահանայի ձեռքով, Արճէլի մէջ, ասկերիչ Յովհաննէսի համար, ծաղկուած եւ նկարադարդուած Մինասի կողմէ՝ ինքնատիպ ոճով։ Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5172։

3.- 1437, Շարական, օրինակուած Աթաբէկի որդի Գրիգոր կրօնաւորի ձեռքով, Արզելան Անապատի մէջ, Յովհաննէսի որդի

Գրիգոր կրօնաւորի համար. ծաղկած է Մինաս, ըստ երեւոյթի օրինակ ունենալով Սարգիս Գիծակէն նկարադարդուած Շարական մը։ Ձեռ. Ս. Յ. Թ. 2479։

4.- 1439, Աւետարան, օրինակուած Գրիգոր կրօնաւորի ձեռքով, Արզելան Վանքի մէջ, Առաքաւաստուր կրօնաւորի համար. Մինաս նկարադարդած է երփներանգ զոյնեքով։ Ձեռ. Յ. Քիւրտեանի, Թ. 65։ Սիոն, 1970, էջ 315։

5.- 1441, Աւետարան, օրինակուած Մեծոփեցի Թովմա Վարդապետի ձեռքով, տիւ կին Գուլիաշայի համար. ծաղկած է Մինաս։ Ձեռ. Երեւանի, Թ. 3892։ Յիշտ. Ժե. Դարի, Ա. Ման, էջ 521։

6.- 1445, Աւետարան, «Մեռելարոյց», օրինակուած Մանկասարենց Յովհաննէս Կրքի ձեռքով, Արճէլի մէջ, Յովհաննէս կրօնաւորի համար. ծաղկած է Մինաս։ Նոտարք, Թ. 154, էջ 148։

7.- 1448? Աւետարան։ Ձեռ. Յ. Քիւրտեանի, Թ. 49։ Սիոն, 1970, էջ 319։

8.- 1451? Աւետարան, օրինակուած ըմտեփանոս դրչի ձեռքով, Հաւանաբար Փոքր Ակոռոյ Վանքի մէջ. ծաղկած է Մինաս։ Ե. Լալայեան, Յուլյակ Ձեռ. Վասպուրականի, Թիւ 216, էջ 529։ Յիշտ. Ժե. Դարի, Բ. Ման, Թ. 269։

9.- 1452, Աւետարան, գրուած Վարդան Երէցի ձեռքով, Վանի մէջ, տանուտէր Յովհաննէսի համար. ծաղկած է Մինաս։ Նոտարք, Թ. 186, էջ 169։

10.- 1454, Աւետարան, գրուած Մանկա-

սարենց Ծովհաննէսի ձեռքով, Արճէշի եւ
Լիմի մէջ, Էւստաշի որդի Վարդան կրօ-
նակոյի համար, նկարագրուած է Մինաս -
Ձեռ. Երեւանի, Թ. 6570: Յիշատ. ԺԵ. Դաս-
րի, Դ. Մանն, էջ 417:

11.- 1455, Աւետարան, օրինակուած Դա-
ւիթ Քանանայի ձեռքով, Արճէշի մէջ, Իր
անձին համար. Նկարագրուած է Մինաս -
Ձեռ. Ս. Թ. 3815: Սիւն, 1950, էջ 228-
233:

12.- 1456, Աւետարան, օրինակուած
Մանկասարենց Ծովհաննէսի ձեռքով, Դա-
ւիթի որդի հէրակոս Վարդան կրօնաւորի հա-
մար. ծաղկած է Մինաս՝ հմտութեամբ եւ
հաշկով. - Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5629: Յիշատ.
ԺԵ. Դաւիթ, Բ. Մանն, էջ 72:

13.- 1456, Աւետարան, գրուած Կառլոյ
Անապատին մէջ Խաչատուր արեղայի ձեռ-
քով. նկարագրուած է Մինաս, որու մասին
յոյժ շահեկան տողեր ունի գրիչը. «Եւ
զարձեալ աղաչեմ յիշի յաղաքս ձեր ըզ-
տէր Մինաս քաջ նկարաւն, որ յար եւ ըը-
ման է Բերսէլիլի հոգիքնկալ առաջին ըը-
կարողին տապանակին, եւ է յաշկեկրտաց
տուրք վարդապետացն Թումային Մկրտիչ
Արեկէնց վարդապետին, եւ է բանիբուն եւ
հոգիքնկալ արպէտ գվարդապետին իւր ամե-
նայն իմաստութեամբ եւ հաւքնարքիւն ըը-
նորեալն իլի, որ եւ գմեց արծառի արար
իւրն ի ծառայութիւն եւ հոգեւոր իւր-
րատակամ եւ եղբայրական սիրով սիրեաց
զմեմ եւ յորով ժամանակս կացաք ի միա-
սին եւ վայելեցաք զմօր իմաստութիւնն
եւ զխրատն: Տէր Աստուած արարիչն ամե-
նայն արարածոց, որ գարգարէ գամեմայն
արդարսն, նոյնպէս յաւապայծառ պատ-
մունքանս եւ աստղայից պսակաւ գարդա-
րեսցէ ցոլէր Մինաս նաղաշն եւ գեաշոյ իւր
գլխիսքումն եւ գմայրն գլխորմելիքն, եւ
գամեմայն արեւն մերձաւորս իւր. . . » -
Ձեռ. Բարիզի Ազգ. Մատենադարանի, Թ.
18: Սիւն, 1951, էջ 142, Ս. Տէր Ներսէս-
եան:

14.- 1456, Մաշտոց, օրինակուած Ծով-
հաննէս Մանկասարենց եւ Մկրտիչ գրիչնե-
րու ձեռքով, Աբրահովնեցի Ազարիա Արքե-
պիսկոսին համար, ծաղկած է Մինաս -
Ձեռ. Ե. Բիւրեղեանի, Զայ. Եկդ. 1951,
էջ 21:

15.- 1452-1457, Յայտնաւորք, գրուած
Դաւար եւ Ծովհաննէս գրիչներէ, Լիմ, Սու-
խարայ Վանք եւ Արգելան, Ստեփանոս Զա-
րիպչակի համար. ծաղկած է Մինաս -
Ձեռ. Երեւանի, Թ. 4472:

16.- 1458, Սաղմոսարան - Պատարագա-
մատոյց ք ժամագրիչ, օրինակուած Իգ-
նատիոս կրօնաւորի ձեռքով, Խառարաստայ
Վանքին մէջ, Զաքարիա Վարդապետի հա-
մար. ծաղկած է Մինաս - Ձեռ. Ե. Զաքար-
եանի: Արտ. Արք. Սիրմէեան, Յուդակ
Հայ. Ձեռ. Եւրոպայի. . . 1950, էջ 1:

17.- 1460, Զաշոց, գրուած Ծովհաննէս
Քահանայի ձեռքով, Արճէշի մէջ, Ստեփա-
նոս Զարիպչակի համար, որ հետագային
(1465) կը նուիրէ զայն Աղթամարի Վան-
քին: Նկարագրուած է Մինաս, որու մասին
գեղեցիկ տողեր ունի գրիչը. «Եւ աղաչեմ
յիշի ի Տէր Աստուած գմայրք նկարող տա-
րա ցոլէր Մինաս արքանեալ կրօնաւորն, ըզ-
քաղցրաւտն եւ զհեղեղեղին, զաղարմածն
եւ զպգատակներն, եւ գամեմայն առաքի-
նութեամբ գարգարեալն, որ յար եւ նման
է Աղդէ կերպասագործին, որ եւ Դ. (4) առ-
րի եղբայրական սիրով նախախնամեաց ըզ-
մեց ի յԱղթամար կղզիս: - Ձեռ. Երեւանի,
Թ. 982: Լ. Ս. իսկիկեան, Յիշատ. ԺԵ. Դա-
ւիթ, Բ. Մանն, էջ 135:

18.- 1461, Աւետարան, գրուած Վարդան
Քահանայի ձեռքով, Վանի մէջ, Մկրտիչ
Քահանայի համար. նկարագրուած է Մի-
նաս - Ձեռ. Նիւ Եորքի P. Morgan Թանգա-
րանի, Թ. 749:

19.- 1462, Յայտնաւորք, գրուած Խա-
չատուր արեղայի ձեռքով, Կառլոյ Անապա-
տին մէջ, Ստեփանոս եւ Խաչատուր արեղա-
ներու խնդրանքով. ծաղկած է Մինաս, ո-
րուն մասին գրիչը ունի սա գնահատական
տողերը. «Այլ եւ յիշեցէք յաղաքսն ձեր
գլխիսքումն ծաղկաւն, որ յար եւ նման է Բեր-
սէլիլի՝ գարդարաւորն տապանակին, եւ
կրօնութեամբն՝ Յեսուայ որդոյ Նաւայ,

և իմաստութեամբն՝ Սողոմոնիմ. և զծնաւսն իւր՝ զՄաղքում եւ զՄսրք-Մելիքն, եւ զգոյրն զհաւթումն, եւ զԱկոբ քահանայն...»
 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 4883: Յիշտ. ԺԵ. Դարի, Բ. Մասն, էջ 182:*

20. 1462, Աւետարան, օրինակած է Վարդան Երէց, Վանի մէջ, տառնուէր ըՍ. տեփանոսի համար. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Ս. Թ. 1799:*

21. 1464, Եարակնոց, օրինակուած Զաւարդ զրչէն, Արգելան մենաստանի մէջ, Զաւարդի որդի Վարդան կրօնաւորին համար. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 3481:*

22. 1465ին Հռչակաւոր եւ անուանի նկարող տէր Մինաս նկարադարդած է Հին Եարակնոց մը, գրուած Սիսի մէջ, ձեռամբ Հէթում Քահանայի (ԺԳ. Դարու վերջերը մօտաւորապէս). 2. *Ձեռ. Լէյտընի Համալսարանի, OR. 5521:*

23. 1466, Աւետարան, գրուած Արգելան Վանքին մէջ, ձեռամբ Բերկրեցի Աթարեկենց Գրիգոր զրչի, Մինաս կրօնաւորին համար, որ ծաղկած է իր ստացած Աւետարանը: Սոյն Գրիգոր զրչի մօտ ալ կը կարդանք գովասանական առղեր զամենիմաստ եւ հանձարեղ գիտնական Մինաս ծաղկողի մասին, զոր յար եւ մնամ է Բերսնիլիլի Ոկա-

րազիմ տապանակին» 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 9858: Սիոն, 1970, էջ 320:*

24. 1467, Աւետարան, օրինակուած Կաթակոս զրչի ձեռքով, Ոստանի մէջ, Սուրբ զանաւոր Համար. նկարադարդած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 6390:*

25. 1469, Աւետարան, գրուած Մանկասարենց Յովհաննէս Երէցի ձեռքով, Արգելանի մէջ, Ամիր Սարգիսի համար. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. նախապէս Սվաճեստի, այժմ Ս. Թ. Բ. 3427:*

26. 1475, Աւետարան, օրինակուած Կաթակոս զրչի ձեռքով, Վանի մէջ, աղքատ Յովսէփի համար. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 5013:*

27. 1475, Աւետարան, գրուած Աթարեկենց Գրիգորի ձեռքով, Արգելանայ Վանքին մէջ, իր եղբոր Մկրտիչ բարոնապետի փափաքով. նկարադարդած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Պոստընի Ժողովրդային Գրադարանի: Սիոն, 1970, էջ 316:*

28. 1482, Ճառքնտիր և Տօնական. օրինակած է Յովհաննէս Քահանայ, Կտուց Անապատի մէջ. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 4869:*

29. 1483, Աւետարան, գրած է Յովհաննէս Քահանայ, Կտուց Անապատի մէջ. ծաղկած է Մինաս. 2. *Ձեռ. Երեւանի, Թ. 6879:*

Ն. ԵՊՍ. ԵՈՎԱԿԱՆ

CULTURAL ASPECTS OF BIBLE TRANSLATION

By

PROF. CHAIM RABIN

HEBREW UNIVERSITY OF JERUSALEM

I have called my lecture "Cultural Aspects of Bible Translation" in order to make it clear that I am not going to deal with the linguistic, exegetical, or theological sides of the Bible translator's activity. I would also like to state right at the outset that I am ignorant of the history and problems of the Armenian version of the Bible, and thus cannot know at any point whether what I say is relevant to these matters. What I want to do is to bring out those aspects of Bible translation which make it part of the cultural history of mankind, and to show how these aspects have affected Bible translation in ancient and modern times.

Translation has two sides, closely connected with each other. One is language, the other is cultural background. Language means that translation is a matter of transferring content from one language to another, and not just content, but also shades of meaning, attitudes, reservations, and the like. It is a well-known fact that languages are completely different from each other. They do not just differ by having different grammatical forms or different words for the same things and ideas. It was indeed believed formerly that all languages mirror reality, and since reality is one and the same, that all languages basically express the same things. The scientific work done on language in the last 150 years has increasingly shown that languages do not mirror reality, but digest reality, reshape reality in their own image, and that we see reality (whatever that term may imply) through a kind of prism or grid provided by our own language.

Thus the grammar of different languages gives us a rather different view of the world. Here we get right into the problems of Bible translation. The modern European languages have a verbal system centred around the idea of relative time: everything is either past, present or future in relation to the moment of speaking or writing, or in relation to some point of time fixed in the statement. Biblical Hebrew, as we have known for about 100 years, has no tenses in that sense. It has no form always expressing the past, no form that always expresses the future, and it has no way of indicating the present time in an unambiguous way. It possesses two so-called tenses, but these are really aspects. The difference between them resembles that between Armenian *lk'anem* and *lk'i*, except that in Armenian each of these has several tenses, while in Hebrew only the two basic forms exist, and have to express everything. One of them describes a happening as being completed, as being there, while the other describes it as going on, as being so far incomplete. True, the first one largely describes past events, the second largely present and future events, but for a variety of reasons each can also describe events in the other time range. To translate statements and stories from such a relatively timeless style into a language where everything has to be placed in time, is of course quite a problem. Very often the translator has to decide on logical grounds to which time to relate a statement.

There are many languages in the world which have no grammatical expression for the plural of nouns. Biblical Hebrew does indeed have a plural form, but its use is more or less optional. The singular forms "man", "tree", "animal" etc. may also stand for "men", "trees", "animals", and we do not really know

why the Biblical writers sometimes chose to indicate the plural and at others blithely ignored it.¹ Quite often the exegete and the translator are hard put to it to decide which is meant. These are just two examples to show how grammar differences can affect the translator.

Differences are even greater in vocabulary. No two languages have vocabularies in which all words will cover each other, 'so that every time a word of the one language appears in a text, it can be rendered by one and the same word in the other. Every language has a number of words which just do not exist in certain other languages. Of course, since there are 4,000 languages in the world, we cannot say that a given concept is not expressed by a separate word in any other language; what matters to us is that it is not so represented in the language into which we have to translate. But even if we have in both languages words expressing the same concept, we can never be sure that they will do for rendering each other in every case. Most words of the common - as distinct from scientific - vocabulary have not one well-defined meaning, but a range of related, but at times quite dissimilar, meanings. This phenomenon, called polysemy, is not to be confused with homonymy, the accidental identity of two words of different origin. While the latter are of course in most cases recognized by the speaker of the language as different words, the various meanings in polysemy are apparently not consciously felt by the unsophisticated speaker, especially as they are normally found in different contexts. These ranges of meaning differ widely in different languages, so much so, that probably the most important piece of advice to the translator is: never assume without checking that a word which rendered a certain word of the source a few lines ago will render the same source word correctly at its next occurrence. Unfortunately, translators are apt to forget this advice, especially if one translates a sacred book, where the very words have an aura of holiness and immutability. To overcome the range-of-meaning difficulty, the translator has in fact to re-think the statements he translates, but since these statements are clothed in words, and these words, as we have said, filter and re-shape reality, getting back to the underlying reality is not a simple task, and too much re-thinking may well result in having the translator's thoughts taking the place of the author's thoughts.

This difficulty has so much impressed a number of linguists, philosophers and literary thinkers that they have declared translation to be an impossible undertaking. They say that a translator is someone who cheats you by telling you that he says in your own language what is written in another language, when in fact he doesn't. However, we all know by experience that translation is possible. In this very room you have a notice which says exactly the same in Arabic, Armenian, English and Hebrew. The test that is says the same, is of course that people who act according to what this notice says do the same thing in whichever language they have read it. This notice is, therefore, a successful translation from an operative point of view. The belief that translation is impossible is based on the idea that source and translation must always have the same inner meaning, evoke the same associations in the mind of the reader; but since these associations are based upon the world-view and the complicated play of ranges of meaning peculiar to each language, we may admit that perfect translation is impossible, except in science and in certain other circumstances which we shall discuss later.

There is no doubt, however, that translation is possible - even if it may not always be easy - from the operative point of view. We may define a good translation as one that achieves the same purpose as does the original text. If you translate the instructions for using a certain machine, then the translation is good

¹ It seems that Classical Armenian was similarly inconsistent in using its plural ending.

if the engineer who reads the translation works the machine correctly; if he can't find out from the translation how to do it, or gets misled, then the translation is bad; or perhaps we should rather say inefficient. But the same is true for a religious text. In translation, the text must have the same religious effect as the original has upon those who use it. It must effect your morals, your beliefs, your moods in the same way; if it has a different effect, the translation is ineffective. Therefore the test of such a translation is not linguistic. An effective translation may possibly not be perfect from a linguistic point of view (if that is at all possible), and it may well be that a linguistically near-perfect translation will fail to strike the chord in your heart which the original set out to do. The test of a successful translation is therefore social, psychological, or cultural. Translation is indeed a curious activity: it uses language in a way which — so it can be argued — is illegitimate from a purely linguistic point of view, but in spite of this achieves cultural purposes. The history of literature and ideas proves beyond doubt that these cultural purposes are achievable, for they have been frequently achieved throughout the centuries. Hence the main aspect of translation is, for those who use translations, not the linguistic one, but the cultural one.

Yet the cultural aspect of translation has rarely been studied. Instead, a related aspect has been extensively discussed: the artistic one. There exist so-called theories of translation, which accompany certain cultures throughout their history, and are indeed an important part of the history of those cultures and of their literatures. For instance, in Europe there has been carried on for some centuries a discussion as to whether a literary work should read in translation as if it had originally been written in the language into which it was translated (so that only the title page shows it is a translated work at all) or whether it is the duty of the translator to preserve, while using idiomatic language, the character and style of the original language, so that the work can immediately be recognized as translated. Goethe was an ardent advocate of translations from Greek and Latin that would read like Greek or Latin, not like ordinary German, because he believed in the educational value of the classical languages as languages, and thought that this quality would be destroyed by making the translations read like German. Another controversy of great importance for European culture is whether translations should be literal or should concentrate on the general meaning. St. Jerome stated in the fourth century that he translated "*non verbum e verbo, sed sensum exprime de sensu*", but he immediately qualifies this by saying that this does not fully apply to Holy Scripture, "where even the order of words is a mystery".² A literary translation is in a way a linguistic translation, since it tries above all to render the language of the original, while the "sense translation" allows itself a great deal of freedom in order to accommodate itself to the ways of thought to which the reader is accustomed.

These controversies, and many others I cannot mention here, prove that the translator has to make certain decisions before he even translates the first word. These decisions are not conditioned by the relation of the two languages, with which he works; but by his cultural background. Translation is essentially a cultural artefact. It is an expression of the state of culture in which the translator works, and its ways change when cultural attitudes change. Of course we must not overlook that language itself is a cultural artefact. Not only is its structure and vocabulary an important cultural fact, which helps to mould the culture of its users and is in turn moulded by it, but the way a language is handled by its speakers and writers expresses their culture-bound attitudes, values, and ways of thinking. This is what is probably meant by the well-known saying that one

² In the beginning of his letter to Pammachius, *Epistula* LVII.

who learns a new language acquires a new soul. Indeed, the same language can be handled by different societies in such different ways that it makes the impression of being two languages. The grammar of British and American English is so similar that the same grammar books will do for both. The vocabulary of written British and American is largely identical. Yet how different are the American and British ways of handling that language! The Britisher, for instance, uses a relatively small vocabulary and makes it do a lot of work, while the American uses a much larger vocabulary. Yiddish, the language spoken by the Jews in Eastern Europe, is closely related to German, though its grammar and vocabulary differ more from standard German than American does from British English. One could hardly think of two languages more different in the way they are handled.

This matter of handling a language is largely unexplored scientifically and is of great importance to the translator. Take the Greek translation of the Bible. Its grammar is standard Greek grammar of its period, and its vocabulary for the most part standard Greek, and for the rest based on Greek roots. Yet anyone who is accustomed to Classical Greek and then turns to the Septuagint feels that it is not Greek at all, because this type of Greek is handled in the way Hebrew is handled. These "Semitisms" of Biblical Greek have been investigated by numerous scholars, and we know pretty well what this different handling consists in. It has been shown that the difference is largely statistical: certain constructions which are very rare in standard Greek are frequent in Biblical Greek, and vice versa, certain words are used in comparatively marginal meanings, and although the substance is the same, the impression the language makes is quite different.

To give you a contemporary example: in our days the Bible is being translated into numerous languages of the indigenous people of North and South America and of Africa. They are being carefully prepared with the help of native speakers of these languages, and yet missionaries are worried by the fact that the finished product does not look like anything said spontaneously by native speakers. Until not so long ago it was accepted as natural that a Bible translation would read different from an original text, and for some of the older members of those churches the unusual language is part of the sacred character of their Bible. But in recent years it has been held that the alienness of the language removes the Bible from relevance to the people, and that Bible translations ought to be like original writings in their own languages. Linguists began to make statistical inquiries, for instance, on average sentence length in the receptor languages and on the rhythm with which shorter and longer sentences alternate. It has been found that languages possess at times all the means for forming subordinate clauses, but hardly ever employ them, and when they do employ them, they have a definite stylistic value which a subordinate clause, say, in English does not have. Hence they stand out in Bible translations, and if you translate all the involved periods of St. Paul's epistles as they stand, you get a text which suggests to the native reader something quite different than St. Paul intended. So we arrive at the curious situation that missionaries now study the heathen myths of the peoples for whom they work, and attempt to follow in their Bible translations as closely as feasible the manner of presentation formerly used for pagan religion. It seems that this has been successful in bringing the Bible closer to the lives of the people.

There are not only different approaches to the problem of translation as a whole: there are as matter of necessity at one and the same time different approaches to the translation of different kinds of material. Obviously translating poetry is quite a different task than translating artistic prose; translating a business letter poses a different set of problems from that involved in translating a technical book, and both are quite different from the challenge of translating literature. Contrary to what we may think at first glance, these differences are not only con-

ditioned by the difference of the material? Different cultures, and the same cultures at different periods, have very different ideas as to what constitutes the right way of translating various kinds of material. In Israel at the present moment it is customary to translate scientific books into an elaborate and archaic style, which in an original Hebrew book would be connected with, say, a metaphysical essay. This attitude is rooted in the circumstances in which the Hebrew language was revived, but it is certainly odd compared with what you would find in England, where scientific books are translated into straightforward scientific English. Another example may be found in medieval Arabic. When Greek philosophy was translated into Arabic, this was done into a very simple, slightly colloquial style, quite unlike the rich Greek written by the philosophers. Again, there were historical reasons for this, connected with the linguistic situation in Arabic, not with the nature and needs of the matter to be translated. In brief, the type of language and the technique employed for translating a certain type of literature is mainly determined by cultural forces within the receptor language. This, of course, applies particularly to religious literature, since religion invariably already has its established forms of expression within the receptor language.)

I think by now it is quite clear that translation is far from being a simple process of putting words from one language into words of another language. It imports into the process elements from the culture connected with the receptor language, and thus changes the character of the material. This can be very nicely illustrated from the history of the translation of Homer into English. The first translation, in the 16th century, was by Chapman, and this book exercised for a long time a profound influence upon English education. In the 18th century Homer was again translated by Pope; and there are several modern translations. Chapman turns Homer's heroes into Elizabethan Englishmen. Pope, on the other hand, makes them into 18th-century courtiers, and introduces into the text all kinds of concepts and institutions to give them the proper dignity. Perhaps the most outstanding modern translation is one in prose by Lawrence of Arabia (Air-Craftman Shaw), in a perfectly modern idiom, where we feel in an atmosphere of twentieth-century England. The result is amazingly beautiful, and I, for one, felt on reading it that I had understood Homer. In most languages literary works are normally translated into a contemporary literary idiom. For this reason it is also necessary for great works of literature to be translated anew after some generations have passed. But not all literary works are felt to be suitable for contemporary language. Rabelais is at present read in England mostly in an Elizabethan translation, not in the available modern one, no doubt because it is felt that the spirit of the book fits the language of the Elizabethan age, as the modern Englishman imagines it to have been like. In present-day Africa there is a large literature in English. In West African novels, situations often arise where the African townsman, speaking the local language but westernized in his culture, meets the peasant of his own tribe who is culturally unassimilated, and speaks a more idiomatic and regional form of the same language. In the novel, both speak English, but while the townsman speaks normal standard English, the peasant is represented as speaking Biblical English. Thus the translator often uses varieties of his own language in order to symbolize other languages – but of course he does so because to him there is some cultural similarity between the language which he translates and that variety of his own language. This similarity is not based on any objective historical facts, but upon the attitude he and his culture have to the foreign language on the one hand and to that variety of their own language on the other. You can see that this is likely to affect Bible translation in particular, because the civilization of the Bible is strange to modern man, and yet something familiar to him through the Bible and thus claiming a place within his own scale of means of linguistic expression.

But Bible translation is not ordinary translation. It is the translation of a central religious text. We ought therefore to start with the basic question: should sacred scripture be translated? Cultures have very divergent answers to this question. The Moslems have never really come to terms with translation. Only quite recently did some European converts or marginal sects produce proper translations into western languages – until then translations had been made by non-Muslim scholars for non-Muslims. In traditional Islam, there were at most interlineary glosses. In some Islamic countries the Qur'an is still taught without translating it into the language of the pupils. Medieval Judaism put up with translation by permitting word-for-word translation in teaching children, and by having translations put opposite the Hebrew text. They never achieved an existence of their own, except as helps for understanding the original text, the only one that may be used in religious ceremonies.

Christianity, on the other hand, has been from the first a translating religion. It has always attempted to have the sacred text put into a language understood by the people, and these translations became independent, taking the place of the original in the life of the community. It may appear that this does not apply to the European Middle Ages, when the Catholic Church used the Bible in Latin, and not in the popular languages. It must not be forgotten, however, that during that period practically all literary, scientific and administrative activities were carried on in Latin, which thus was understood by all those who could read and write. The Bible was transmitted to the people orally in their vernacular languages, and we have indeed some popular works on Biblical material, and even parts of the Bible itself, in those languages. It was only later, when the Church frowned on Bible-reading by the laity that translations were discouraged, though not stopped altogether; and as you know, the Catholic Church has now completely changed its attitude about the use of vernaculars in worship. We may thus not be far out when we say that Bible translation is a typical Christian activity. It was started, however, by Jews, and not only did the Christian world take over for its own use two Jewish Bible versions, the Septuagint and the Peshitta, but indeed it seems that the very idea of having Scripture translated was taken over from Judaism. The Jewish attitude to Bible translation which we described before was not always held, at least not by all Jews. We are not sure under what circumstances the Septuagint was translated. The "Letter of Aristeas" tells us that it was done at the command of the Hellenistic king of Egypt, but the purpose of this legend may have been to shift the responsibility for an act that was disapproved of by some religious authorities. That it was disapproved, we learn from a saying in the Talmud, "when the Pentateuch was translated into Greek, that day was as fateful to Israel as the day on which the Golden Calf was made".² Yet everything points to that translation having been made for use by Jews. It was certainly used quite independently of the Hebrew text. Even a learned man like Philo of Alexandria in the 2nd century A. D. based his theological discussions on the Greek Bible without apparently even being aware that it was not identical in many places with the sense of the Hebrew original.

The typical Jewish Bible translation, however, and the one that gained permanent authority in the whole Jewish world, was the Aramaic *Targum*. This was indeed a translation of a peculiar kind. At first it was not written down, but the translator (or should we call him the dragoman) stood next to the person who

² This is only reported in the 6th-century *Masekhet Soferim* chapter I, but makes the impression of being copied from a much earlier source. The addition, "because the Pentateuch could not be translated as it should be", is interesting, but in my opinion much later than the statement to which it is attached.

read out the Pentateuch or the Prophetic lessons in the synagogue, and orally rendered each verse into Aramaic after it had been read aloud in Hebrew (or groups of these verses in the Prophets). The *Targum* to the Prophets, as we have it, is not a translation in our sense at all, but an Aramaic interpretation, weaving around the words of the text morals and legends. There are two similar *Targums* to the Pentateuch, and it is widely held by scholars that they are older than the relatively faithful *Targum Onqelos* which Jews now consider authoritative. Indeed the Hebrew verb *targem*⁴ does not only mean "to translate". It refers, for instance, to the activity of the man who stood next to a lecturer and repeated his words aloud so that a large audience could hear them. Arabic *tarjama* means, besides translating, also commenting, making a heading for a paragraph and writing a biography. Also the Romans, though they had verbs meaning only "to translate", often used for this activity *interpretari*, which also means "to explain". The two activities were thus not properly distinguished. The Jewish *Targums* certainly were interpretations in the spoken language rather than translations: they gave the official view of what the sacred text meant, but were intended to be used together with it, as a commentary is intended to be used together with the text. This attitude remained alive in Judaism: in the 10th century, Rabbi Saadia Gaon produced a translation of the Pentateuch and a few other Biblical books into Arabic, deviating rather less from the original Hebrew text than the *Targum*. His translation is called *tafsir* "explanation", and originally formed part of a commentary explaining the Hebrew text. Some scholars, such as the late P. Kahle, think that also the Septuagint was at first an oral translation accompanying the public recitation of the Hebrew text in the synagogues.

When the Christian communities adopted Jewish Bible translations for their own use, and made further translations of their own, they meant them from the outset to be read not in conjunction with the Hebrew original, but rather to replace it for reading, for worship and for teaching. The Christian community had no attachment to the Hebrew text as such, but only to its contents. Nor was it any more closely attached to the Greek text, for it did not hesitate to make from it Coptic, Latin, Armenian and other translations, which each were used in their respective churches instead of the Greek text, not in conjunction with it. This fact of course gave the Christian Bible version an entirely different standing from that of a Jewish translation. It was not an aid for understanding, but an authoritative replacement. As such it had to be theologically equivalent to the original (or the intermediate version) which it replaced. This theological responsibility produced also a new attitude to the act of translation. The early Christian Bible translations were very literal. They were not so because the translators knew no better. At that time the Romans had already evolved an artistic technique of translating from the Greek, but the achievements of the heathen translators were ignored by the men who made the Old Latin Version of the Bible from the Greek. They rendered everything as literally as they could, to the detriment of Latin style. St. Augustin, who was well educated, spoke in defence of this method, because in his opinion it was proper for the sacred text.⁵ Jerome, indeed, followed a more liberal method, especially in the Pentateuch and the historical books of the Old Testament, where he often sums up the meaning of verses rather than translating, but he found no followers. Those who translated from the Vulgate into the European vernaculars did so in a way which was a denial of the principles of

⁴ The word was borrowed into the Semitic languages from Hittite, which may have borrowed it from one of the languages with which it was in contact. Cf. the present writer's summary of the question in "Hittite Words in Hebrew", *Orientalia* N. S. XXXII (1963), pp. 134-35.

⁵ *De Doctrina Christiana* II, xiii, 19-20.

translation which at the same time were commonly applied to secular texts. Not only were they literal with only the minimum concessions to grammaticality and idiomaticity in the receptor language, but their language itself was consciously archaic and remote from the contemporary idiom of the translator's own period.

Already the English Authorized or King James's Version of 1611 was couched in a style based largely on the usage of earlier English Bible translations: the changes being mainly towards a more literal rendering and in order to agree with the Hebrew text rather than the Latin Vulgate text from which those older versions were translated. It is a testimony to the genius of the translators that nevertheless the style of the Authorized Version is so pleasing and harmonious. But it was not good English as would have been written at the time by an Englishman: it was good English for a translation, replete with imitations of Hebrew idioms and stylistic devices. Towards the end of the 19th century, a Revised Version was prepared. There were two reasons for making this, quite considerable, effort. One was that in the meantime philology had made large strides, and many of the meanings given to Hebrew words by the 1611 version were now considered to be wrong. The second reason was that the archaic diction of the older version had become difficult to understand, or even misleading. The language of the Revised Version is of course not 19th-century literary English, but it is the 19th-century idea of Biblical English as opposed to the 16th-century image of what Biblical English should be like, and this also implied less subservience to Hebrew forms of speech. The Revised Version proved a failure. People were not willing to use it because for them the Bible was identified with the mysterious archaic phrases of the 1611 version. Besides, the rhythm was all wrong – and rhythm seems to play a part in the effect of a religious text. To what extent the Authorized Version is for the Englishman *the Bible*, can be judged from the fact that some English students of Hebrew told me that they were disappointed when they read the Hebrew original for the first time, as it lacked the beauty of the English Bible!

It is this tendency for the Christian Bible translations to become independent sources of religious authority and emotion which is, to my mind, their most typical trait, and does to the best of my knowledge not exist in other religions with regard to translations of their sacred books. This is also the reason why Bible translation in the Christian world has been so conservative in its methods. Yet, it has been moving very slowly, and I shall attempt to show in which direction it is moving, to give a forecast as to what future, modern Bible translations may be like. We have to realize, first of all, that even the most modern translations still follow the ancient techniques in some essential features.⁶ At present the most modern English version is the Revised Standard Version, an American translation made by a large committee of outstanding Bible scholars. The Old Testament was published in 1952. This version has definitely modernized the language. It has got rid of "thou" for "you" and removed many other grammatical and syntactical archaisms. In that respects it reads more like a modern book. Of course it has also applied the findings of modern philology in a large number of cases where the readings of the former versions have become untenable. It has also done away with some of the obvious Hebraisms of style. Amongst these perhaps the most notable is the omission of "and" to link sentences. But in many other ways the technique has not changed. The Revised Standard Version, as also the modern French, Spanish, German, etc., Bible translations, are based on the principle of keeping as close as possible to the actual wording of the Hebrew sentence, except

⁶ When this lecture was delivered, the *New English Bible* Oxford and Cambridge University Presses, Cambridge, 1970, had not yet appeared.

in cases where this would result in unreadable or unintelligible language. Where a contemporary word can be chosen to render the Hebrew word, it is preferred, of course, but the total effect, even at sentence level, is still that of an 'ancient oriental language'. The various attempts made of publishing "The Bible as Literature" or similar titles are mainly different in typography. They print paragraphs instead of verses, separate direct speech from the narrative, etc., but leave the text as it is.

Now what would a Bible look like that applied the techniques of modern literature? Take a simple example. When the Bible starts telling a story, it goes something like this: "There was a man, in ... whose name was ... and he had two wives, and the name of the one was ... and the name of the other was ... and the man used to ...". But a modern story would start something like: "X, who lived at, had two wives, Y and Z." This says exactly what the Hebrew means, but without the stylistic peculiarities of the Hebrew. Or take the Hebrew habit of introducing any type of speech-act by the same verb, which we translate "he (she) said". The 1611 version still translates the additional element that Hebrew uses to show where the direct speech begins, as in "he spoke to him, saying: ...". Later Bible translations omit this, and later still, we find that instead of "The snake said to Eve ... Eve said to the snake ...", the English text has "The snake asked Eve ... Eve replied to the snake ...". But nobody has as yet gone so far as to omit altogether "The snake said to Eve" and instead to print the snake's words in a separate line, as is done in modern novels. We would of course do this if we translated a novel from an Eastern language, but somehow we feel that it cannot be done with the Bible. Finally, a much more extreme change: Biblical poetry is founded on the device of parallelism, i.e. the statement of each idea twice in different words.⁷ Since we are not used to this device, and inclined to expect from the two members of each parallelism additional information rather than aesthetic enjoyment, a case might be made out for eliminating parallelism and replacing it by modern free rhythm, though I can hardly imagine that at this time any Bible translator would agree to do so.⁸

It does not seem that we are anywhere near getting Bible translations with such radical departures from traditional techniques. But something else and extremely significant is happening. People engaged in parochial work or "internal mission" in communities speaking major European languages have become aware that bringing the Bible to the masses is difficult, because not only in its traditional form, but also in modernized translations it is unintelligible to them. This is due not only to the changes that these languages have gone through, but also to the spread of literacy. Until the 19th century the masses of Europe were either illiterate or at best very slow and limited readers. During the 19th century practically everyone came to be able to read. Since up till then books had generally been written for educated people only, and were too difficult for the huge masses of new readers, a vast new low-grade literature was produced to answer their needs. The European vernacular Bibles belonged most definitely to the type of book for the educated reader. This had not mattered before, because the common man could not read anyway, and therefore the content of the Bible was transmitted to him orally, with the necessary interpretation. When the uneducated reader read

⁷ There are different varieties: synonymous, where both half-lines say exactly the same in different words; complementary, where each half-line contains a word which does not occur in the other, and only both together give the whole message; and antithetic, where a positive statement is contrasted with a negative one to the same import.

⁸ The two more recent attempts at translating Psalms in modern times keep the parallelism intact: Huub Osterhuis et al., *Fifty Psalms*, Burns and Oates, London, 1968; W. Kirkconnell and J. Belanger, "Translating the Psalter/Traduction du Psautier", *Metz* XV (1970), Montreal, pp 10-25.

the Bible, he was likely to put his own interpretation to it, and in fact the availability of Bibles to such readers without the literary training necessary to understand the "rhetoric" must have been a factor in the formation of many of the more way-out sects in Anglo-Saxon countries.

It has therefore been realized for some time now that if you wish really to bring the Bible to all social classes, you must provide a Bible in simple language everyone can understand. This, I stress, is not literary translation. No one has suggested that the stories in these simple-language Bibles should be written in the way a popular story would be written to-day or that the Prophets should be made to speak in the style in which a good politician would explain his policy to a popular audience. They are still literal translations, but literal translations using a simpler, more familiar vocabulary and a much simpler syntax. This is achieved by breaking up the sentences and by using, where needed, several words to give the sense of a difficult term. Such translations are being prepared in English, French, Dutch and Spanish. The Spanish popular version is already being used also among speakers of Indian languages in Latin America. I have seen some samples of these translations. They are done with great ability and achieve not only to render the sense completely, but also to be beautiful in their own way. The amazing thing is that they read more like the original Biblical Hebrew or Gospel Greek than the current translations, just because they lack the sophistication of the Latin tradition of European writing which lies behind the older versions. There is even a book discussing this type of translation and instructing how to do it.⁹ So far the new approach has been mainly applied to the Gospels, where the matter is easier, because the original language of the Gospels is simple. It may run into greater difficulties when it comes to translating the complicated thought of St. Paul or the emotional and high-flown pronouncements of the Hebrew Prophets. However, the effort involved in expressing the same message by simpler means is in itself of tremendous value. To do it, we have to analyze the meaning of what we translate more closely than before. The translator cannot glide over a difficulty by using a word traditionally employed for rendering the Biblical one or by mechanically imitating a Biblical construction. The content of the Biblical message has to be restructured or rethought, and thus literalness is to some extent precluded.

Bible translators are slowly getting used to the idea that there ought to be not one but several Bible translations into one language at any one time. While the simple-language translation is necessary and beneficial, there is also need for a translation for educated people, so that the Bible can speak to them at the linguistic level they are accustomed to, and perhaps, we might add, also a separate translation for those with a philosophical and theological training, which would lay greater stress on a precise rendering of terms likely to affect our analysis of Biblical thought. Because such translations would be made from the outset with a definite public in mind, they would in turn free themselves from literalness. They would no doubt benefit from the experience gathered through the simple-language translations. The important thing is that the innovation of simple-language translations has broken the spell of the "authoritative" translation, by showing that more than one "correct" translation is possible at any one time, and based on the same understanding of the original. By thus making the process of translation a separate activity, distinguishable from the process of understanding and interpretation, Bible translation has been brought much closer to modern translation in general, and will not fail to become part of it and share its advances.

⁹ William W. Wonderly, *Bible Translations for Popular Use*, United Bible Societies, Ann Arbor, Michigan, U. S. A., 1968.

ԵԶՆԻԿԻ ԵՐԿԻ ԲՆԱԳՐԱՅԻՆ ՄԻ ՔԱՆԻ ՆՈՐ

ՄԵԿՆԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

4. Որ մարմնաւոր է՝ ի չորից հիւթից յաւելեալ է, որպէս մարմինք մարդկան եւ բնաւ անասնոց. եւ որ ինչ ամմարմին է՝ նա պարզ բնութիւն է, սրբեղ իրեղծապէս եւ դիւան եւ ոգւոց մարդկան (Մ 43-24, Բ 91 Ակդ) :

Ըստ Ա. Արքահամեանի, «Բնագրի համար տուեալ շարադրանքի մէջ աւելի ճիշդ կը լինէր նա դերանունն արտայայտել սեռական հոլովով՝ «Յորա», որովհետեւ իբր «Հարցն այն է, որ եղած ձեւով անկանոնութիւն է տեսեղծում հաստատածի ամբողջութեան մէջ, քանի որ պարզ բնութիւն է հասկացութիւնը վերաբերում է նաեւ շարունակութեան մէջ նշուած հրեշտակներին, դեւերին եւ մարդկանց հոգիներին, որոնց անունները սեռականով են ներկայացուած» ճիշդ կերպով» (98) : Հակառակ յօդուածագրին, Եզնիկի նախադասութեան կառուցուածքի մէջ մենք անկանոնութիւն չենք նկատում, միայն թէ պէտք է այն կարողանալ հասկանալ : Ոչ թէ պարզ բնութիւն է՝ ամբողջութիւնն է վերաբերում հրեշտակներին, դեւերին եւ մարդկանց հոգիներին, այլ միայն «բնութիւն» բառը. այդպիսով Եզնիկի նախադասութիւնը կարելի է հասկանալ այսպէս. «Որ ինչ անմարմին է, նա պարզ բնութիւն է, որպէս (բնութիւն) հրեշտակաց եւ (բնութիւն) դիւանց եւ (բնութիւն) ոգւոց մարդկանց ու թարգմանել. «Ինչ որ անմարմին է, նա պարզ բնութիւն է, ինչպէս հրեշտակների, դեւերի եւ մարդկանց հոգիների բնութիւնը», կամ՝ «Ինչպէս հրեշտակներինը, դեւերինը եւ մարդկանց հոգիներինը» փոխանուն սեռականներով : Եզնիկի նախադասութեան մէջ «հրեշտակաց, դիւանց եւ ոգւոց մարդկանց» սեռականները փոխանուն սեռականներ են, որոնց մօտ արտայայտուած չէ «բնութիւն» յատկացեալը, որ արդէն մի անգամ յիշատակուել է նախադասութեան նախընթաց մասում : Գրաբարում միշտ չէ, որ փոխանուն սեռականները յօդ են ընդունում, ինչպէս տեսնում ենք այստեղ :

Ուստի առանց Ա. Արքահամեանի առաջարկած «նա-նորա» անհիմն սրբագրութեան էլ Եզնիկի նախադասութիւնը ռոմական ոչ մի անհարթութիւն չունի, հակառակ յօդուածագրի պնդման : Իր անտեղի սրբագրութիւնն արգարացնելու համար նա լոկ մտային մարդանջներ է կատարել, նոյնիսկ փորձել է «նա» բառը մեկնաբանել որպէս շարգիւպ՝ «նաեւ» նշանակութեամբ :

Եզնիկի ամբողջ նախադասութիւնը խիստ տրամաբանական է եւ համաչափ կառուցուածք ունի, որ կը խախտուէր «նա-նորա» սրբագրութեամբ (որի զրգարական սխալ լինելու հաւանականութեան հիմք անգամ չկայ) :

1. Որ մարմնաւոր է՝

2. (նա) ի չորից հիւթից յաւելեալ է,

3. որպէս մարմինը մարդկան եւ բնաւ անասնոց.

եւ

1. որ ինչ անմարմին է՝

2. նա պարզ բնութիւն է,

3. որպէս (բնութիւն) հրեշտակաց եւ դիւաց եւ ողոտց մարդկան:

«Նա-նորա» սրբազրութիւնը յօդուածագրի ինքնուրոյն եւ՝ «նոր առաջ քաշածներէն» է, որ նոյնիսկ եթէ Հաւանական լինէր, եղբիկի բնադրին հակառակ ոչինչ: Ե՛ր աւելացնեն, քանի որ յայտնի է՝ եղբիկի միտքը միանգամայն հասկանալի է: Նա ոչինչ չի ասում, թէ իրենից առաջ թարգմանիչներն ինչպէ՛ս են ընկալել եղբիկի այս նախադասութիւնը: Գ. Պաշտօտւորեանը թարգմանել է. «Ինչ որ անմարմին է՝ պարզ բնութիւն է, ինչպէս հրեշտակները, դեւերը եւ մարդկանց հոգիները» (44): Թարգմանիչը ոչ մի անհրաժեշտութիւն չի զգացել «Նա-նորա» փոփոխութեան, սակայն «հրեշտակաց...» եւ այլն սեռականները թարգմանել է որպէս ուղղական: Մարիէն ու Մերսիէն Փրանսերէն շատ ճշիւ են թարգմանել, զանազանով եղբիկի նախադասութեան կառուցուածքը, փոխանուն սեռականները ճիշդ արտայայտելով՝ «Tout ce qui est corporel, cela est nature simple, comme (nature) d'anges et de démons et de souffles (âmes) des hommes» («Այն ամէնը, ինչ անմարմին է, պարզ բնութիւն է, ինչպէս հրեշտակների եւ գեւերի եւ մարդկանց հոգիների կօնութիւնը» էջ 50): Իսկ Ա. Աբրահամեանը չի փորձել թարգմանել իր սրբազրութեամբ վերականգնուած նախադասութիւնը. «Որ ինչ անմարմին է, նորա պարզ բնութիւն է, որպէս հրեշտակաց...» Հաւանաբար պիտի նշանակի «Ինչ որ անմարմին է, նա պարզ բնութիւն ունի, ինչպէս հրեշտակները...»: Ոչ էլ իր սրբազրութիւնը հիմնադրելու համար եղբիկից բերել է նման կառուցուածքի նախադասութիւններ, որ դժուար թէ դառն: Մինչդեռ փոխանուն սեռականներ շատ են:

Ծ. Եւ եթէ ի դաշտս երազազանք ձգիցին, եւ հեծեալք իբրեւ զմարդիկ զնետ երեւոյ արշալիցեմ, կեդծիք դիւաց եմ եւ ոչ ճշմարտութիւն իմն իւրաց (Մ 50- 10, Բ 106-107, Աիւ):

Ա. Աբրահամեանը յայտնում է, թէ այս նախադասութեան «երազազանք» բառը Զմիւռնիայի հրատարակութեան մէջ «էրէ դազանք» է. Գր. Գալէմբերեանը եւ Շմիդը ընդունել են այս ընթերցուածը, միայն թէ «երէ» գրութեամբ եւ «ձգիցին» բայը թարգմանել են «կը սուրբան», որի համար Ե. Դուրեանը քննադատել է նրանց: Աւելացնենք, որ եղբիկի ձեռագրում, Վե. նետիկի, Գ. Պաշտօտւորեանի եւ գիտական հրատարակութիւններում այդ բառը «երազազանք» է: Ըստ այսմ եւ յետուելով Նոր Հայկազեան Բառարանի վրայ՝ Ա. Աբրահամեանը ճիշդ է համարել այն ընթերցուածը եւ աշխատել է հիմնադրել: Նախ՝ նա մոռացել է յիշեցնել մէկ ուրիշ կարծիք այդ բառաձևի գրութեան մասին. երկրորդ՝ նրա հիմնադրումը այնքան էլ հիմնադր չէ եւ երրորդ՝ «երազազանք» ձգիցին» բառերը թարգմանելիս չի յիշեցրել եղած թարգմանութիւնները, որոնցից իրենք չի տարբերում:

Տեսնենք նրա հիմնադրումը. նա բացատրում է, թէ «Երազազանք» երազազ բառի յօդուածիկն է՝ -ան+է մասնիկներով... Նոր Հայկազեան Բառարանում նշում կայ այն մասին, որ երազազ բառը յոգնակի թուում դործածում է նաեւ երազազանք ձևով» (100): Իսկապէս Բառարանում կարծում ենք, որ «յոգն լինի եւ երազազանք», սակայն այս «նշումը» հաստատող ուրիշ վկայութիւն չգտանք, բացի եղբիկի այս նախադասութիւնից: Թէեւ Նոր Հայկազեան Բառարանին հետուելով, սակայն ինքնուրոյն ձեւանալով ընթերցողի առաջ, Ա. Աբրահամեանը զրիկ է, թէ երազազ բառը դործածում է Ազաթանդեղոսի եւ Ղ. Փարպեցու «Հայոց Պատմութիւններում ու «Պիտոյից Գիրք»ում, սակայն չի ասել, թէ «երազազանք» յոգնակի ուղղականով արդ-

եւք: Չէ՞ որ սա է մեզ հետաքրքրում այստեղ: Մենք ստուգեցինք, Ազաթանգեղոսի նշուած էջում կարդում ենք «երազագը» եզակի հայցականը, որ Նոր Հայկազեան Բառարանի վկայութիւնն է: Փարպեցու վկայութիւնը, դարձեալ ըստ Բառարանի, «Երազագիւմն ելեալ ի յորս» է, ուր մեզ հետաքրքրող բառի յոգնակի դործիականը ենթադրել է տալիս «երազագը» յոգնականի ուղղականը: Ա. Խրրահամեանը թէեւ (ըստ Լոր Հայկազեան Բառարանի) վկայակոչել է «Պիտոյից Գիրք»ի օրինակը «երազագանք» յոգնակի ուղղականի օգտին (առանց բառացի մէջբերելու), սակայն լուսթեան է մատնել նոյն մատենանի «Հարկանէին յանկարծադիպ յերազագան» վկայութիւնը, սովորական յոգնակի ուղղականի վերաբերեալ: Այսպիսով տեսնում ենք, որ Նոր Հայկազեան Բառարանում բերուած օրինակները լոկ հաստատում են «երազագ» դոյականի գոյութիւնը գրաբարում. սակայն կարենորը ոչ թէ դա է, այն էլ Բառարանի միջոցով, ուր այդ դոյականը բացատրուած է որպէս «ցանց կամ ուռկան թակարդիչ էրէոց եւ զագանաց», այլ նրա «երազագանք» յոգնակի ուղղականի յայտնաբերումը մատենագրութեան մէջ: «Երազագանք» ձեւի վկայութիւնների հիման վրայ միայն կարելի է ինքնավստահ յայտարարել թէ Վերաւացի են այն բանասէրները, որոնք երազագանքի փոփոխման հարց չեն դնում» (99) Եղնիկի երկում: Արդ, Գալուստ Տէր Մկրտոն չեանին պէտք է համարել «անիրաւացի» այս հարցում, քանի որ նա «երազագանք» ձեւի փոփոխման հարց է դրել, որի մասին լռել է Ա. Արրահամեանը:

Ն. Մառնի դրած մի նամակում, Գալուստ Տէր Մկրտչեանը մի հատուած է ուղարկել նրան «Հարցումն Սրբոյն Գրիգորի» գրուածքից, որ մեր վաստակաւոր բանասէրը բանաբազում է համարում Եղնիկի երկի համապատասխան տեղերից. նա նախընտրել է «Հարցումն»ի «երազագը լուռն թերցուածը Եղնիկի երազագանքին»¹⁶: Նոյն «Հարցումն»ի՝ Ն. Աղոնցի հրատարակութեան մէջ¹⁷ կարդում ենք «երազագ(ը) ձգին», իսկ մէկ ձեռագրում՝ «երազ ազգ ձգին»: Յայտնի է, որ Ն. Աղոնցը ժամագրանքի Գալուստ Տէր Մկրտչեանից է ստացել «Հարցումն»ի բնագիրը, ինչպէս ասուած է նրա հրատարակութեան նախաբանում: Նկատենք, որ Գ. Տէր Մկրտչեանը ձեռագրի «երազագը» յոգնակի ուղղականի բառալիքի վրէ համարել է գրչաուղղակական ռիսալ եւ դարձրել է Մառնի ուղարկած հատուածում: Ի դէպ տեսնք, որ «Հարցումն»ի բնագրում շատ կան ուղղագրական միջնադարեան ձեւեր, որ Գ. Տէր Մկրտչեանը չի սրբագրել բնագիրը Աղոնցի համար ձեռագրից ընդօրինակելիս: Յամենայն դէպս, Ն. Աղոնցը փակագծերի մէջ առնելով «երազագ(ը)» ձեւի գը՝ կասկած է յայտնել եւ ինչպէս այդ ձեւը աւելի ճիշդ համարել, քան Եղնիկի ձեռագրի «երազագանքը»¹⁸:

Մենք հակուած ենք աւելի ճիշդ համարելու «երազագը» յոգնակի սո-

¹⁶ Միայն եւ Հայագիտութեան Հարցերը՝ ցրճում, Երեւան, 1969, էջ 258. Գ. Տէր Մկրտչեանի նամակները հրատարակութեան է տպարանով Պիոն Երեւանում:

¹⁷ Revue de l'Orient Chrétien հանդէսում, հատ. VXXXVI, 1925 - 1926, Իր 3 - 4, էջ 322-4: Լեւոն Խաչիկեանի արտասովորութիւնը՝ «Բաների Մատենադարան», 1964, Իր 7: Ն. Որոնցի ու Լ. Խաչիկեանը Եղնիկի մէկ աղբիւրն են համարել «Հարցումն Սրբոյն Գրիգորի» միջնադարեան գրուածքը, որն իրականում բանաբազում է մասամբ Եղնիկից. մեր մի ասումնասիրութեամբ մէջ, դր դեռ անտիպ է, մեծ քանակութեան նման ալի հետաքրքրական հարցը:

¹⁸ Revue de l'Orient Chrétien, հայն տեղում, էջ 351:

վորական ուղղականը, քանի դեռ չեն յայտնաբերուած «երազագանք»ի վրաստանելի վկայութիւններ:

Ա. Արբանամեանն իր այս դիտողութեան վերջում թարգմանել է ճղնիկի նախադասութեան «երազագանք ձգիցին» բառերը՝ «ցանցաթակարդներ լարուեն»։ սակայն սա նրա գիտը չէ, իսկ Եղնչով չի տարբերուած գերմաներէն, արեւմտահայերէն եւ ֆրանսերէն թարգմանութիւններից, որոնց մասին նա լռել է:

6. Այլ թէ սատանայ է, ասեմ, գրգռիչ չարեաց, յայլս արարածոցն ընդէ՞ր մաղթէ գերկրպագութիւն հեթանոսութեան, եւ ոչ յիմք միայն կորգիցէ (Մ 51-3, Բ 108-109, Աիէ) :

Առանց տեղերը նշելու Ա. Արբանամեանը յայտարարել է, թէ Մարիէսը այս նախադասութեան «մաղթէ» բայն առաջարկել է փոխարինել «սաղրէ» բայով, Եւ, Դուրեանը՝ «կուչէ, հրաւիրէ, յորդորէ» բայերից մէկով: Իսկ Եղնչիկի գիտական հրատարակութեան մէջ: Քանի որ յօդուածագիրը լռում է այս մասին, ուստի լրիւ ներկայացնենք Մարիէսի առաջարկած ընթերցումը:

Ճիշդ է, որ 1924ին հրատարակած իր *Le De Deo d'Ezrik de Kolb* աշխատութեան մէջ Մարիէսն առաջարկել է «մաղթէ» բայը փոխարինել «սաղրէ» բայով, որ նշանակում է «գրգռում է, մղում է», կարծելով, թէ վերջինս աւելի յարմար է նոյն նախադասութեան «գրգռիչ» բառի հետ, քան «մաղթել» բայն իր *«explorer = խնդրել, աղաչել»* իմաստով: Բայց նա այս առաջարկին արել է վերապահութեամբ, «Սակայն պէտք է ասել -պէհ է նա- ո՞ր գրչագրական տեսակէտից այդ երկու բառերի չփոխումը խիստ անհասկանալի է» (էջ 180): Տարիներ ընթացքում այս վերապահութիւնը հասունացել է բանասէրի մտքում, եւ Եղնչիկի գիտական հրատարակութեան մէջ անփոփոխ է թողել ձեռագրի «մաղթէ» ընթերցումը ու 362րդ ծանօթութեան մէջ գրել է. «Տե՛ս Մարիէս, *De Deo*, էջ 180: Մենք պահպանում ենք մաղթէ բայով, որ կարող է ունենալ *soliciter*, այսինքն՝ «պաղտաւել, խնդրել» (հայերէն գրուած - Մ. Մ.)։ հմտ. մի քանի տող ներքեւում խնդրել բայը («Արդ եթէ իւր միայն խնդրել զպաշտունն...» - Մ. Մ.) և գր մեղ իրօք զուգահեռ է թուում մաղթէ բայի հետ»։ Մարիէսը նկատի է ունեցել «մաղթել» բայի Նոր Հայկազեան Բառարանի բացատրութիւնները, Ուստի Ա. Արբանամեանը ճիշդ չէ, երբ վերջնականով յայտարարում է թէ Մարիէսը «մաղթէ» բայը փոխարինել է «սաղրէ» բայով:

Յօդուածագիրը նշում է նաեւ, թէ Եւ Փէշիկեանը «մաղթելը» բայը վերոյիշեալ նախադասութեան մէջ թարգմանել է «հուլիւրել»։ «Ինչպէ՞ս արարածներու կը նուիրէ հեթանոսութեան պաշտամունքը»¹⁹: Ա. Արբանամեանը սրան առարկել է, թէ «մաղթել» բայի համար արդարեւ իմաստ գրաբարի բառարաններում արձանագրուած չէ, այլ մատնացոյց են արուած «սաղթել, խնդրել, աղբարել, բարեխօսել, միջորդել» եւ նման իմաստներ» (100): Այս դիտողութիւնը սխալ չէ. սակայն նա իր հերթին «մաղթել» բայի համար առաջարկում է «մէկին մի բան կամենալ, մի բան ցանկանալ» իմաստը, որն, ի դէպ, արձանագրուած է Ստ. Մալխասեանի Հայերէն Բացատրական Բառարանում (101): Ուստի նրան նոյնպէս կարելի է առարկել, թէ այդ իմաստը արձանագրուած չէ գրաբարի բառարաններում եւ բաւական չէ

¹⁹ Բազմապէս, 1929, էջ 89:

այն փաստը, թէ «Աշխարհաբարում եւ բարբառներում խնդրոյ առարկայ իմանալու կործանումն է նաեւ մի աշխարհի իմաստով, որը միանգամայն պատշաճ է տուեալ գործածութեանը» (100-101), որքան ել յօդաւածադիրն իրեն արդարացնի հետեւեալ ենթադրութեամբ, թէ «Բացառուած չէ, որ մեզ ժամանակակից լեզուով կենդանի պահպանուող այդ իմաստը եղած լինի հըռոտոյն ժամանակակից» (101) ։ Փաստե՞ր : Աւրեմն այն տեղը հասանք, որ եղնիկի բնագիրը պէտք է մեկնարանենք բարբառներով եւ մեր ժամանակաւից աշխարհաբարով :

Բայց վերադառնանք Մարիէսին : Ա. Արրահամեանը լոնք է նաեւ «մաղթել» բայի մեզ հետաքրքրող նախադասութեան մէջ Մարիէսի «soliciter = խնդրել» բացատրութեան մասին : Ստոանան ոչ թէ Աստուծոյ է խնդրում պաշտամունք իրենից բացի այլ արարածների համար, այլ իր երկրպագուներին : Ինչպէս Նեղիսը մերեւում, Մարիէսը լեւոնել է յաջորդ նախադասութեան մէջ գործածուած «խնդրէր» բայի վրայ. «Արդ եթէ իւր միայն խնդրէր (ստոանայ) զպաշտանն, վարժողակի խրտուցանէր զպաշտանն եայն իւր, այնու դի չար եւ չարարիւ կարծիցի նոցա» (Մ 51-7, Բ 109, Աիէ) : Ա. Արրահամեանն ամբողջ նախադասութիւնը թարգմանել է. «Հեթաւնոսական երկրպագութիւնը նա ինչո՞ւ է կամենում ուրիշ արարածների եւ չի կորցում միայն իր համար» (101) . այսինքն՝ բնագիր «մաղթել» բայը նա թարգմանել է «կամենալ» : Արդ, նախադասութեան իմաստը հազիւ թէ փոխուի, եթէ նրա «կամենալ» բայը փոխարինենք «խնդրել» իմաստով, որ աւելուած է գրաբարի բառարաններում : Հետեւաբար անօգուտ են յօդուածադրի ճիշդըր ձեռագրի եւ դիտական հրատարակութեան «մաղթէ» ընթերցումը «նոր տուեալներով» հաստատելու ուղղութեամբ :

Դ. Նախորդ դիտողութեան մէջ քննարկուած հատուածի շարունակութեան մէջ նշնիկը գրել է .

Այլ յաւաքեցոյց (ստոանայ — Մ. Մ.) զկէսմ՝ լուսաւորաց երկիր պազանել, եւ գայլս՝ աւոյն եւ հրոյ, երկրի եւ ցրոյ եւ հասակաց (գիտական հրատարակութեան մէջ՝ հասարակաց — Մ. Մ.) եւ փայտից եւ փայտաց, միմչեւ աւճից եւ քաղանաց եւ ճնեաց անգամ (Մ 51-6, Բ 109, Աիէ) :

Ա. Արրահամեանը յայտնում է, թէ այս նախադասութեան «հասակաց» բառը Զմիւռնիայի հրատարակութեան մէջ «հասկից» ձեւով է, իսկ ձեռագրում, Վենետիկի, Գ. Խաչատուրեանի հրատարակութիւններում «հասակաց» է : Մարիէսը գիտական հրատարակութեան մէջ²⁰ ձեռագրի «հասակաց» ընթերցումը դարձրել է «հասարակաց» : Ա. Արրահամեանը աշխատել է սուրբոցիւն, որ «էր զուր էր փոփոխուած հասակաց բառով», պատկերներով յայտնելու Մարիէսի պատճառարանութիւնները, որոնք տրուած են գիտական հրատարակութեան 363րդ ծանօթութեան մէջ : Նա գրել է. «Այս հասակաց ընթերցումը տարօրինակ է : Մանաւանդ մեզ զարմացնում է նաեւ Շմիդի (էջ 86) եւ Վէրբի (էջ 80)²¹ նրան վերագրած «Menschengestalten = մարդկային կերպարանք» իմաստը այդ նախադասութեան մէջ : Խաչատուրեանը (էջ 53) այն թարգմանել է «եղանակներուն» . սակայն դրաբարում հասակի բառն աւելի բարդեալ այս նշանակութիւնը : Ուստի մենք կարողւմ հեք հասա | լա | կաց, որտեղ անցում է տեղի ունեցել ա-ից աջ : Մարիէսի

20 Էջ 51 եւ ոչ թէ 32, ինչպէս գրել է Ա. Արրահամեանը :

21 Ա. Արրահամեանը տառացի է վերբիմ :

սրբազորութեան պատմութիւնը լրացնելու համար նշենք նաեւ, որ նա իր «Noms et verbes d'existence chez Ezriak...» աշխատութեան մէջ (էջ 47, 1928 թ.) ճշդիկի աչք տեսնաւ նախադասութեան «Հասակաց» բառն առանց փոփոխութեան թողնելով՝ առաջարկել է Գ. Ուշապետեանի պէս թարգմանել *существо*, լատ. *existens* — եղանակը: Նա հիմք է ընդունել Նոր Հայկազեան Բառարանում (Հատ. Բ. էջ 49, սխ. Գ) Ազաթանգեղոսի «Ճանաչեն զկանաչազգեստ հասակն դարեանոյն» նախադասութեան ընդգծուած բառին տրուած «ժամանակ, աւուրք» բացատրութիւնը, որն անշուշտ նկատի է ունեցել նաեւ Գ. Ուշապետեանը: Սակայն տարիների ընթացքում եկել է այն եզրակացութեան, որ այդ բացատրութիւնը յարմար չէ ճշդիկի տուեալ նախադասութեան, եւ էլք է որոնել բնագրի «Հասակաց» բառը թարգմանելով «Հասարակաց» եւ ըստ այնմ թարգմանելով *echoses communes* = հասարակ²² բաներ»: Ա. Արքահամեանին թւում է, թէ Մարիէսը «ժողովել է ճիշդ բացատրութեանը: Այստեղ առարկայ իմաստի համար չենք առարկում, սակայն նշում ենք, որ ի դուր է փոփոխուած հասակաց բառաձեւը»: Թերեւս յօդուածադիրն այս հարցում իրաւացի է, բայց մենք նրան համաձայն չենք ճշդիկի նախադասութեան մէջ «Հասակաց» բառի նրա մեկնաբանութեան հետ:

Ըստ նրա տուած վճռի եւ բացատրութեան, «Չէտք է ընդունել, որ ընդգրուած հասակաց բառաձեւը ճիշդ (°) է գործածուած: Այստեղ հասակ բառն ունի զկանգուն առարկայ իմաստը²³: Դրա համար հիմք կարող է ծառայել Նոր Հայկազեան Բառարանի (Հատ. Բ. էջ 50) մի նշումը, որը, սակայն, տրուած է ոչ թէ բառայօդուածի բացատրութիւնների մէջ, այլ՝ վկայութիւններից յետոյ, բառայօդուածի վերջում: Այդ իմաստը մատնանշուած է Գիրք Մենդոցի²⁴ համապատասխան (°) գործածութեան հաշուառումով՝ որպէս հոմանիշ յուն. *ἀνάστροφ* եւ լատ. *erectio* բառերի» (101):

Յօդուածագիր բացատրութիւններն այնքան մանուածապաշտ են ու անորոշ, որ մինչեւ անձամբ չես նայում Նոր Հայկազեան Բառարանը եւ Աստուածաշունչը, չես պատկերացնում, թէ այնտեղ ինչպէ՛ս «մի նշում» կայ հասակ բառի զկանգուն առարկայ՝ նշանակութեան մասին: Միւս կողմից՝ յօդուածագիրը անսեղի նախանձախնդրութեամբ իրեն է վերապահել Մենդոց Գրքում հասակ բառի «Համապատասխան գործածութեան» ստույգ տեղը: Նոր Հայկազեան Բառարանում կարդում ենք. «ՀԱՍԿ = բարձրութիւն կամ երկայնութիւն, եւ մեծութիւն կամ քանակ եւ լրումն մարմնոյ մարդոյ, եւ այլնց կենդանեաց, տնկոց, եւ այլն». այս բացատրութիւնների համար գերուած վկայութիւնների վերջում ասուած է. «Իսկ Մեն. Եւ. Չնշեաց զամենայն հասակ՝ որ էր ի վերայ երեսաց երկրի. իմա՝ մարմին կանգուն. յն. յաբութիւն, *ἀνάστροφ* *erectio*»: Եթէ Ա. Արքահամեանն Աստուածաշունչով ստուգէր Նոր Հայկազեան Բառարանի այս վկայութիւնը եւ ուշադիր կարդար Բառարանի «Հասակ» բառայօդուածները, պիտի նկատէր նախ՝ որ Բառարանում բերուած է Մենդոց Գրքի է Գլխի 23րդ տան նախադասութիւնը. «Եւստի Նոր Հայկազեան Բառարանն այստեղ ուղղելի է. երկրորդ՝ Մնդ. է. 4ր Բառարանում որպէս վկայութիւն արդէն նշուել է «Հասակ» բառի «ժարդ»

²² Եւ ոչ թէ բռնոր, ամբողջ, ինչպէս Ա. Արքահամեանը թարգմանել է «*communes*, սրբոյշիւ. այն կապիտոլ զկոմունիզմ բառի տրմատի հետ: «Պատմութեանաբանական Հոսիւղէն» (1971, Խ. 1, 194) Ա. Արքահամեանի 7րդ դիտողութիւնը մեզմէնք անկախ քննադատել է Հ. Մ. Բաբրիկեանը. բայց մա չի նկատել «ամբողջ իրերը» սխալ թարգմանութիւնը:

²³ Մենք համաձայն չենք այն մտքին:

²⁴ Ստոյգ տե՛ղը:

ունոդ զայսչափ տիւս՝ բացատրութեան համար: «Եւ այլ եւս եւթն օր, եւ առ ծից եւ անձրեւ ի վերայ երկրի զքառասուն տիւ եւ զքառասուն դիշեր, եւ ջնջեցից զամբնայն հասակ զոր արարի յերեսաց երկրէ»: Աստուածաշնչի պաշտօնական թարգմանութիւններէ մէջ այս նախադասութեան, ինչպէս եւ շարունակութեան զգածնայն հասակ՝ բառերը թարգմանուել են՝ աշխհաւմէն էակ», չառ. «omnem substantiam» (չամէն մի արարած»), Փրանս. «tous les être» բոլոր արարածները): «Հասակ» բառի այս թարգմանութիւնները ճիշդ են, եւ ընդհակառակն սխալ կը լինէր զկանգուն մարմինն թարգմանութիւնը, որովհետեւ Մենդոց Գրքի նոյն գլխի 21րդ եւ յաջորդ տներում կարգում ենք. «Մեռաւ ամենայն մարմին շարժուն ի վերայ երկրի, թռչնոց եւ անասնոց եւ զազանաց. եւ ամենայն սողուն զետուն ի վերայ երկրի, եւ ամենայն մարդ: Ամենայն որ ունէր շունչ կենդանի յոնգունս իւր, եւ ամենայն որ ինչ էր ի վերայ ցամաքի»: Եւ իբրեւ ամփոփում այս բոլորի՝ «Եւ ջնջեաց զամբնայն հասակ որ էր ի վերայ երեսաց երկրի, ի մարդոյ մինչեւ յանասուն եւ ի սողնոց մինչեւ ի թռչունս երկնից, եւ ջնջեաց յերկրէ»: Ինչպէս տեսնում ենք, Գիրքն է բացատրել, թէ ի՞նչ պէտք է հասկանալ այստեղ «Հասակ» բառի տակ. ոչ միայն «կանգուն» այլեւ բոլոր կենդանի մարմինները, արարածները, էակները: Հետեւաբար մեզ թւում է, որ Նոր Հայկազեան Բառարանը Գրքի այդ հատուածը կարող էր որպէս վկայութիւն բերել «Հասակ» բառի ո՛չ թէ «կանգուն մարմին», այլ «քանակ, լրումն մարմնոյ մարդոյ, եւ այլ կենդանեաց, անկոց» բացատրութեան համար: Ա. Արրահամեանը չի տեսել, թէ ի՞նչ է նշանակում Նոր Հայկազեան Բառարանի «յն. յարութիւն, ἀνάστυμα, erectio» բացատրութիւնը: Մեզ հետաքրքրող հատուածներում Աստուածաշնչի հայերէն «Հասակ» բառի դիմաց կայ «ἀνάστυμα» որ չի նշանակում «յարութիւն» կամ «կանգուն մարմին», լատիներէնում՝ «omnem substantiam = ամենայն արարած» եւ ոչ թէ erectio: Ուստի կարծում ենք, որ Եզնիկի նախադասութեան «...եւ Հասակաց եւ փայտից եւ քարանց, մինչեւ աւձից եւ զազանաց եւ ճնեաց անդամ» հատուածում յարմար չէ «Հասակ» բառը թարգմանել «կենդանի արարածներին», քանի որ օձերը, զազաններն ու ճնիները առանձին են թուարկուած որպէս «Հասակաց» դասին մաս չկազմող:

Եզնիկի նախադասութեան մէջ իբրեւ պաշտամունքի առարկայ են նշուած շուսաւորները, բնութեան շորս տարրերը՝ օդ, հուր, երկիր եւ ջուր, օձերն ու զազանները, անդամ ճճիները. մեկնաբանութեան կարօտ են մնում «...եւ Հասակաց եւ փայտից եւ քարանց» բառերը: Արդ, յայտնի է որ հեթանոսները պաշտել են նաեւ փայտէ ու քարէ ձեռակերտ կուռքեր կամ արձաններ. ուստի մեզ տրամաբանական է թւում, առանց Մարիէսի պէս փոփոխութեան ենթարկելու Եզնիկի ձեռագրի «Հասակաց» բառը, այն թարգմանել «արձաններ», որոնք իրօք «Հասակներ» են եւ ոչ թէ լոկ ինչոր «կանգուն առարկաներ», ինչպէս մեկնաբանում է Ա. Արրահամեանը եւ զրում, ի հարկէ իրեն յատուկ ոճով, թէ «թարգմանելիս պէտք է անտեսել նրանից յետոյ եկող եւր» (102): Պատճառ՝ Մենք նախընտրում ենք.

1. Կա՛մ անփոփոխ թողնել այդ եւր, քանի որ ձեռագրալին է, եւ քնազիրը կարդալ «Երկիր պազանել...եւ Հասակաց՝ եւ փայտից եւ քարանց» = երկրպազել նաեւ արձանների՝ եւ քարերի(ց) եւ փայտերի(ց) (պատճառատուած):

2. Կա՛մ խնդրոյ առարկայ եւր նախկինում ի խնդիր եղած համարել եւ բնազիրը կարդալ. «Երկիր պազանել...եւ Հասակաց՝ ի փայտից եւ ի քարանց» = երկրպազել նաեւ փայտէ եւ քարէ արձանների:

Ա. Արրահամեանն իր զփռողութեան վերջում աւելցացնում է. «Իսկ որեւոր է նկատել նաեւ, որ եզնիկը նախակ քաղեր իր երկում մի առ տեղ վւ գործածել է շուտարկայ» իմաստով: 1 Հմմտ. «...րի շարի է գոյ ասեղը գնա աւել աւմէնային» (էջ 239): Քանի որ նա չի թարգմանել այս օտար, ուստի մեզ յայտնի չէ, թէ նա ինչպէս է քաջատրում «զնաակն ամենային» արտաւայտութիւնը, մանաւանդ «ամենային» բառը. արդեօ՞ք «Ամէն ինչի առարկաները», որ անիմաստ է, թէ՛ «աշխարհի առարկաները»: Մարիէսը Փրանսերէն թարգմանութեան 860րդ ծանօթութեան մէջ գղհասակն ամենպային» բառերը թարգմանել է «des âges du tout» («Ամէնի տարիները»), չտուսնաւ բար «աշխարհի», քանի որ բուն թարգմանութեան մէջ «ի գոյ ասել զհասակըս ամենային» լուսբեր արտայայտել է «conduire le monde en sa genèse» (էջ 122) բառերով («աշխարհը բերել իր լինելութեան»):

Տ. Եթէ առ տկարութեան չդեմեղիցէ, Կարս ոչ այժմ թագաւորել է նմա, եւ ոչ ի վախճանի՝ արպէս ասեմն՝ յաղթել կարէ (Մ 57.5, Բ 125 Բ. Գ):

Ա. Արրահամեանը տեղեկացնում է, թէ Ն. Բիւզանդացին քննարկում է թաւր սրբագրել է «դեմեղիցէ»՝ այս բային տալով «Հնապատմութեան» քողի, անիմաստ պահել» նշանաբանութիւնը: Իրոք Նոր Հայկաթիւնի փո Առձեռն բառարաններում «դեմեղ» բառը քաջատրում է նաեւ «հաստատուն»։ Ն. Բիւզանդացու այս մեկնութիւնից յետոյ տարօրինակ է յօդուածագրի ասելիկայութիւնը (եթէ միշտ է), թէ «Ե. Դուրեանը նշել է՝ որ այդ քննարկում գտնելիք իմաստ չունի» (102): Զէ՞ որ Բիւզանդացին տեսել է, թէ ինչ իմաստով է գործածւում այդտեղ «դեմեղելը» բայը:

Յօդուածագիրն ընդհանուր ձեւով յայտարարել է նաեւ, թէ «Յնապատմութեան» սրան անդարդարձել են եւ ուրիշ բանասէրներ, ինչպէս Բ. Կիւլիսէրեանը, Ե. Փէլիկեանը եւ այլն» (102): Հաւանաբար «Եւ այլն» մէջ է Մարիէսը, որի անունը յիշատակուած չէ, սակայն նրա ընդունած բնութիւնը եւ փրանսերէն թարգմանութիւնից չի շեղել Ա. Արրահամեանը իր նոր «արարագրութիւն» առաջարկելիս ու «մեկնաբանելիս»: Վերջին խօսքն իրեն յիշատականելով՝ նա գրել է. «Զննելով բառի համար ուղարկութեան արժանի է Առձեռն Բառարանի քաջատրութիւնը՝ «մեղքնայ, դուք չարժեք, վտանգէ ագատել»։ Ընդդէմ իմաստի առկայութեամբ իսկապէս որ Եզնիկի յիշատակ զործածութիւնը²⁵ փոփոխման ենթակայ չէ»։ Յօդուածագրից առաջ Մարիէսը անփոփոխ է թողել Եզնիկի «դեմեղիցէ» բայը եւ 404րդ ծանօթութեան մէջ նշել, որ «դեմեղել» բայը արձանագրուած է Առձեռն Բառարանում. բոլոր ուսում Եզնիկի նախագատմութիւնը թարգմանել է ելնելով այդ բայի «մասնակց աղատել» քաջատրութիւնից. «qu'il ne (les) aura pas délivrés du danger» (էջ 64, 163):

Ինչպէս տեսնում ենք, Ա. Արրահամեանը ոչ մի «նոր տուեալով» չի հիմնադրել Ե. Դուրեանի՝ «դեմեղիցէ» բայաձեւն անփոփոխ թողնելու առաջարկը, որի մասին նա գրել է. «Նա, ի հարկէ, չի սխալուել»։ Սակայն նա ինչո՞վ կարող է մեզ հաւատացնել, որ բնաղրի եւ թարգմանութեան հարցում չի հետեւել Մարիէսին, որի արժանիքը ադիւ բանասէրին անմային լուսութեամբ մի անգամ եւս թաքցրել է ընթերցողից:

9. Փանգի բարին և չար ի միում տեղի անկամն ոչ մարթէիմ, արպէս

25 Ուզում է ասել՝ Եզնիկի «գեմեղիցէ» բայը:

զի ոչ գայլի եւ գառիմք ի միողէ արգամդէ ծնանիմ (Մ 80-5, Բ 132 Բզ) :

Ա. Արրահամհանիւր հաղորդում է, բայց Հ. Ահառեանի տեղեկութեան, թէ մեր ընդգծած «տեղի» բառը ձեռագրի լուսանցքում աւելացուած է յեւ տաղայում տարբեր ձեռքով, թէ այն մտել է նաեւ Զմիւռնիայի եւ Պ. Ստչաւ տուրեանի հրատարակութիւնների մէջ, իսկ զիտական բնագրի մասին բուն չի տուում : Ուստի պիտի լրացնենք այդ թերին :

Քանի որ զիտական բնագիրը ձեռագրի հրատարակութիւնն է, ուստի Մարիէսը բնագրի մէջ է առել ձեռագրի «տեղի» բառը, սակայն 435րդ ծանօթութեան մէջ մանրամասն քննարկել է նրա վաւերականութեան հարցը, յիշատակելով Զմիւռնիայի տպագրութեան ընթերցուածը եւ Հր. Ահառեանի տեղեկութիւնը, «ի միում տեղի անկանել» բառերից կազմուած արտայայտութեան ներկայացրած քերականական դժուարութիւնն ու եղած թարգմանութիւնները (Շմիդ, Գալէմբեարեան, Վէբեր, Սալաստուրեան) : Մարիէսը չի պնդում, թէ «տեղի» բառն անպայման պէտք է ընդունել բնագրի մէջ : Նա չի կարողացել դրանից պարզապէս ազատուել, քանի որ ձեռագրային է, եւ փորձել է թարգմանել առանց այն դուրս գցելու : Նա գրել է. «Եթէ անդին չաւերական համարենք, այն կարող է լինել միայն ուղղական կամ Հայցական» : Եւ անհրաժեշտօրէն հարց է առաջանում, թէ անկանել բայն տարեղ անցողական չէ՞ արդեօք յարմարել բայի հասարակ սեռի իմաստով (այսինքն՝ «յարմարեցնել» իմաստով Մ. Մ.) : Կարելի է մօտաւորապէս այսպէս թարգմանել. «...ne pouvaient pas s'arranger une place dans un (réceptacle) որիցս» (= չէին կարող լիւրենց համար) մի տեղ յարմարեցնել մէկ [առանձնականում] : Ի միումը հաւանաբար յղում է ասպնջականին» : Այսպէս է նաեւ Մարիէսի թարգմանութեան մէջ : Որպէսզի ընթերցողը նրան հեշտութեամբ հասկանայ, ասենք, որ քննարկուող տողից անմիջապէս առաջ Եղնիկը գրել է. «Ձի եթէ, չար էր, չարին եւեթ պարտէր ասպնջական լինել, եւ եթէ բարի էր՝ բարւոյն» : Քանզի բարին եւ չարի չա իսկ անկանել բայի «յարմարել» իմաստը Մարիէսը վերցրել է գրաբարի քառասուններից, որտեղ անկանիմ բայը լրացատրուած է որպէս «յարմարել» : Եւ նոր հայկական Բառարան, Ա. էջ 169, առաջին սխալակ :

Ա. Արրահամեանը ասում է նաեւ, թէ Ե. Դուրեանը առաջարկել է կարգաւ «ի միում տեղի ազանել» : Սակայն յօդուածագրին «Եւում է, թէ յաւելման կամ փոփոխութեան կարիք չկայ», այսինքն՝ լուսանցքում ուրիշ գրով՝ դրուած «տեղի» բառը պէտք է ընդունել բնագրի մէջ եւ «անկանել» բայը պէտք է փոխարինել «ազանել» բայով : Սակայն իր այս կարծիքը հիմնադրելու փոխարէն նա գրել է. «Ի միում անկանելը պէտք է հասկանալ «համատեղել» (102), կարծէք «ի միում անկանել»ը դարձուածք լինէր, միումն էլ՝ նիւթական իմաստից դուրիշ. մինչդեռ ինչպէս գրել է Մարիէսը, «միում» բառի տակ պէտք է հասկանալ «ասպնջական» գոյականը՝ աւելացնենք, որ «ի միում տեղի»ն «անկանել» բայի տեղի պարագան է :

Մարիէսը չի փորձել անկանել բայը փոխարինել այլ բայով : Գիտաւ կան հրատարակութեան 435րդ ծանօթութեան մէջ «տեղի» բայի մասին խառնելիս նա գրել է. «Ի՞նչ էլ լինի, իմաստը յստակ է, սակայն քերականօրէն դժուար է այն բխցնել եղած բառերից», այսինքն՝ «ի միում տեղի անկանել» բառերից : Կարծում ենք, որ Մարիէսի դիտողութիւնը ճիշդ է, քանի որ Եղնիկի նախադասութեան մէջ «տեղի» գոյականը հայցական է, իսկ նրա «միում» որոշիչը՝ տրական, եւ «ի միում տեղի» միասին վերցրած ուղեւոր-

ման հայցահանի նամ ներգոյականի իմաստ են արտայայտում և խնդրն այն է, որ հանկանելի բայը սովորաբար ընդունում է հայցական հոլովով տեղի պարագայ, այսինքն՝ ուղեւորման հայցականով տեղի պարագայ. օրինակ՝ «Այլն անկաւ յերկիր բարե» (Ղուկ., Ը 8)։ Քերականական այս կանոնով կան հոլովով տեղի պարագայ. օրինակ՝ «Եւ այլն անկաւ յապառաժի»²⁶ (Ղուկ., Ը 6)։ Քերականական այս կանոնով կարելի է բացատրել, միւս կողմից, Եղնիկի նախադասութեան «ի միում» ներգոյականը։ Բայց տուեալ դէպքում քերականօրէն անկանոնութիւն է առաջանում, քանի որ «ի միում տեղի» բառակապակցութեան մէջ որոշեալը՝ «տեղի», հայցական է, իսկ որոշիչը՝ «միում», արական։ Սովորականն է «ի մի տեղի»։ Հմտ. «Անկաւ ի տեղի մի երկմով՝ թիւրեցիկն գնաւ» (Պործք Առաքելոց, ԻԷ, 41)։ Հաւանաբար այս բոլորն է նկատի ունեցել Մարիէսը, երբ գրել է, թէ այդ իմաստը դժուար է բնեցնել քերականօրէն «ի միում տեղի անկանել» բառերից։ Ուստի Ե. Դուրաւանի «ի միում տեղի ազանել» առաջարկը քերականօրէն նոյնքան տարօրէնակ կը լինէր՝ բառակապակցութեան մէջ որոշիչի եւ որոշեալի քերականական անհամաձայնութեան պատճառով։

Քանի որ «ի միում» բառը յղում է, ինչպէս ճիշդ է գրել Մարիէսը, մի քանի տող վերելում դործածուած «ասպնջական» գոյականին, ուստի մեր կարծիքով սխալ չէր լինի, եթէ ձեռագրի լուսանցքում ուրիշ ձեռքով աւելացուած «տեղի» բառը չառնուէր Եղնիկի բնագրի մէջ. առանց զբաւնել նախադասութիւնը հասկանալի է. «Ձի եթէ չար էր, չարին եւեթ պարտել աւալմանիս լինել» եւ եթէ բարի էր՝ բարուն. քանզի բարին եւ չար ի միում է—] անկանել ոչ մարթէին»։ Կարելի է թարգմանել այսպէս. «Եթէ չար էր, չարին միայն պէտք էր ասպնջական լինել. եւ եթէ բարի էր՝ բարին, քանի որ բարին եւ չարը չէին կարող մէկի (միեւնոյնի, այսինքն՝ մի ասպնջականի) մէջ ընկնել»։ Եղնիկը նկատի ունի բարին եւ չարին ծնունդ տուած սերունդի միեւնոյն ժամանակ մէկ արգանդի մէջ ընկնելու անհնարինութիւնը։

10. Միմեանց քջամիքն հաշտութեամբ խաղաղիս ի միում արգանցի գտնելն (Մ 60.7 Ե., Բ 134 Բզ)։

Ըստ Ա. Արքամեանի, Բ. Կիւլէսէրեանը առաջարկել է ընդգծուած բառը (որ Վենետիկի հրատարակութեան մէջ տպագրուած է «գառէին», ինչպէս անցեալ անկատարի բոլոր ձեւերը) ուղղել «գայլէին»։ Բայի այս փոփոխակը նոյնպէս արձանագրուած է դրաբարի բառարաններում։ Յօդուածագիրը պաշտպանելով «գառէին» ձեւը՝ դրոմ է. «Պէտք է հաշուի առնել, որ գառնի տարբերակն էլ նոյն ձեւով (ի՞նչ ձեւով — Մ. Մ.) դործածութիւն է ունեցել մենարպեան չրջանի հայերէնում» (102)։ Մենք յօդուածագիրն առարկելու ոչինչ չունենք, միայն թէ նա պէտք է նկատի առնէր նաեւ Մարիէսի գիտական բնագիրը, որտեղ պահանջուել է ձեռագրի «գառել» բայը եւ թարգմանուել է «être gisant» (= պառկել, էջ 69, 178), ինչպէս որ այս բառը քաջատուած է դրաբարի բառարաններում եւ ինչպէս պահանջում է Ա. Արքամեանը։ Դարձեալ դատապարտելի է նրա լուծութիւնը դիտական հրատարակութեան ընթերցումով մասին, որի համեմատութեամբ նա այս բանգամ եւս ոչ մի նորութիւն չի աւել։

²⁶ Ամբողջ նոր կտակարանում միայն այս արտայայտութիւնն է զարծածուած Մատթէոսի, Մարկոսի եւ Լուկասի Աւետարաններում։

11. Եւ աչ յորժամ գագնաւականի ուրում գորդի յազակատանս հասեալ տեսանիցէ (աճ²⁷) եւ ասիցէ՝ Եթէ²⁸ կորուսանիլոց է գարարածս²⁹ հայրենիս, նա աչ իցէ պատհառք վատնելոյ ընդին (Մ 73.15, Բ 164 ԲԺդ) :

Թողութեամբ յայտնում է, թէ Ն. Բիւզանդացին մեր ընդգծած բառը ուղղել է «հատեալ» (սակայն Ն. Բիւզանդացու պատճառաբանութիւնները նշուած չեն) : Ըստ յօդուածագրի զարձեւել, այս սրբագրութիւնը ընդունելի են համարել Ե. Փէշիկեանը, Ե. Դուրեանը եւ այլն : Ընթերցողը իրաւամբ կ'ուզենար իմանալ՝ ովքե՞ր են թաքնուած այդ «եւ այլն»ի տակ : Ն. Բիւզանդացին նոյն տեղում գրել է. «Այսպէս կը կարծէ նաեւ Հ. Սրապիոն Էմինեանը, որ իւր Գաղ.—Հայ.—Տաճկ. բառագրոց մէջ se déboucher բային առջեւ կը դնէ «Յանառակութիւնս, յազակատանս հատումն» (Հայկական Բառագնացութիւն, 1880, էջ 39) : Թողութեամբ չարք է հարց տալիս՝ իսկ եղանակի գիտակամ հրատարակութեան մէջ : Ըստ իր սովորութեան, նա այս մասին պահում է թաքնութիւն, ինչպէս այն բոլոր դէպքերում, երբ Մարիէսը նրան կոչուել է թէ՛ Ն. Բիւզանդացու սրբագրութեան մասին տեղեկացնելիս, թէ՛ այն մերժելիս եւ ձեռագրի «հատեալ» ընթերցումը բռնադրում պահպանելիս, ինչպէս ուշացած առաջարկում է յօդուածագիրը : Մարիէսը 557րդ ծանոթագրութեան մէջ գրել է. «Նորայրը հասեալն ուղղում է հատեալ : Պէտք է պահպանել բնագրի հասեալ ընթերցումը» : Ա. Արքաւամեանն իր հերթին ուշացած դրում է, թէ եւ առանց անդրադառնալու գիտական բնագրին եւ նրա ծանոթութեան, թէ «Այդպիսի փոփոխութեան համար անհրաժեշտութիւն չկայ : Արտայայտութեան իմաստը որոշակի է ու հասկանալի : Եւ ահա թէ ինչպէս» (103) : Ու նա բացատրում է, թէ «յայտնաւորեալ» հայերէն «հատեալ» բայի ի նախդիր ստացած հայերէնով արտայայտուած տեղի պարագան է. ուստի «յայտնաւորեալ հատեալ» արտայայտութիւնը նշանակում է, ըստ նրան, «ցոփութեան հասած» : Մարիէսն ու Մերսինը «հատեալ» բայի այստեղ ընկալել են «հասունանալ» դարձեալ 557րդ ծանոթութեան մէջ կարդում ենք. «Մենք կարծում ենք, որ այն («հատեալ» բայը — Մ. Մ.) պէտք է ընկալել իբրեւ հասի սկզբնական նշանակութեամբ, «հատունանալ»ը հասանելի իմաստներէ մէկն է» : Ըստ այսմ «յայտնաւորեալ հատեալ» բառերը թարգմանել են ...pour la débâuche est mûr : «ցոփութեան մէջ հասունացել է» : Յիշեցնում ենք, որ Ա. Արքաւամեանը թարգմանել է «ցոփութեան հասած» : Կարծում ենք, որ Մարիէսի թարգմանութիւնն աւելի յարմար է եզրիկի բնագրին, քանի որ խօսք է լինում հայրական ունեցումից լրիւ կորցնելու կամ վատնելու մասին՝ «...վատնելոյ ընդին» : Ա. Արքաւամեանը պէտք է նշի իր եւ Մարիէսի թարգմանութեան տարբերութիւնը, ինչպէս Ա. Արքաւամեանից յետոյ Եզնիկի բնագրի նոյն հարցերին անդրադարձող լուրջ բանասէրը պիտի նշի Արքաւամեանի մեկնանութիւնները՝ անկախ դրանց գիտական արժէքից :

12. Եւ է ինչ՝ գոր քմաւ չիցէ անեալ գնտաւ (մարդն — Մ. Մ.), եւ

27 Ըստ գիտական հրատարակութեան, ձեռագրում չկայ այս բառը :

28 Ձեռագրում եւ գիտական հրատարակութեան մէջ այսպէս է, Վենետիկի հրատարակութեան մէջ՝ քէտ :

29 Ձեռագրում եւ գիտական հրատարակութեան մէջ այսպէս է, Վենետիկի հրատարակութեան մէջ՝ գրնչս :

տեսանել չբերգի: Եւ այնք երկու պատճառք եմ: Կամ իստատարում իմն տեսանել: Եւ (միւսն)³⁰ ի հակառակորդէն (Մ 79 § 254, 255, 256. Բ 178 ԲԺԲ)

Ա. Արքահամեանը նախ նկատել է տալիս, թէ նշանակել «Լեռնաձիւն պարբերութիւններով է խօսուում այդ պատճառներով (այսինքն՝ «Եւստորոք մրտաժողովի առաջիկայ չդարձած երևոյթների վերաբերող նշաններ») ժամանակ (103): Զարմանում ենք, որ Հրատարակիչների պարբերութիւնները նա վերադրում է Հինգերորդ դարի Հեղինակին, երբ ձեռագրում բառերն անպատճառ փոխան էին գրւում:

Յողուածագիրը յայտնում է, թէ Հր. Աճառեանը ձեռագրի «մի իմն» բառերը ուղղել է «միւսն», եւ աւելացնում. «Լ. Մարիէսը, դա հաշուի առնելով, բնագրի Հրատարակութեան մէջ մի իմնը դարձրել է միւսն: Եւ այդպէս էլ թարգմանել է՝ l'autre: Ի միջի այլոց, ծանոթագրութիւնների բաժնի նուրբ բերուած է նոյն (այսինքն՝ Հր. Աճառեանի «Մ. Ա. Հիմնադրութեամբ, սակայն չի յիշատակուած որպէս Հր. Աճառեանի առաջարկ» (103) և ինչպէս տեսնում ենք, սերիշի կարծիքը չներկայացնելու հարցում Ա. Արքահամեանը խիստ է, իսկ իր աչքի գեղանքը չի տեսնում:

Հր. Աճառեանի Հիմնադրութեան այն է, որ երկաթագիր գրութեամբ ՄիտիՄն եւ ՄիտիՄն բառերը կարող էին հեշտութեամբ շփոթուել³¹:

Փանի որ Մարիէսը 596րդ ծանոթագրութեան մէջ ոչինչ չի ասել Հր. Աճառեանի սրբագրութեան մասին³², ուստի Ա. Արքահամեանը սրտեղից գիտի, թէ Մարիէսը դա՛ հաշուի առնելով է բնագրի Հրատարակութեան մէջ «մի իմն» բառերը դարձրել «միւսն»: Ճիշդ է, Հր. Աճառեանը Մարիէսից շուտ է կատարել իր ուղղումը. սակայն կարող է պատահել, որ անկախ Հր. Աճառեանից Մարիէսը հասած լինի նոյն եղբակացութեան, աւելի ճիշդ՝ նոյն ենթագրութեան, որ, ի միջի այլոց, մեծ սրամտութիւն չի պահանջում: Բայց ինչ էլ լինի, կարծում ենք որ Մարիէսը պէտք է յիշատակէր Հր. Աճառեանի պիտանքը, որպէս խառնի սրբագրողի: Մտկայն այն էլ թանեք, որ Մարիէսը խիստ անհրաժեշտութիւններից դուրս ծանոթագրութիւնների բաժնում անսխալ ման չի քննարկել կամ անգամ յիշատակել առաջարկուած քոլոր սրբագրութիւններն իրենց հեղինակներէ անուններով, տարբեր Հրատարակութիւնների ընթերցուածները, թարգմանական քոլոր տարակարծութիւնները եւ այլն, թէ եւ գիտական Հրատարակութեան մէջ այն բոլորը ցանկալի էր ի մի հաշուարժեք տեսնել:

Գանք ըստ ուղղումին, որ անշուշն է: Ի տարբերութիւն Հր. Աճառեանի եւ Մարիէսի, որոնք առաջարկել են ձեռագրի «մի իմն» դարձնել «միւսն», Ա. Արքահամեանը դառնում է, որ «այստեղ էլ բնագրին չպէտք է ձեռք տալ, պէտք է թողնել նոյնութեամբ, իսկ ոճի կանոնադրութեան մտ-

³⁰ Վեցնտիկի հրատարակութեան մէջ «մի իմն», այսինքն՝ միտակամ. ձեռագրում՝ չմի իմն:

³¹ Եթէ մինչև այստեղ կասկածելի էր, ապա իր այս մեղադրամատչի Մարիէսի հասցեին՝ յօգուածագիրը լրիւ բացայայտում է Մարիէսի գիտական քննարկի եւ ծանօթագրութիւնների նկատմամբ պահած լուրջամ միտումնաւոր լինելը: Մեծ դա մի ժամի անգամ ընդգծել էմք, այժմ ընթերցողը կարող է չկասկածել:

³² Որի մասեր Ա. Արքահամեանը մեղադրում է Մարիէսին:

սին պէտք է մտածել թարգմանութեան մէջ, որպիսի մօտեցումը միշտ էլ թոյլատրելի է» (104)։ Ինչպէս նկատելի է, Ա. Աբրահամեանը խօսում է նշանիկի ոճի կանոնաւորման մասին. ըստ նրան «Ակնյայտ է, որ այսպիսով (այսինքն՝ անփոփոխ թողնելով «մի իմն» բառերը — Մ. Մ.) ընդհանուր շարադրանքի մէջ անփոխութիւն է անփոխանում» (103)։ Հր. Աճառեանն ու Մարիէսը իրենց ուղղումն առաջարկելիս այսպիսի «ակնյայտ» ինքնավստահութեամբ չեն մօտեցել նշանիկի ոճին։

Ըստ յօդուածագրի բացատրութեան, «եւ մի իմն» բառերը նշանակում են «մէկն էլ», սակայն չի նշում, թէ ո՛ր բառարանի բացատրութիւնն է դա։ Ըստ Նոր Հայկազեան Բառարանի, իմն նշանակում է «մէկ բան մը»։ Դասական Հայերէնում կա՞ն արդեօք մի իմնի «մէկ էլ» գործածութեան ուրիշ դէպքեր։ Մարիէսը 596րդ ծանօթագրութեան մէջ անկեղծօրէն գրել է. «Մենք չկարողացանք գտնել, թէ իմնը ի՞նչ իմաստ կարող է ունենալ «մի իմնի մէջ»։ Նոյն տեղում Մարիէսը նշել է «մի իմնի Շմիդի, Վէրբերի եւ Գ. Ուայտուրեանի թարգմանութիւնները. վերջինս թարգմանել է «մէկն ալ», որի մասին դարձեալ լռել է Ա. Աբրահամեանը՝ չնայած այս եւ իր թարգմանութեան նոյնութեան։

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Սեմ-Նազէր, Ֆրանսա

(Շար. 2)

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ս. ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԻ

ԵՒ ԳԵՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ

(Դ ԴԱՐԻՑ ՄԻՆՁՆԻ ՄԵՐ ՕՐԵՐԸ)

ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԸ ՄԱՏԹԷՈՍ ԱՌԱՋԻՆԻ ՕՐԵՐԻՑ ՄԻՆՁՆԻ
ԳԵՈՐԳԵԱՆ ՃԵՄԱՐԱՆԻ ԲԱՑՈՒՄԸ
(1858 – 1872)

Մինչև կաթողիկոսանալը, Մատթէոս Ա (1858–1865) Հռչակուած էր թէ՛ իբրև հմուտ քարոզիչ և աստուածաբան և թէ՛ իբր ժողովրդական մարդ։ Իր կաթողիկոսացումն էլ հենց այդ համբաւին էր պարտական։ Իր պաշտօնավարութեան սկզբնական շրջանում նա ամէն կերպ աշխատեց իր ընտրողներին յոյսերի իրականացման համար։ Մեծ ուշադրութիւն դարձրեց ծխական դպրոցներին բարեկարգման և ամուր հիմքեր վրայ դրուելուն։ Նա առաջինն էր որ կազմեց ծխական հոգաբարձութիւններ, ժողովրդին տալով իր զբարոյնների յանձնաձման և ղեկավարման պարագան ու հոգսերը։ Հաստատեց կանոնադրութիւն՝ Թիֆլիսի ներսիսեան դպրոցի համար, որը զործեց մինչև դպրոցի փակուելը։ Կանոնաւորեց Մայր Աթոռի ձեռագրատունը, կազմել և տպագրել տուեց ցուցակը։ Այս բոլորը ցոյց էին տալիս, որ նա ուսումնասէր անձնաւորութիւն էր և յոյս էին ներշնչում վարդապետարանի բարձրացման մասին։

Այս հարցերում, ինչպէս նաեւ տնտեսական դետնի վրայ, նա բախուեց ուժեղ ընդդիմութեան, յուսահատուեց և իրեն նուիրեց միայն վարդապետական հարցերի, հանդէս բերելով պահպանողականութիւն և անհանդուրժողութիւն իրեն պէս յմտածողների հանդէպ։ Դա խանգարեց ոչ միայն աշխարհային եռանդուն կերպով սկսուած մասսայական դպրոցական գործը, այլ նաեւ Ս. Էջմիածնի տնտեսական դրութիւնը հասցրեց անմխիթար վիճակի, որն էլ աւելի է շեշտուում՝ յաջորդելով Աշարակեցու խիստ կերպով տնտեսական թեքում ունեցող վարչութեան։ Սինոդը գերիշխող դերք էր գրաւել ամէն ինչում։ Ոչ միայն վանական հարցերն էր նա վճռում, այլև համաժողովրդական նշանակութիւն ունեցողները։ Իսկ շատ դէպքերում Սինոդում նստած էին լինում այդ գործին անձեռնհաս մարդիկ։ Մատթէոս Ա առաջին ինքն էլ անկարող եղաւ գործակցել Սինոդին, որ իբրև նորաստեղծ մի մարմին՝ դեռ եւս կազմուած էր իբրեքախոյս և հակամարտ ձգտումների տէր մարդկանցից և հետև իր միաձոյլ և նոյն նպատակին ու անխիճներին ձգտող լինելուց։

Այնուամենայնիւ, Մատթէոս Առաջինի օրով եւս շարունակեց գոյութիւն ունենալ Մայր Աթոռի Վարդապետարանը՝ Այդ մասին փաստերը հաշուառ են։ Դա, ի հարկէ, չէր բաւարարում բոլոր նրանց՝ որոնք գիտակից էին Մայր Աթոռի դերքին ու անելիքներին ։ Այդ էր պատճառը, որ նրանք յաճախ կաթողիկոսին զգացնել էին տալիս՝ չսամանափակուել վանական կարիքները միայն նկատի առնող մի Վարդապետարանով, այլ այն դարձնել համազգային նշանակութեամբ մի ուսումնական հիմնարկ, որի շրջանաւարտները կարողանային աշխատել եւ իրրեւ հոգեւորական, եւ իրրեւ աշխարհական կեանքի զանազան բնագաւառներում։ Միքայէլ Նալբանդեանը Հնդկաստանից վերադարձին, Լոնդոնից կաթողիկոսին ուղղած իր 1862 Յունուարի 20 թուականի նամակում յայտնելով որ Կալկաթայի հայկական եկեղեցում էջմիածնին պատկանող զգալի մի գումար է կուտակուել, խնդրում է կարգադրութիւն անել՝ էջմիածնում մասսայական դպրոց հիմնելու մասին։ «Վրումարդ այդ, որ մնացեալ է անդր եւ որ մնացէ եթէ ոչ պահանջիցէք, կարէ սատար լինել Ձեզ, թերեւ ի շինութիւն դպրոցին, զոր հիմնէիք տակաւին ամօք իբր երկու քառաջն(1)։

Նալբանդեանի վերոյիշեալ վկայութիւնից պարզուած է եւ այն, որ Մատթէոս Կաթողիկոսը շուրջ 1860-ական թուականներին մտադրուել է էջմիածնի դպրոցը առաւել եւս ընդարձակելու եւ այդ իսկ պատճառով նոյն Նալբանդեանը 1860 թուականի աշնանը Ս. էջմիածնում կառուցուելիք դպրոցի օգտին նուիրում է հարիւր ռուբլի իր միջոցներից(2)։

Հայաստանի Պատմական Պատմական Արխիւում պահպանուել է Մատթէոսի մէկ կոնդակը՝ ուղղուած Գրիգոր Արքեպս. Յովբանին, նրան Վարդապետարանի վերատեսուչ նշանակելու կապակցութեամբ (1861 Նոյ. 19)։

«Թէպէտ ի սպառնալու անձնական տկարութեանց Ձերոց բարեհաճեցաք կոնդակաւ մերով առ Սիւնհոգոսն Ս. էջմիածնի ի յամսան Ապրիլի ներկայ ամի համարաւ 188 արձակել զՁեզ ի պաշտօնէ վերատեսչութեան հոգեւոր դպրոցի Մայր Աթոռոյս. այլ այժմ, որովհետեւ ցոյիք զառողջութիւն շնորհիւ տեսուն, վանորոյց արժանի դատեցաք վերստին կարգել զՁեզ ի պաշտօն վերատեսչութեան այնր դպրոցի, այսու մերով կոնդակաւ հայրապետական, յանձն առնելով ընդ նմին Ձերով տեսչութեան եւ զամենայն սարկաւազուսն եւ զուրարակիրս Ս. Աթոռոյս բնակեալս ի շարս միաբանից, առ որ պատուիրեմք հոգ եւ ինամք ունել միշտ որպէս ի վերայ դպրոցին, նոյնպէս եւ ի վերայ նոցա, եւ կրթել օնոսա կրօնաւորական պարիեշտութեամբ, եւ զյանցաւորսն եւ զծուլայեալսն առ պաշտօն իւրեանց խրատել ջանիւք եւ յանդիմանութեամբ. իսկ զանուզողայն, զյանդուգնսն եւ զանհաղանդսն Ձեզ՝ յետ հաջորդ լինելուն մեր ունիմք սաստկապէս պարծել եւ ի միաբանակցութենէ Ս. Աթոռոյս ի ոչաւս զրկել ի տեւ եւ ի զուգուութիւն ալոցն ամենեցուն(3)։

Վերոյիշեալները զուգացանկութիւններ եւ ծրագիրներ էին Մատթէոս Առաջինի կողմից ։ Իրականում, Վարդապետարանը շարունակուեց ըստ իր նախորդների ժամանակում եղածին։ Այդ մասին է խորում հետեւեալ վկայութիւնը. «Իբրեւ տւսումնալիւն, անմ. (Մատթէոս Ա. - Վ. Ե. Տ.) մտադրու-

(1) Մ. Նալբանդեան, «Երկերի ժողովածու», Հատոր Դ, Երևան, 1949, էջ 122-123։

(2) Մատեմագարան, Սինոդի Օրագրութիւններ, Զգր. 51-՝ Կալ. 1962։

(3) Հայաստանի Պատմական Պատմական Արխիւ ֆոնդ 57, գործ 240, էջ 4։

Թիւն դարձուց թէ՛ Աթոռայ ժառանգանորաց յարմարանին եւ թէ՛ Վարդաշապատի ծխական վարժարանին գրայ եւ ինչ ինչ բարեկարգական կորոպորացութիւններ հրամայեց(4)։

1862 թուականի Ունկտեմբերի 8ին Ս. Էլմիածնի ժառանգանորաց վարժարան է այցելում Յակոբ Կարինեանը, որն իր ասպաւորութիւններն է գրում։ Լսենք նրան։

«Սեպտեմբերի 8ին գնացինք այցելութեան Էլմիածնի ուսումնարանին, մեր գնացած ժամանակը աշակերտները ճաշ ուտելու էին գնացել։ Թէպէտ ուսումնարանը այն օրից երբ յանձնուած է տեսութեան Եղիազար Արքեպիսկոպոսին, մի առանձին Հոգացողութեան տակ է ք մասին բարեկարգութեան թէ՛ ըստ ուսումնականի եւ թէ՛ ըստ տնտեսական մասին, չափ ուսումնարանի անհեկները, նաեւ աշակերտաց ննջարանները մոտին են եւ անալարմար։

«...Ուսումնարանի աշակերտքը Գ. Տէր Յովսէփեանցի ձեռամբ ինձ մօտ խրկել էին իրանց Հայերէն շարագրութիւնը տեսնելու, եւ զննեցի եւ տեսայ նոցա աշխոյժը, ջանքը եւ ընդունակութիւնը։ Լաւ գրում են Հայերէն գրաբար լեզուով եւ շարագրութեան նիւթերից երեւում է, որ նոցա ուսումնաւելի կրօնական եւ պատմարանական է, քան բանաստեղծական։ Եւ իւրաքանչիւր շարագրութեան ներքոյ գրեցի իմ նկատմունքներս եւ խորախոյաներս եւ վերադարձրի(5)։

Յակոբ Կարինեանը Էլմիածնում գտնուած օրերում այցելում է նաեւ Ս. Էլմիածնի դրաշարան-մատենադարանը եւ լաւ տպաւորութիւններով իր Հիացմունքն է յայտնում մատենադարանապետ Դանիէլ Վարդապետ Շահնազարեանի մասին, որին եւ խոստանում է իր ծախսով հրատարակել Ս. Էլմիածնի Մատենադարանի ձեռագրաց ցուցակը, ինչպէս այն կատարւում է։ Այն հրատարակւում է աշխատասիրութեամբ Դանիէլ Վարդապետի, իսկ հրատարակչութեան ծախսերը Հոգալով Կարինեանը՝ ցուցակը կոչւում է Կարինեան ցուցակ։

Մատթէոս Առաջինի յաջորդը՝ Գէորգ Չորրորդը, Նոյնպիսի մի անբաւարար Վարդապետարան գտաւ Էլմիածնում, ինչպիսին եղել էր Աշտարակեցու կամ Եփրեմ Կաթողիկոսի օրերին։ Այդ անմխիթար դրութիւնը հենց ստիպեց նոր Կաթողիկոսին՝ արմատական քայլեր առնել Վարդապետարանի մասին։

1874 թուին Գէորգ Չորրորդին (1866-1885) յաջողուեց բացել մի նոր տեսակի դպրոց, որը ինքը անուանեց Գէորգեան ձեռնարան, իսկ իր կաթողիկոսութեան սկզբից իրեն ժառանգութիւն մնացած ժառանգաւորաց վարժարանը շարունակեց ապրել մինչեւ 1882 թուականը։

1868 թուին Արարատ ամսագրում շահեկան տեղեկութիւնների հնր հանդիպում Մայր Աթոռի ժառանգաւորաց դպրոցի՝ տարեկան ջնութիւնների ժամանակ ցուցաբերած յառաջադիմութեան մասին։ Այդ առթիւ վերատեսուչ Աղբէր Բրեքեպիսկոպոսը գեղեցում է։

«Ձեզ, եւ բոլոր միաբանութեան շատ լաւ յայտնի է, որ մեր միւշափառ կաթողիկոսը (Գէորգ Դ - Վ. Ե. Տ.), Հոգեւոր գլուխ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ընտրուելէն յետոյ միահամ հաւանութեամբ բովանդակ աղղիկ՝ Հոգ տարաւ Էլմիածնայ ժառանգաւորաց դպրոցը բարեկարգելու եւ ուսման ա-

(4) Օրմանեմ, «Աղագաւառ», Գ., էջ 4000։

(5) Կուսնէ Հայոց աշխարհիկ 1862, քիւ 5, էջ 374։

աւարկաներոյ շրջանը ընդարձակելու, որով ոչ միայն նորա մէջ ռուսներէն եւ ղաղղիներէն լեզուները մուտ գտան, այլ եւ քանի մը շափուհաս տարկաւազներ տեսանալով ջանասիրութեամբ պարագի սկսան նոյն լեզուներով(6) :

Ս. Էմիլիանի ժառանգաւորաց վարժարանը այլ ժամանակամիջոցում ունեցել է յատուկ կանոնադրութիւն եւ կանգնած է եղել իր ժամանակի կողմնակերպութեամբ ուսումնական հաստատութիւնների հետ համահաւասար: Արաքսի ամսագիրը համարեալ ամէն տարի տալիս է այդ վարժարանում տարուած աշխատանքների եւ տարեմերի քննութիւնների արդիւնները մասին մանրամասն տեղեկութիւններ: Այդ մասին դադարաւ տալու համար մէջրեւում ենք մի քանի մանրամասնութիւններ 1868 թուից:

Կաթողիկոսական յատուկ որոշումով քննութիւնները սկսում են Յունիսի 26ին: Քննութիւններին ներկայ են լինում կաթողիկոսական տեղական Սարգիս Արքեպիսկոպոս Ջալալեանը, Յովհաննէս եւ Եղիապար Արքեպիսկոպոսները, Սինդիկ անդամներ՝ Թադէոս եւ Գրիգոր Վարդապետները, Էմիլիանի ուսումնական Գորովի անդամները եւ այլ բարձրաստիճան հոգեւորականներ ու աշխարհականներ: Քննութիւնները սկսում են կրօնից, յետոյ անցնում են հայոց լեզուին (դասախօս՝ Ջալալ Ջալալեանց): Վերաւտեւում էր դոկտրինութեամբ արձանագրում է, որ աշակերտքս իւրաքանչիւր շափու կարողութեան՝ ուղղութեամբ կը բռնէին իրենց առաջարկուած կրօնական խնդիրները՝ նոյնպէս հայերէն լեզուից բաւական մարմ հանդիսացան, երբ քննականն եւ ճարտասանական կանոնադրութիւններ առաջարկուեցան իրենց: որոյ մասն Եւ ուսուցիչը ստացաւ շնորհակալութիւն հանդիսականներէն(7):

Իւրաքանչիւր քննութեան յաժեկացում էր մէկ օր: Կրօնի եւ հայոց լեզուի քննութիւնները յանձնելուց յետոյ, ըստ Արարատի, ուսանողները յանձնել են պաղղիներէն եւ ռուսերէն լեզուների քննութիւնները: Գաղղիներէնի դասախօսն է եղել Կ. Բոյալեանը, որն իր ուսումը ստացել էր Փարիզում, եւ ուսաց լեզուի դասախօսն էր Սարգիս Մարութեանը, շրջանաւարտ իսկական վարժարանից: «Այս երկու լեզուաց քննութեան ժամանակ աշակերտաց համարձակ եւ աշխիւթ պատասխաններէն կարելի է եղականցել, որ այն երկու վարժապետները զարապ անցուցած չեն իրենց դասաւանդութեան ժամանակները, այլ ղիւղմբունելի եղանակով աշխատած են իրենց գիտցածը ազգասիրական ոգով հաղորդել ազգիս մանկանց» — գրում է վերատեսուչ Անդրէաս Արքեպիսկոպոսը 1868 ուսումնական տարուայ վերջում արած իր գեղուման մէջ(8):

Այս բոլորից ազդուելով, Ս. Էմիլիանի միաբաններից համաւարտ Եղիապար Արքեպիսկոպոսը յիշեցնում է աշակերտներին ուսման մեծ կարելւորութիւնը եւ նրա օգուտները, ու խրախուսում աշակերտութեանը՝ սէր դէպի ունումը, յիշատակելով նաեւ Գէորդ Զորբորդի նրանց վրայ տածած խնամքը եւ ազգայնական ձեռնարկութիւնները:

Ս. Էմիլիանի ժառանգաւորաց դպրոցի հերթական պատմութիւնը շարադրելու համար տանք այդ դպրոցի 1869 թուականի դպրոցական կեանքի պատկերը, որը նա արտացոլուած է 1869ի Արարատ ամսագրի Յունիսի հա-

(6) Արարատ, 1868, էջ 62:

(7) Արարատ, 1868, էջ 63:

(8) Նոյն տեղում:

մարի 60-61 էջերում: Այդ տեղից տեղեկանում ենք, որ Ա. Աթոռի ժառանգաւորաց աւսումնարանի հարցաքննութիւնը Մայիսի 26ից սկսելով աւարտուում է Թունիսի 15ին: Ըստ նախընթաց սովորութեան, 1869 թուականի տասնութերջի քննութիւններին մասնակցում են Մայր Աթոռի միաքանութեան անդամները, ինչպէս նաեւ Արմաշի վանահայրը եւ Պանթոմայի պառլամենտը: Ուրիշ Մայր Աթոռում հիւր էին գտնւում այդ միջոցին:

Համեմատութեամբ անցեալ տարիների՝ այժմ ուսումնարանը կարելիք տարեկաներով զարգացած է, եւ աշակերտաց ու դաստիարակաց փոխադարձ ջանքերը կը պսակեն ինչպէս Վեհափառ Կաթողիկոսի Ամենայն Հայոց, նոյնպէս սիրելի աղքիտ իղձերը: Սակայն այսուամենայնիւ կրկին պէտք է խոստովանել, որ կան տակաւին բաւական առարկայից պակասութիւններ, մանաւանդ երբ նոր ուսումնարանի շինութիւնը կ'աւարտուի⁽⁹⁾:

Ըստ քննութիւնների առիթով արուած տեղեկագրի, 1869 թուին Ս. Էջմիածնի ժառանգաւորաց վարժարանը ունեցել է Ա եւ Բ դասաստաններ (գաւառան), որտեղ սովորելիս են եղել՝ Ա դասարանում 21, Իսկ Բ դասարանում՝ 17, ընդամենը 38 հոգի: Այդ ուսումնական տարում Ս. Էջմիածնի ժառանգաւորաց վարժարանում դասաւանդուել են 11 առարկաներ. դրանք են՝ Կրօնագիտութիւն, Սրբազան Ուխտի Պատմութիւն, Հայկաբանութիւն, Աղգային Պատմութիւն, Ընդհանուր Պատմութիւն, Աշխարհագրութիւն, Ռուսերէն, Թուրքանութիւն, Գաղղիերէն, Վայելչագրութիւն եւ Երգեցողութիւն, իսկ Հետադայում նաեւ՝ Բնական Պատմութիւն:

Ս. Էջմիածնի ժառանգաւորաց վարժարանը Գէորդ Չորրորդի օրով հասնում է իր բարձրութեանը. մանաւանդ երբ 1869 թուականի աշակերտների ցուցակը համեմատում ենք ապագայ Հայ Եկեղեցու հոգեւորականների ցուցակի հետ:

Արարատ հայրապետական ածագիրը մեզ տալիս է տեղեկութիւններ նաեւ 1870 թուականի ուսման մասին: Այդ տեղեկագրից իմանում ենք, որ ածագիրը հարցաքննութիւնները սկսուել են Մայիսի 20ից, քերականութիւն է եղել նոյն Անդրէաս Արքեպիսկոպոսը:

Այդ տարուայ քննութիւնները դարձեալ յաջող են եղել, որով, արդարեւ, ներկայ դաստիարակները հիացել են աշակերտների պատասխաններից⁽¹⁰⁾:

Ս. Էջմիածնի վարժարանը այսպիսի դրութեան մէջ էր, երբ ահա Էջմիածնում հրատապ հարց է դրւում նոր ուսումնարան կառուցելու:

Ժամանակակից Վահան Վարդապետ Բաստամեանը ձեմարանի ըսցածան նախօրեակին այդ դպրոցի մասին ասում է.

«Քաւական կը լինէր բարեկարգել ըստ ուսումնական մասանց հին ուսումնարանը, ուր արդէն կան յիսունի չափ աշակերտներ»⁽¹¹⁾:

Վանքի ժառանգաւորաց վարժարանի տեսուչ է եղել նաեւ Գէորդ Վարդապետ Սուրէնեանը (Հետադայում Գէորդ Հինգերորդ Կաթողիկոս, 1911 - 1931): Այդ մասին Բաստամեանը իր նշանաւոր տարեգրութեան մէջ ասում է. «Գէորդ Վրդ. Սուրէնեան... վանքի դպրոցի տեսուչ գլխով... որտեղ եւ դասախօսում էր»⁽¹²⁾:

ՎԱՀԱՆ ԵՊՄ. ՏԷՐԵԱՆ

(Շար. 8)

(9) Արարատ, 1869, էջ 60:

(10) Արարատ, 1870, էջ 101:

(11) Մատեմատիկա, ճիշդագիտ. 7617 (Տարեգրութիւն), էջ 167:

(12) Մատեմատիկա, մայիս, էջ 412:

ՁԵՌԱԳՐԱԿԱՆ

ԲՐԻՆՍԹԸՆԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Նիւ ձըրդի նահանգի Բրինսթըն Համալսարանի Ձեռագրաստան մէջ ի պահ դրուած են հայերէն հինգ ձեռագիրներ եւ կարգ մը պատուոթիկներ, զորս տեսնելու առիթ ունեցանք եւ որոնց ցուցակագրումը ստորեւ կը ներկայացընենք: Յիշեալ ձեռագիրներէն չորսը Robert Garret Collection-ի, համար 19-22ի ներքեւ դասաւորուած են, իսկ հինգերորդը թիւ 14399 կը կրէ:

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 19

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ — ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Ձեռագիրս տափով Սաղմոսարանի եւ լման Ժամագիրքի հասոր. մըն է:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ բարակ մազաղաթ, կողմ՝ տախտակեայ կաշեպատ: Մեծութիւն՝ 12×9×2 սմ.: Թուակամ՝ ԺՁ Դար: Թերթք՝ 100: Հանգամանք՝ լաւ: Գրութիւն՝ կարճիւր եւ ոսկեգիր գլխագրերով զարդարուն: Թերութիւն՝ սկիզբէն որոշ թիւով թերթեր կը պակսին: Յիշատակարան՝ չկայ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Ձեռագիրս կը սկսի «Ուրախ եղէ ես ոչք ասէին ցիս» սաղմոսով: Թերթ 30ով կը սկսի Ժամագիրքը «Հրաժարիմք» աղօթքով, հաւատոյ հանգանակով եւ մեղայով: Թերթ 42ով կը սկսի Գիշերապաշտաման Կարգը «Տէր եթէ զըթունս իմ» սաղմոսով, ուր գեղեցկօրէն կը յատկանշուին լուսանցիի զարդեր եւ ոսկեգիր առաջին տողը: Յաջորդաբար Առաւօտեան, Արեւազալի — Թերթ 67ր, Հասարակաց Աղօթից Գ. Ժամ — 75ր, Զ. Ժամու եւ Թ. Ժամու: Ձեռագիրս կ'աւարտի «Հաւատամք» «Կարարիչն երկնի եւ երկրի երես» բառերով:

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 20

ՀԱՄԱՌՈՏ , ՁԵՌԱՅ ԺԱՄԱԳԻՐՔ

Ձեռագիրս պահուած է իր յատուկ չափով կանաչորակ կաշեպատ տուփի մը մէջ: Կողքը՝ արծաթապատ եւ ԺՁ Դարու արուեստագէտ արծաթադործի ձեռագործ է:

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ թուղթ: Կողմ՝ արծաթապատ, քանդակեալ: Թուակամ՝ ԺԳ Դար: Հանգամանք՝ դժնացուցիչ: Մեծութիւն՝ 9×7×4 սմ.: Թերթք՝ 203: Թերութիւն՝ սկիզբը որոշ թիւով թերթեր կը պակսին: Յիշատակարան՝ չկայ: Առաւելութիւն՝ արծաթապատ քանդակ եւ յիշատակարան:

ԿՈՂԹԸ. — Առաջին կողքի քանդակ՝ Յիսուսի ծնունդը. վերելք՝ Հրեա բնչապաններ. ամբի՝ Մարիամ եւ Յովսէփ. երկուսն ալ մատրիէի կեղծութեամբ Յիսուս մանուկ մտորի մէջ. երկու կենդանիներ. Երկրորդ կողքի քանդակ՝ Ս. Երրորդութիւն: Յիշատակարան կողքի՝

«Ժամագիրքս այս արեալ հալալ ընչիս իւր զարթարեցի պղտաթա կենարիս քաղաքին անարժան ձեռքարգաթաղործ Շահմիրին Մ. Կ Ր Ա Մ Ո. Թիւին ՌՃԲ (1102+551=1653):

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 21

ՁԵՌԱՅ ՇԱՐԱԿԱՆ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ. — Նիւթ՝ Թուղթ: Գոգ՝ արծաթեայ քանդակեալ: Մեծութիւն՝ 16×11×6 սմ. — Թերթ՝ 269: Համգամանք՝ լաւ: Գրութիւն՝ Նօտրդիր եւ խաղաղեալ: Թուակն՝ Ժէ Դար: Յիշատակարան՝ չկայ: Լուսաւնցադարձեր մէջ ընդ մէջ կան, սակայն ոչ շատ բարձր որակով, ընդհանրապէս Թուշային եւ բուսային նկարներով: Թուական արծաթապատման՝ ՌՃԺԹ (1119+551=1670):

ԿՈՂԹԸ. — Արծաթեայ քանդակեալ: Առաջին կողքին յատակը արծաւնադրուած է. «Յամօթ իրջին ամենեքեան որք շարչարեն զծառայս քո»: Ետեւի կողքին վրայ գրուած է. «Ժամագիրքս այս արեալ հալալ ընչիս իւր զարթարեցի պղտաթա կենարիս քաղաքին անարժան ձեռք արծաթաղործ Մալխասին Մ. Օհաննէս Թուին ՌՃԺԹ վասն յիշելութեան ամենայն ժամ եւ գոհանալ փրկչին մերոյ Յսի Բար»: Ս. Գ

Իսկ յատակը՝

«Ուրախ եղէ ես ոյք ասէին ցին ի նորեկ տեառն զնապոյտք մեք» սաղմոսը: Կողքի քանդակեալ նկարն է այրի կնոջ լուսման որ զանձանակի մէջ դրամ կը ձգէ, կանգնած տաճարի դրան առջեւ: Տաճարը աւելի վերը իր ամբողջութեամբ քանդակուած: Աջին, Յիսուս եւ երկու աշակերտներ կը նային այրի կնոջ: Առաջին կողքի քանդակեալ պատկերն է վերջին դատաստանը. Աստուած երկնքի մէջ հրեշտակներով չրջապատուած որոնք փող կը հնչեցընեն: Ձախին՝ զժողք ներկայացնող կրակ, իսկ վարը, ամբողջ ձիւնաւոր մը եւ երկու զինուորներ իրենց սուրերով:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ. — Թերթ 1ր կը սկսի Կանոն գ. աւուրն—ի «Էակից հօր եւ հոգւոյն անսկիզբն որդի անմայր յառաջնութիւն անարակին եւ ընդ հօր յաւիտեան» շարականով: Ամէն կանոնի սկիզբը պարզ Թանապիր է եւ նոսր ին երկու տողերն ալ կարծր մեղանով:

Կանոն գ. աւուրն կիսով միայն կայ: Առաջին մասը կը պակսի: Կանոն գ. աւուրն կը սկսի Թերթ 2րէն: Լուսանցադարձեր ոչ բարձր արուեստով մէջ ընդ մէջ զարդարած են մատենաւր:

Թերթ 93րդ յատակը Նօտրդիր գրուած է. «Քմեղսաթաւալ զայիբոսան երէցս յիշեալ ի տէր»:

Յայտնի է որ 93րդ Թերթէն ետք առնուազն մէկ Թերթ կը պակսի, ուր պէտք էր սկսուէր Կանոն Սրբոյ Յարութեան եւ օրուան Օրհնութիւնը՝ «Այսօր յարեալ»:

Թերթ 170ր—ի վարը կայ յիշատակարան մը.

«Ձեռքս փութի եւ Հոգանա

փոշի մոխիր եւ անպիտանա

ա

գիրքս յիշատակ առ ձեզ մնա
բերան մասէք տէր ճղորմեա . աղաչեմքս :

Թերթ 269-ը մատենանիս վերջին էջն է, ուր «Յորհորդ խորին» չա-
րականի վերջաւորութեան չհասած էջը կ'աւարտի հետեւեալ բառերով. «Իս-
մամբ թաղ ի գլուխ պատեցես ըղմիտս եւ չղզայարանս . խաչանիշ ուր» :

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 22

ՍԱՂՄՈՍԱՐԱՆ ԴԱԻԹԻ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ .— Նիւթ՝ մագաղաթ : Կազմ՝ տախտակեայ կաշեպատ .
կազմը՝ փճացած : Համգամանք՝ շատ լաւ : Գրութիւն՝ նօտրգիր : Թուական՝
ԺԸ Դար : Յիշատակարան՝ ունի : Պահպանակէ՝ մագաղաթեայ : Լուսանցա-
կարդեր՝ գեղեցիկ, գունաւոր եւ թռչնագիր : Ցանկումը՝ Մ . Ներսէս Շնոր-
հալիի «Հաւատով խոստովանեմք» :

ՅԻՇՏԱԿԱՐԱՆՔ .— Վերջին պահպանակին վրայ աւելի յետոյ այլ
գրելի մը կողմէ կէշ գեղադրութեամբ գրուած է . «Տեսող ամենայնի մեղայ
քեզ . յուսոյ հոգի մէկս մեռաւ ՌԲԽԲ (1242+551=1793) ամ ողորմի հոգուն
յուշխի 17 (արաբական թուանշան) վարդեվառի մեռելոց օր» :

Արաբական թիւ նոյն պահպանակին տակը՝ 9481 :

Թերթ 233-ի վրայ նոյն գրելիին կողմէ աւելցուած է .

«առջ ծառայ տիրացու սահակին հասցէ» :

Նոյն տեղ .

«Գառն այ որ առաքեցար ի հօրէ բառնալ զմեզս աշխարհի
քաւեա եւ թող դանցանաց զմեզս ծառայիս քո
երկոտասան առաքեալք քի սր . յորժամ նստիք աթոռ
դատողական ընդ ձերում գուք բարեխօս լերուք նմաց
վասն մեղաւոր ծառայիս այ» :

Ձ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Թ Ի Ի 14399

ՀԱՇՈՒ ԱԻՇՏԱՐԱՆ

(Արժաթապատ)

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆ .— Նիւթ՝ թուղթ, ողորկ եւ փայլուն : Գրութիւն՝
բոլորգիր եւ երկսիւն : Պահպանակէ՝ մագաղաթեայ, հինգ առջեւ եւ հինգ եւ-
տեւ : Թերթք՝ 212 : Գրիչ՝ Նիկողոս : Տեղի՝ Բջիւ : Համգամանք՝ գերազանց :
Լուսանցապարդեր՝ շատ յաճախակի եւ հարուստ կենդանային եւ թռչնային
մօթիւմներով : Յիշատակարան՝ ունի : Թուական՝ ՌԺԹ (1730) : Մեծութիւն՝
22×17×4 սմ . : Բովանդակութիւն՝ չորս աւետարաններ : Կազմ՝ արծաթապատ :

ԿՐԴՔ .— Առաջին կողքը կը կրէ Յիսուսի խաչելութեան քանդակը եւ
չորս անկիւններուն (Դ) Դաւթի, (Ս) Սողոմոնի, (Ե) Երեմիայի, (Ե) Եղեկ-
իէլի դիմաքանդակները : Ետեւի կողքը կը կրէ Քրիստոսի յարութեան քան-
դակը — յարութիւն ի գերեզմանէ եւ պահպանքն զարուբեալք : Զորս ան-
կիւններուն կրկին քանդակուած կան (Յ) Յովհաննէս, (Ա) Մատթէոս, (Դ)
Ղուկաս, (Մ) Մարկոս ավետարանիչները իրենց համապատասխան նշաններով՝
արծիւ, հրեշտակ, ցուլ, առիւն :

Մատթէոսի աւետարանը կը բացուի գեղեցիկ խորանով մը եւ տպա-
ւորիչ լուսանքքի զարդերով : Հանդիպակաց էջին վրայ Մատթէոսն է նստած
գրելը ձեռքին ւ նոյն արուեստը կրկնուած միւս երեք աւետարաններու սկիզբը :

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆ —

«Արդ ես արուարս եւ անպիտան
հոգս մոխիր եւ անարժան
զձեզ ազտչեմ զամենեանն
հայցել մեղացն իմ թղթեան
Նիկողոսիս գէշ անպիտան
փառք անսկիզբն եւ անզգական

Վասն որոյ եւ ես մեղապարտ ոգի Նիկողոս անարժան
ծառայ ծառայիցդ այ. յանձն առեալ յողով շափ
կատարեցի դատաւ հոգէշունչ անաղարդ
ածայսօս սբ Աւետարանս

«Գրեցաւ սբ աւետարանս ձեռամբ նուաստ եւ յետին անարժանս զբշի
Նիկոսի մեղապարտի. ոչնայնապէս մեղանաւորի. ի թուարեւութեան առաւ-
նազեան եւ արեթական տոմարի ՌՃՀԹ ի ըստոյզ եւ յընտիր օրինակէ. զի զա-
ղափար սորին իր ի զբանէ ամենասարուհւոյ Ածծնի եկեղեցւոյն իր ի ԲՆնի
կառուցելոյ. ի ձեռանէ առուզեցեալ Մովսիսէ արի եւ քաջ փիլիսոփայէ եւ
իմաստասիր հայիսկոստէ: Ի յաշխարհիս յարարտեան. ի քաղաքիս Երեւ-
ան. ի զիւղն ԲՆնի. ընդ հովանեաւ ամենասարոյ Ածծնին:

Ի յառաջնորդութեան սբ աթոռոյս Դաւթի արհի եւ պանծալի եպս. ի
եւ իմաստութեան ցանկացողի:

Ի հայրապետութեան հայոց տեառն շնորհազարդ եւ չքսանկար
սբ Աթոռոյն էջմիածնի:

Յիշատակարանք կը շարունակուի մօտ եօթը սիւնակով ուք սակայն
պատմական յատկանշական գէպեր չեն արձանագրուած:

Ձեռագիրն կը պահուի արծաթեայ ծածր սնտուկի մը մէջ, զմբէթա-
ւոր եւ տապանակի ձեւ, յատկապէս պատրաստուած եկեղեցւոյ խորանին վը-
րայ զետեղուելու համար: Սնտուկը քանդակազարդ է սուրբ գրային ալիս-
կան դրուագներու պատկերներով:

Երկու նամակներ կան ձեռագրին մէջ —

ա. Ձօնի գիր մը ստորագրուած Պ. Խրւյչէնկեանի եւ Մ. Գարակէօզ-
եանի կողմէ, 1919 թուակիր, ուղղուած ամերիկացի մեծ բարերար Գլիվլէնս
Տօճի, հետեւեալ ձևով. —

The Word of God

to a

Man of God

Philanthropist Mr. Cleveland Dodge

New York City January 3, 1919

B. Gulbenkian

M. Khaghewian

Dodge ձեռագիրը նուիրած է Բրինթընի Համալսարանին:

բ. Անգլերէն լեզուով նամակ մը թիւ 480 եւ 23 Օգոստոս 1922 թուա-
կիր, ասորագրուած Գ. Պոլսոյ Ձաւէն Պաարիարքէ: Գիրս գնահատական եր-
կարաշունչ նամակ մըն է ուղղուած Գլիվլէնս Տօճի, վերջնայն մատուցած
բարերարութեանց համար հանդէպ Հայ դպրութեանութեան Կ. Նամակը կը
մատուցուի Պոլսոյ մէջ հիմնադրուած «Cleveland Dodge Home» որբանոցը,
կապուցուած Ամերիկեան Նպաստամտութեան Ընկերութեան կողմէ:

Հ Ա Մ Ա Յ Ի Լ

ՆԿԱՐԱԳՐԱԿԱՆՆԵՐ՝ Նիւթ՝ Թուղթ: Մեծութիւն՝ 9×40 սմ.: Մանրա-
նկարք՝ ունի: Յիշատակարան՝ ունի: Երկրադ գրիչ՝ Ովանէս: Ստացող՝
Գուլնազար: Թուական՝ անյայտ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ՝

ա. Մաղթանք Սուրբ Աստուածածնի, «Եւ արդ ի վերայ աշխարհայց»
Նարեկէն:

բ. Հատուածներ բժշկութեան աստուարաններէն:

գ. Մաղթանք առ իննեակ դասս:

դ. «Հաւատով խոստովանիմ» Ս. Ներսէս Ենոբշալիի:

Առնիցմէ «Մաղթանք առ իննեակ դասս» ամբողջութեամբ կ'արտա-
գըրենք ստորեւ:

ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՔ՝

ա. Վր. առաքեալդ Պետրոս, բարեխօս առ տէր յս քս, զի ողոր-
մեսցի իւրում ծառայի Գուլնազարի, եւ փրկեսցէ յամ փորձանաց երեւեւեաց
եւ յաներեւոյթ թշնամւոյ: Ժողաց փրկեա, ի ժողաց ազատեա, եւ պահեսցէ
մինչեւ ի կէտ կոչման իւրոյ անխռով խաղաղութեամբ եւ անսայթաքելի կե-
նօք մինչեւ ի խորին ծերութիւն, զարմօք եւ զաւակօք, որդւովք եւ դստերօք
եւ ամ. զօրական իրօք ծաղկեացուցէ (սրբուած եւ վրայէն նորէն գրուած)
ծառայն այ Ովանէսին:

բ. «Քս ամենակալ իբրեւ արդարացուցանել կամեցաւ. ե ոչ կամեցաւ
խոտել զիւր ստեղծուածն. իբրեւ ետես չարչարեալ ողորմեցաւ. նոյն ողոր-
մութեամբ ողորմեա ծառայի իմի Ովանէսին»:

ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՔ՝

Ս. Պետրոսի, Պօղոսի, Աստուածածնի, Մատթէոսի, Մարկոսի, Ղու-
կասու, Յովհաննու, Գաբրիէլ Հրեշտակապետի, Գրիգոր Լուսաւորչի եւ Ներ-
սէս Ենոբշալիի:

ՄԱՂԹԱՆՔ ԱՌ ԻՆՆ ԴԱՍՍ

Արդ պաղատիմք առ Հոգեղէնս, մեք որ տկարս եւ Հոգեղէնս.

Որք սպասաւորք էք այ մաքուր բնութեամբ եւ կայանով

Սբ պաշտօնօք եւ սպասաւորք, Հօր բանին իւր կատարօք:

Իցս երիս իննեակ դասուք երբեակ եւ միածթեան:

Որդւոց մարդկան նախախնամող եւ յերկնայինս վերաբերողք.

Մանաւանդ մեզ ծանուցեալք զի երկրայնոցս էք մերձաւորք.

Սբ Գաբրիէլ եւ Միքայէլ Հրեշտակապետք բարձրելոյն

Որք այ կայք առաջի մաղթել զմերն փրկութիւն

Ընկալարուք մեզք ի տնկաց, զընծայս բանի աղբատանաց,

Իբրեւ ծովու կաթիլ մի ջրոյ, կամ եթերին նշոյլ ինչ Հրոյ:

Զոր անմահից աւուր տօնի մահկանացուածս մեզ ընծայի

Ամբարնական Հոգեղինաց մարմնաւորքս եւ Հոգեղէնքս

Բարեբախտից եւ երջանկաց թշուառականս եւ թարմատարս

Եւ յաննիաղ ձերում բարեաց փոխադրեցէք մեզ ըզպիտոյս.

Զածային եւ զՀոգեւոր դառ ի վերուստ շնորհաց զեղումն:

ԶԻՔԱԿՈՅԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ

ՀԱՅԵՐԵՆ ԶԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

Սուրբ Գրոց փոքր հաւաքածոյ մը կը գտնուի Զիքակոյի (Իլինոյ նա—
հանդ, Միացեալ Նահանգներ) համալսարանը, որուն մասին կ'արժէ ամփոփ
կերպով խօսիլ եւ հետեւեալացնել, տալով նաեւ յիշատակարանները:

ԹԻԻ 139 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Տեղական Թուղթ, բոլորգիր, 6.5×9 մատնաչափ մեծութեամբ, կա—
շեպատ խաւաքարոս Պերուպական կաղմով, սկզբնապէս կարմրագոյն, որուն
վրայ կ'երեւի Թէ խաշ աղուցուած էր ժամանակին, դատելով զամբէն եղած
ծակերէն: Զեռագիրը վատ վիճակի մէջ է եւ կաղմի ատեն կտրատուած լու—
սանցքներով, չունի յիշատակարան: Սկիզբը Կիպրիանու նամակը եւ կանոնա—
ներու խորաններ: Էջ 1ա՝ Մարկոսի Աւետարանը կը սկսի եւ կ'աւարտի էջ 91ա
Բ. սիւնին: Մատթէոս կը սկսի էջ 93ա, կ'աւարտի էջ 142բ Ա. սիւնի կէսին:
Էջ 145ա՝ սկիզբ Ղուկասի, որ կ'աւարտի էջ 229ա Բ. սիւնին: Էջ 231ա կը
սկսի Յովհաննէս եւ կ'աւարտի էջ 290բ:

ԹԻԻ 140 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Գրուած եւրոպական Թուղթի վրայ (Ջրանիւեալ), բոլորգիր, երկ—
սիւն, կաշեպատ տախտակ կաղմով, զարդերէն կողպատուած: Կը պակսին
մանրանկարները: Խորաններ եւ լուսանցազարդեր զուրկ են արուեստէ: Հա—
մարարառեալ չէ:

Էջ 208՝ Մատթէոս կ'աւարտի, ուր նոր գրէ Մատթէոսի նախաբանը:
Ասոր կը յաջորդէ՝ «Ով կարգացողք եւ ընթերցողք ինձ մեղօրը դիւին Նիկողոս
երիցուս Թողութիւն խնդրեցէք եւ աստուած աղատէ զձեզ ի ձեր մեղացն ա—
մէն հայր»:

Էջ 209-210՝ նախապ: Էջ 211՝ Մարկոսի խորան եւ սկիզբ, կ'աւարտի
էջ 340: Էջ 341՝ անժիջապէս Ղուկասի Աւետարան, նոյնպէս կոչու խորանով,
կ'աւարտի էջ 542 Բ. սիւնին, որուն ներքեւ, գրէն. «աստուած ողորմի կե—
ռասին հոգոյն, որ ամ(ենայն) ժամ. իմ կերակուր կուտար»:

Էջ 545՝ սկիզբ Յովհաննէս, որ կ'աւարտի էջ 680 Բ. սիւնի ստորեւ:

Էջ 681՝ գրէն գլխաւոր յիշատակարան. «Փառք . . . ի մերում ժա—
մանակին որ աւարտեցաք զս(ուր)բ մատնանս շարունակի ամբ: Ռ. Մ. Ը.
(1609): Արդ գրեցաւ չորէք վտակեան աւետարանս . . . Եւ փափաքեալ ցան—
կացաւ եղեւ ս(ուր)բ աւետարանին տիրատուրն եւ իւր ծնաւոյն ապրչում:
(Գիրք կը փոխուի) մարդուկին, կուխտանին, սառային, նորպարոնին, Տե—
րիկին, մանուկին պետրոսին, խաշանունին, մայրամին: գոհարին: կողա—
կիցին մանուկարին, մեծի եւ փոքու առհասարակ, ամ(ենայն) ննջեցելոց, ա—
ւետարանս դրին, իւր(ենայն) հոգոյն ի յիշատակ ի ձեռն տ(է)ր խաշատուրին.
ի գիւղն առուճալային. ով որ ծախէ ՅձԸ (308) հայրապետաց խաղովեալ ե—
ղիցին եւ ամ(ենայն) արեան մերձաւորացն որ է ս(ուր)բ աւետ(ա)ր(ա)նս
յիշատակ ի գիւղն տուռչ(ա)յին:

«Արդ եւ զբաւ սորա ձեռամբ անպիտան հողոյս կարապետ անարժան երեցուս խանդավառոյ գիրիւս ով յէջս եւ քայքայալս յամբարի գործոց տառապ(եա)լ հոգեա ըստուերս: Արդ յիշէք զծնաւդս իմ, եւ զկողակի(ց)ս մեր որ առ ա(ստուա)ծ փոխեաց որ ի վ(ե)ր(ա) մեր երախտիք եւ աշխատանք ունի, ով եղբարք հայր մեզա ասէք ա(ստուա)ծ առաւ քէ Էւ եղբորմած»:

ԹԻԻ 781 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Տեղական թուղթի վրայ գրուած, երկսիւն, բոլորգիր: Էջ 1ա՝ զըրւէն. «Օգնեայ ինձ տ(է)ր եւ յաւարտումն սորա բարին կատարեալ: Մատթէոսի նկարին տեղը պարապ: Էջ 2ա՝ Մատթէոսի խորանը եւ սկիզբը: Կաւարտի էջ 69ա Բ. սիւն, ստորին լուսանցքին գրչէն. «Վա՛յ, վա՛յ քեզ յ(ո)գ(ա)ն(է)ս մեղապարտ գրիչ»:

Էջ 70ա՝ Մարկոսի սկիզբ եւ խորան: Էջ 69բ Մարկոսի նկարին տեղը պարապ: Ստորին լուսանցքին գրչէն. «Օ՛գնեա ինձ ա(է)ք ա(ստուա)ծ եւ յաւարտ ի սորա բարին կատարեալ: Կաւարտի էջ 113բ.:

Էջ 114ա՝ պարապ Ղուկասի մանրանկարի տեղ: Էջին ստորին լուսանցքին, գրչէն. «Զսկսեայս իմ գու յաջողեա ա(է)ր ա(ստուա)ծ եւ աւարտ ի սորա բարին կատարեալ: Ասոր ալ տակ անհեթեթ գրչութեամբ, կարմըրաւ. «Խնդրեմ. յիշել յաղթըն ձեր մահճթի յովաննէս սերաստացի հընադեռ», վերջին տէրը՝ որ ձեռագիրը Զիբալի վաճառեք է համալսարանին: Էջ 115ա՝ սկիզբ Ղուկասի եւ խորան, կաւարտի էջ 190ա Բ. սիւնի ստորորտը: Յաջորդ էջը պարապ՝ Յովհաննու մանրանկարի տեղ:

Էջ 191ա՝ խորան եւ սկիզբ Յովհաննու, որ կաւարտի էջ 249ա Ա. սիւն. «Փառք ք(րիստոս)ի ամենազօր յարութեան»:

Էջ 250ա՝ գլխաւոր յիշատակարան. «Փառք...որ ետ կարողութի(ւն) Յովհաննէս պիտականուն սարկ(աւ)ազի հասանել ի վերջին կէտ ա(ստուա)ծախոս աւետարանիս: Ծնորճք ա(եառ)ն սկսա եւ ողորմութ(եամ)բ նորին կատարեցի. ի թուականութե(ան)ս Հայոց ՌՃԺԹ (1670)ին ի հայրապետութե(ան) ա(եառ)ն Պետրոսի սրբազան կ(ա)թ(ո)գ(ի)կ(ո)սի (վրան աւելցըւած) աղուանից եւ ի կպիսկոպոսութե(ա)ն երկրիս լամբօռու Յովանիսի, ծաղկոցի ս(ուր)բ ա(ստուա)ծածնի:

«(Ա)րդ ցանկացող եղեւ ս(ուր)բ աւետարանիս Խուբան անուն կուսակրօն ապաշխարողն, Յիշատակ հոգոյ իւրոյ. եւ ծընողացն իւրոց: Հօրն ա(ա)րգսին մօրն Թիւրխանին եւ հարազատ եղբարցն իւրոց Սահակին, Աբրահամին եւ քիւրցն (կարմաւ վրան աւելցուած) Մարեանին, Մարինոսին, եւ Գօգ(ա)րին: եւ հարսներին, Եահյուսլուսին, եւ մարիանին: Եւ զաւակաց նուցին. Վանին, Ղարամին, Զաբարին, Խաչատուրին, եւ Գասարին. եւ դստերացն (վրան կարմաւ) մարտիրոսին, եւ Նազլուխանին: Հուսումին: Փարին: Հերիքնաղին: Թուխմամին: Հիւրիխանին: Այլ եւ պապոյն Վանին եւ կողակցին Նանիւրին եւ միւս պապին Ղարամին: Այլ ամ(ենայն) արեանառու մերձաւորացն նոցին: Կենդանեացն կենսք եւ պառզլութի(ւն) տացէ ա(է)ր ա(ստուա)ծ մեր: Եւ ննջեցելոցն, հանգիստ եւ արքայութի(ւն): Ամէն»:

«Կրկին աղաչեմ զձեզ ով հայր եւ եղբայր յորժամ հանդիպիք ս(ուր)բ մատենիս. Յիշեսլիք ի մաքրափայլ եւ սրբանուէր յաղօթս ձեր: Զվերոյ գրեալ կուսան Տալիթայն. որ ջերմեռանդ սրտիւ, եւ հոսափափակ սիրով: Ստացաւ զս(ուր)բ աւետ(ա)ր(ա)նս: (Նը շարունակուի կրօնական մաղբամբներով):

«Դարձեալ յիշեցէք զկուսակրօն Խ(ու)բան՝ ապաշխարողն, եւ հոս

բեղբայրն և մարտիրոսն, հոգիքն ն(ս)ք(ու) Նազարն որ առ ք(րի:տո)ն է հանդուցեալ յիշեցէք եւ ողորմի... (Մնացեալը գրեթէ անբերեալն է):

ԹԻԻ 899 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Երկաթագիր մտադաթ երկսին Աւետարանի մուտքիդ, 88 թերթ: Արդիական կազմ է Հաւանաբար ԺԱ Դարէն: Երբեմն գրչէն հին թուրքերով յաւելումներ: Հաստեւածներու բաժանմանց համար դուռուտը կըրտակներ: Էջ 12ա Ա. սինին կարմրաւ քա կապտիւ պարզ զարդ մը:

ԹԻԻ 951 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Արծաթակազմ, Կերպիւն ծառերուն ծառածոյ կարմիր մանրածաղիկ լաթով: Բոլորգիր, երկսին: Մաղկեալ Կէ մանրանկարեալ: Աւետարանը կ'աւարտի էջ 281ա, որմէ վերջէ գրչէն Կիսառար եւ միակ յիշատակարանը. «Գրեցաւ: և (ուր)ք աւետարանաւ թիւն ՌՃԺ. (1661) ձմեռ. ձեռամբ Վրդ(ա)ն(է)ս անարժանիւ: յիշել զղաջեմ ցճեղ»:

ԹԻԻ 949 ԱԻԵՏԱՐԱՆ

Մագաղաթեայ, երկսին: Տախտակ կաշեկազմ: Գրեղին Սրբ. Յովսէփեան գրած է այն ձեռագրին մասին ՎԻ Ձեռագիր Աւետարանն իր ձեռն-թեր և Ուրախախրութիւններն պրակներու շարքին թիւ Բ-ին մէջ, ուր ձեռագրին գրչութեան մասին կ'ըսէ զանցման երկաթագիր: Ան ձեռագրին մանրանկարչութիւնը ներկայացուցած է: Իսկ ձեռագրին մասին կ'ըսէ. «Տարաւաղաբար ձեռագիրը վատ է պահուած, յատկապէս մանրանկարները, որոնց ներկերը շատ առջ թափած են: Խաշելութեան շուրջը գրուած յիշատակարանն էլ անընթեռնելի է զարձած, որից, զուցէ, կարելի կը լինէր մի լոյս ստանալ» (էջ 59): Մենք հոս կու պանք ձեռագրին բոլոր յիշատակարանները կարելի եղածին չափ:

Սկիզբը, Մկրտութեան մանրանկարին ետեւ, հաջիւ բնթեռնելի.

ա . ա . ա . ա . ա . ա . ա . ա . ա . ա . ա .
ու մարծպանս Մամիկոն...
լոված շիկոյնարա ա(ստուա)ծածին
որ էս՝ որ առաջ եղել մէջում յարկ
ից զէս եկեղեցիս ընդ խորանի
ին արարեալ արդ մեք զէս խոտացէք
աղջեկահարոյ ա(ստուա)ծածինն եւ
յիւր հոգովն ի ծարխածորորդ(?) եւ տվ(ի)
զսպասաւորք եկեղեցոյս Դ(4) աւր ժամ 9.....
ին Ա(1) աւրն հաւր մերոյ հասանայ եւ.....
աւրն եղբաւր մերոյ աւաղէի եւ
Բ(2) աւրն մաւր մերոյ Մամիաթու(նին):
Արդ թէ յիմոց կամ յաւտարաց
կամ եղազեց զէս գիրս խափանել
ջանայ ու զէս եկեղեցիս ել ընդ հարկիւ
անել ջանա մեր աղգի՝ ու Կոնի ի մեղաց
աէր եղիցի մասն եւ բաժին ընդուն-
եսցի եւ ընդ աբխան անցէ
գրեցաւ գիրս ի թվ.....»:

էջ 13ա՝ *հանդիմանալիքներն ժէջ. «Յիշեալ տ(է)ր ա(ստուա)ծ զիգնատ-
իոս եւ զյովսէփ»:*

էջ 15բ՝ *«Եւ տեսայ զա(ստուա)ծայշունչ կենսատու կարմիր ս(ուր)բ
աւետարանս. յաւթեցաք ընդ հովան զաւրութե(ան) շնորհի սորոս. եւ զովա-
ցաք ա(ստուա)ծայ ձեր ամէն այլի բարեաւք սեղանոյս. տեսաք զյիշատակա-
րան սորա հաստատուն պաշտպատ հայրապետաւք կրկնակ եւ եռակի կատար-
եալ արամ(ք)ք վկայեալ զվաղուց ստոյգալքանութի(ւ)ն ի ս(ուր)բ յաւետա-
րանս գրել էին եւ ձեք ստոյգ բանիցս որ ի թաղաժորաց հայրապետաց հաս-
տատեալ կայր հաւատով ընկալաք հայրենական առեալ եւ
ողորմի ասէ թէ տ(է)ր ա(ստուա)ծ հայրապետա թող եւ
ա(ստուա)ծ գծերն թողը իւր միւսանգամ գալըստանն:*

«.....թվ(ին). Զ-իդ

.....եւ ի Ժ գրեցաւ (1461)»:

էջ 83բ՝ *անցման երկաթադրով. «Ք(րիստո)ս ա(ստուա)ծ ողորմեայ
Գրիգորոյ եւ ի Վարդանայ ... ին որդեացն ստացաւ զաց ս(ուր)բ աւետարա-
նիս ամէն»:*

էջ 83բ՝ *արդէ բոլորգիր. «Արդ զայս սուրբ՝ աւետարանս 1914 թիւ
համաշխարհային եւ Ռուս Տաճկական պատերազմի ժամանակ ը(ն)կեալ ի
ձեռն Տաճկաց գերի, եւ արդ եւ Ալաշկերտցի բերթիցի Մուշեղ Դաւիթեանը
գնացի 1916 թւին Ալաշկերտ եւ զսոյս այս ս(ուր)բ աւետարանը ի ձեռն Սա-
շընեցի Յովհաննէսի Բաղդասարեան: Ուստի զայս ս(ուր)բ աւետարանը իմ
պապերից ինձ թողնելով եւ վճարեցի յիշեալ Յովհաննէսին 10 ռորլի Ռուսա-
կան փող եւ բերեցի Ռուսացոսն Երեւանի նահանք Նոր Բանազէտի չըջան
Գրգորեանի գիւղ ի 1916 թ(ւին) Յուլիս 1ին:*

*«1916 ամի Մոսքովան Մուշեղ Դաւիթեանց՝ եղեալ 10 տարեկան սոյն
թւին Միհրանը եղել է 7 տարեկան իսկ Անդրանիկը ծննեց 1916 Մոսքովանը
1906 թ(ուին), Միհրանը 1909 թ(ուին) յիշեցէք այս եւլն.....»:*

էջ 84ա՝ *բոլորգիր. «Արդ զվերջին ստացող, ս(ուր)բ ա(ստուա)ծա-
շունչ աւետարանիս. զպարբերողցի խաւճա Սաւարն, որ ստացաւ զս(ուր)բ ա-
ւետարանս. ի հալալ ընչից եւ արդար վաւատեակէ յիշատակ իւր եւ բարի ծը-
նաւդացն իւրոյ հաւրն աստուածատրին եւ մաւրըն կուշատին, եւ եղբարցն,
մալրեանին, եւ հանգուցեալ եղբարցն աղիսեանին ալթունին, եւ ջրեւրացն,
մազալին, խաթունփաշին եւ թամամին. Դարձեալ յիշեցէք զնոջայ Սաւարն
որ ի դառն եւ ի վիշտ ժամանակիս. որում ամի շարժեալ էր ի վ(ե)ր(ա) ազգիս
հայոց անհրճալի բարեութի(ւ)ն եւս առաւել սով եւ սրտծութի(ւ)նք մէկ
ս(ո)մ(ա)ր ալիքն ի է (7) խառ ելաւ ի կարս քաղաք. քայց ա(ստուա)ծասէր
եւ հիւրընկալ բարէմիտ եւ ռդորմած ի տուրս տերունակաց խաւճա սաւարն
յիշեցէք ի ք(րիստո)ս որ ստացաւ զս(ուր)բ աւ(ետարան) յիշատակ իւր եւ
կողակցուն իւրոյ Փաշանանին եւ տրդոցն քապարին եւ մելքոնին, եւ դստե-
րացն մարիանին եւ շահեանին, եւ եղբարցն մալրեանին, եւ կենակցին կուլ-
ճանին եւ դստերացն հրեւրսիմին եւ Պէկդատին, եւ ճանգուցեալ եղբարցն աղ-
խիճանին ալթունին. եւ ծնողացըն հօրն ապտուածածորին եւ մաւրըն կուլա-
տին եւ ամենայն արեան մերձաւորացն որք որք ք(րիստո)ս են հանգուցեալ ա-
մէն: ով յիշէ (պատաւած) առ փ(սղուա)ծ»:*

էջ 139ա՝ *Հին բոլորգիրով. «Ք(րիստո)ս ա(ստուա)ծ ողորմեայ եր-
կուց պատուական քահանայից Գրիգորոյ եւ Վարդանայ ստացողի սբ աւետա-
րանիս ամ(էն)»:*

Էջ 139ա՝ տարբեր բուրգերով. «Զվերջին ստացող ս(ու)բ աւետարանիս զտ(է)ր նշխայ ի գերութիւն էր մատնել յետ առի հալալ արդեանց իմոց ետոյ յիշատակ հոգւոյ իմոյ եւ ծնողաց իմոց. հաւրն իմոյ Մարտիրոսին, եւ մաւրն իմոյ Նամիկն, եւ եղբաւրն իմոյ մէջիսին, եւ եղբաւր որդացս իմ. հայրապետ արեղայի, եւ փոխեցելոյն առ ք(րիստո)ս, պատամիւն. եւ այլ ամ(հնայն) արեան մերձաւորացս իմ հայրական արեղայի, եւ Վարդան սարկաւազի, ամէն: Եւ այլ աղայեմք զհանդիպողք ս(ու)բ յաւետարանիս, կարգալով կամ զաղաքար նոնելով յիշեսլիք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր զվերոյորեալս եւ ա(ստուս)ծ զձեզ յիշէ իւր միւս առնալով զայստեան ամէն: Զգծող առկաք յիշատակարանիս. զՍ(ա)բգիւս Եպ(ի)սկ(ո)պ(ո)ս որդի պ(ա)րոն պատամիւն յիշել աղայեմ ի ա(է)բ եւ յիշողացս ա(է)րն ողորմեսցի եւ նմայ փառք անլուելի»:

Էջ 236բ՝ Հին բուրգերով. «Երկուք եղբարք պատուականք եւ ընտրեալ քահանայք որ ըստացան զս(ու)բ աւետարանս ի հալալ ընչից իւրեանց յիշատակ ինքեանց եկ ծնողաց իւրեանց: Վարդան եւ Գրիգոր որդեք..... աշին:

«Ք(րիստո)ս ա(ստուս)ծ ողորմի նոցայ յիւրում զալստեանն ամ(էն)»:

Անդ, բուրգեր, սկիւրբի մէկուկէս տողը ջնջուած. «...յորմամ տեսայ զկարմիր աւետարանս. կամեցայ ընթեռնուլ զյիշատակարանն սորա նայ ինքն կտրուել էր ի շար մարդէն: Հարցի ի զհայրապետ արեղէն, Թէ ինչի է կտրած յիշատակարանը, նայ ասաց Թէ Թշնամի մարդ է արարել Թէ չեն իմ. Վկայ կայ որ իմ պապին զնած է ու մեր աղգիս է, Հարցի Թէ վկայն ով է նայ ասաց Թէ վարդին է, ինքին որդին. զնայ ու երեք. Ես էլ Հարցի եւ զվկայութիւնն նորա լսեցի, նայ ասաց. Թէ ես ի հոգովս Հէնց վկայեմ որ իմ պապէն լսել եմ Թէ կարմիր յաւետարանն, հայրական երեցոյ զնուած է: Էն նշանովն որ մեծին ամիր Հասանայ գիմեալ էր ի ճանապարհի. Սամաղարայ հայրն ու յաւետարանն ի շալակն. Պ(ա)րոնն հարցեալ էր Թէ այդ ինչ է ի շալագիդ, նայ առել էր Թէ իմ ա(ստուս)ծն է կու տանիմ ծախեմ վ(ա)ս(ն) պակասութե(ան) պատճառի, նայ ծախեց ու հայրական երէց զնեց: Էն նշանաւն որ զնումն մին կարմիր եզն երեստ եւ այլ բազում ինչք. Վարդիկին վկայութի(ւ)ն այս է երգմամբ վկայեաց: Էս հարցմանս վկայ. ճանաչելոյս որդեքն չահպէտեղ ու փրկին վկայ: Դաւիթ արեղէն վկայ է. զալին վկայ է»:

Էջ 236բ՝ արդէ անհաճ գրչութեամբ. «1915 ամի Դեկտ(եմ)բ(եր) 20ի մենք Ալաշկերտու չրճանի ժողովուրդ զաղթեցինք եւ փախանք Ռուս կայսրի հովանաորութիւն տակ սրբ իշմիածին նահանգ կամ չրճան ընակեցանք Գէլըլու գիւղ այս սրբ. կարմիր աւետարան բերդից քրդեր Հէսիդ տարան Հայտար օղլի բուռած քրդու գիւղ եւ այն տեղից ազատեց արուս եկաւ Քաշուեցի Յովանէն Լաղարապրեան Յակոբեանց ի սէր քրիստոնէութեան»:

Էջ 237ա՝ բուրգերով. «Անուամբն յա(ստուս)ծ ամենակալին: Ես հայրական երէցս զնեցի զս(ու)բ աւետարանս. Սեւադայ որդոյ Վախտանկէ ի հալալ արդեանց իմոց. յիշատակ ինձ եւ ծնողաց իմոց եւ որդոյն իմոյ Մարգար ք(ա)հանայի եւ այլ ամենայն արեան աղգականացն իմ, ով որ կարդայք կամ աւերեակէք յիշեցէք ի մաքրափայլ աղաւթս ձեր եւ ա(ստուս)ծ զձեզ յիշէ իւր միւս առնալով զայստեանն ամէն»:

Էջ 313ա՝ գրչութեան երկաթադրով, միասին. «Եւ արդ զայս անուպառ կտակս եւ զքանձս անկողոպտելի. զանձառ երկինս որ բարձեալ ունի զա(է)րն բուրբից: Ընք Գրիգոր եւ Վարդան. հարազատք տրուալ եւ նուապա քահանայք ըստ ձեւ, արեալին կրանաւորք գոլով. ստացաք զընդիրս դաւաւել

կատարեալագոյն առ ա(ստուռ)ժ նշանակէ սիրոյ եւ այլքն ըստ նմանէ կամ անձնական նուերք ա(ստուռ)յ որպէս ճշնողական ժառկալութի(ւն)ք. կամ առ ընկերս բարեգործութի(ւն)ք որպէս սէր. ողորմութի(ւն)։ Խոնարհութի(ւն) . եւ այլ բազում ինչ՝ այսպիսի։ Ընդ որս եւ յորոց՝ ի բարեաց մասանցն՝ է եւ դերս ա(ստուռ)ծայինս ստանալ ի փառս ա(ստուռ)յ ի շահ անձին եւ՝ յազուտ հասարակաց. ի պայծառութի(ւն) լրման նկեղեցւոյ. եւ ի կատարումն ա(ստուռ)ծաւանդ կարգաց քահանայութե(ան) . որ եւ տիրապէս՝ անընդմիջաբար յա(ստուռ)յ տուեալ ի մարդիկ մեր եւ ա(ստուռ)ծային պարզեւ։ եւ յետ ա(ստուռ)յ փոխանակ ա(ստուռ)յ աւրինադրաւ՝ մարդկան և ուսուցիչ զկամս ա(ստուռ)յ։ Որոց ծայրք և կատարումն ա(ստուռ)ծայնոց տառիցն՝ աւետարանս ս(ուր)բ։ այլեւ պրակք առաքելոցն. նոյն եւ կաթողիկէիցն Թուղթք (ընդ որս եւ չորեքտասան Թուղթք պաւղոսի առաքելոյն) . ըստ որում ասէր Թէ ք(րիստո)սին եւ խաւսի ընդ ձեց։ այլ եւ ահաւոր եւ ս(ուր)բ յաղտնութի(ւն) ս(ուր)բ աւետարանչին յովհաննու։ Որ ունի յայտնապէս ճշմարտութիւն... (Թերթ Ինկած).....

«.....նայն երախտաւորսն իւր եւ զուսուցիչսն։ Այլ եւ զյոջնամեղ զծաւղս ստեփ(աննոս) եւ զծնաւղսն իմ եւ զամենայն ազգաառճմն իմ եւ զուսուցիչսն եւ զամենայն երախտաւորսն իմ ողորմութի(ւն) զտանել յահեղ աւուրն համառատի ընդ ամենայն ս(ուր)բս ի տ(եառն)է մերմէ յ(խուռ)է ք(րիստոս)է. եւ որ յիշէ զվերոյգրեալքս ի բարին՝ ք(րիստո)ս ա(ստուռ)ծ որ մեծն է ի պարզեւս բարեաց ըզիշխաւոյդ եւ զյիշեցեալսս՝ արժանի արասցէ ողորմութե(ան) իւրոյ որ է աւրհնեալ յաւիտեանս յաւիտենից։ ամէն։

«Այլ եւ զայս դեր ի մըտի ուշիմ մտաւք զալ սիրելի՝ Թոմաս եւ այլք որք զայք զինքն զի մի լեցին դատապարտաւղք գրեանքս յառեւնըն ք(րիստոս)ի այլ բարեխաւս ու ընդ դէմ զայցէ սիրով հրամանքս ք(րիստոս)ի եկայք աւրհնեալք զուր հաւոն իմոյ երկնաւորի՝ կատարելք պատուիրանին իմ զոր գրեցի՝ աշխատասէր մշակ բարի՝ զու յիս հանգր զիս սիրեցեր ըստ ջո կարի. ես ըզեղ իսկ հանդգնեմ ըստ իմ սրտի։ Գրեալքս այս ա(ստուռ)ծաւանդք՝ որ է հրամանքն ք(րիստոս)ի այլ եւ պրակք կաթողիկէիցն եւ բոմանդակ (Թու)ղթք պաւղոսի... յայտնութի(ւն) յոհ(անու) հիւսեալ ի սա... կարգի. ընտիր բոլոր բայիւք եւ գրագրի։ Թէ ... զնիմ ես զայ... վ(ա)ս(ն) իմ գործի... պարծիմ... ե... հաւք պարծի... մաս ստացաւ... ծառ... զոյի... որք զայք զինքն պարտիք խուզիւ քննաւ ինեւ ներ արհեստի. որ ամբարեալ կան ի սոսա գրչի արուեստք լի՝ անթերի՝ արխանալ կարողապէս եւ առաւել ի հոգեւորն պիտանի. զի առաւրեայ մարմնեղինովքս հոգեւորն կատարի։ ըստ մեծի ճշնաւորին սուրբ եւագրի. որ համա... յեռահիւսէ ըզ(հաւրիւ)աւորն յարդի... (կցկտուր քառամասեր կը կարգացուիմ)....

«.....ետու զայս սուղ բանքս Թում(ա)սիդ որ ըստ հոգւոյ եղբայր կոչի. փոքր է սա ի կարգ զըրի եւ չէ պճնեալ ի զարդ բանի աւաղականքն է խորելի լոյս պատուիրանքն յանձն առնելի։ նախանձ բարի կալ ի մըտի. բարի գործովք լեր հայելի. ողորմութի(ւն) նորա շնորհի՝ որ զղլանա նման դաւթի. ստորաբարձ վարքն ընկճեցի եւ պատուելիքն յարգեցի։ ի հարազատդ իմ հոգեկան՝ աղերս բանի ողջունական։ Սա է պատճառ սիրոյ յիման։ Տարտաժիս ստեփանոսեան՝ որ մականունն իմ գոյներեան։ Ելս ի մտի զնել այնքան զէդ տուր եւ առ.... (Ինկած Թերթի պատմաւաւ կը պակսի).....»։

Ստեփանոս Գոյներիցանցի ծանօթ գրչութիւնները կը կրեն 1307-1358 թուականները, որով այս գրչութիւնը ԺԴ. դարու առաջին կէսին գրչուած նկատելու ենք:

Ստեփաննոս Գոյներիցանց եւ Ստեփաննոս Երկայն կամ Յերկայն նոյն անձերը չեն, այլ՝ տարբեր Ստեփաննոսներ, որով տեղիք չկայ Լ. Յաչիկեանի կասկածանքին «Յիշատակարաններ»-ու ԺԴ. դարու հատորին մէջ (Անճնանունների Յանկ, էջ 746, տե՛ս Ստեփանոս Գոյներիցանց): Գոյներիցանցի նորագիւտ մէկ գրչութիւնն ալ կը դտնուի Թաւրիզի Հայոց Ազգային Եկեղեցական Թանգարանը:

Յ. ՔԻՒՐՏԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԺԱՌԱՆԳԱԿՈՐԱՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ ԵՒ ԸՆԺԱՅԱՐԱՆԻ

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրաւորեան
Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյս
Երզնայէմ

Ամենապատիւ Սրբազան Հայր,

Ռւսթաթեան ցառակ առամաղրութեամբ Զերդ Ամենապատուութեան կը ներկայացնէ ժառանգաւորաց Վարժարանի Կէնտրալարանի ներկայ տարեկանի տեղեկագիրը, տարուան պատկանելի հոգեւոր հետ: Ընծայարանը արարող կը թաքանական իրենց զվարճ ստորագրած վեց ընծայացունքը աւելի պերճախօս իրականութիւն մըն են քան վարչական այս տեղեկագիրը, զոր կը ներկայացնենք Զերդ Հայրութեան:

Արդարեւ՝ երկար տարիներ ետ պէտք է երթալ, թերեւ մինչեւ Զեր տնայութեան օրերը, վերադառնալու համար նման ուրախալի երեւոյթ եւ խոստմնալից սերդիւնք:

Ընծայարանի, եւ ներկէ առաջ ժառանգաւորացի ընթացքները յաջողութեամբ աւարտած քարէջնո՞ւ մեր սարկաւազները կը ներկայացնենք Զերդ Ամենապատուութեան, խնդրելով որ յանձնէ իրենց Կրկայակմանքը, արանց արժանի եզան բոլորն ալ իրենց ջանասիրութեամբ, բարե վարքով եւ քննութիւններու յաջող արդիւնքով:

Ինչպէս քաջ ճափօթ է Զերդ Ամենապատուութեան, երեք տարիներ առաջ ուսումնական մեր ծրագրին մաս ըրինք երրայեցերէնի ուսուցումը, իրեւ կարեւոր եւ անհրաժեշտ լեզու մը: Ուրախ ենք յայտնելու որ վեց մեր շրջանակարանները առաջին հունձքն են այդ ծրագրին, եւ թէ իրենց այդ յա-

ւելեալ գիտութիւնը մեծապէս պիտի նպաստէ բարձրագոյն ուսմանց հետեւելու իրենց փափաքին իրագործման:

Մեր տարին անցաւ յարաբերաբար խաղող եւ արդիւնաւոր: Ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի դասընթացները շատարուեցան մեծ կանոնաւորութեամբ. ուսուցչական կազմը նուիրուածութեամբ եւ առանց որեւէ տկարացումի իրագործեց ուսումնական ծրագիրը:

Այս տարուան ընթացքին, ինչպէս ծրագրած էինք երեք տարիներ առաջ, յատուկ շնորհ մը դրուեցաւ անդիւրէն լեզուի ուսուցման վրայ, եւ ուրախ ենք Զերդ Ամենապատուութեան յայտնելու թէ մեր ուսանողները հրգիւրդակեալ՝ որեւէ վարժարանի պահանջներն չափով կը տիրապետեն անգլէսէն լեզուին, ինչ որ հր նպաստեց քացարձակ անհրաժեշտութիւն մը: Բարձրագոյն ուսման ճիշտ ուսուցանութեան մը համար:

Խորհրդաւորաբար նմանքն Ուսայ տարի ընթացակալ կանոնաւորութեամբ հաղմակեցուցաւ ի շնորհիւ Հոգւ. Ս. Արքան Արեւադի Եփեթեմի, եւ առաջին անգամ ըլլալով՝ աւանդական եւ զարաթական մարդանշանին դաս ունեցանք Պատե դաշտանադէս մը լման ծրագրով:

Կրօնական կեանքը եւ դաստիարակութիւնը շարունակուեցան դասընթացներով, ծրարկատարութեամբ եւ տուրք տեղեաց ծառայութեամբ: Կրնանք վստահեցնել Զերդ Ամենապատուութիւնը թէ եկեղեցաւորութիւնն ու բարեպաշտութիւնը զգալի մթնոլորտը կը կազմեն մեր դպաստական կեանքին:

մասամբ առանց որևէ ծանոթութեան հայերէն լիւրտի, անոնցմէ շատեր տաբեկեղջին խլեցին առաջին տեղերը իրենց դասարաններուն եւ բերին այնպիսի արդիւնքներ որոնք պիտի ուրախացնեն ամէն Հայու սիրտ: Այս առթիւ մեր յատուկ շնորհակալութեան խօսքը կ'ուղենք ուղղել բոլոր այն բարեբարներուն, որոնք իրենց մեծ ու փոքր նրաւիրատուութիւններով օժանդակեցին ժառանգաւորաց Վարժարանի եւ Ընծայարանի նոր ծրագիրներու իրադործումին, — բայց յատկապէս Պարոն Տատուր Տատուրեանին, որուն անունը կը կրէ մաս մը ամբողջութեամբ մեր հաստատութենէն, ի նշան երախտագիտութեան այդ մեծ Հայու բարոյական եւ նիւթական սքանչելի օժանդակութեան:

Կ'ուղենք փակել մեր տեղեկագիրը լաւատես այն մաղթանքով, որ Ժառանգաւորաց Վարժարանն ու Ընծայարանը դալիք տարիներուն շարունակէն հասցնել ու պատուաւ աւելլ ու աւելի մեծ թիւով ուխտեալ եկեղեցականներ՝ շնորհիւ Զեյդ Ամենապատուութեան հայրական խնամքին եւ բարձր հովանաւորութեան, որով ոչ միայն կը կերակրէ յատուկ դուրդուրանքով մեր իրթական կեանքը, այլ յանձն կ'առնէք Զերթանկային ժամերէն տրամադրել ուսուցչութեան, որպէսզի Զեր անմիջական շունչին եւ ներշնչումին մէջ պատրաստուին Սրբոց Յակոբեանց Միաբանութեան երիտաւարը սերունդները:

Մատչելով ի համբոյր Զեր Ս. Աջոյն

Մնամ

Խոնարհ որդի

ՇԱՀԷ ԵՊՍ. ԱՃԷՄԵԱՆ

Վերատեսուչ

24 Յուլիս 1971

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՁԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

(1970 - 1971)

Ե Ր Ո Ւ Ս Ա Ղ Է Մ

Ամենապատիւ.

Տ. Եղիշէ Ս. Արք. Տէրտէրեան
Բարեխնամ Պատրիարք Ս. Աթոռոյ,
Հոգեշնորհ Հայրեր եւ
Յարգելի Հանդիսականներ.

Աստուծոյ ողորմութեամբ դպրոցական տարեւրջան մը եւս բոլորեցինք, որուն ուսումնական, բարոյական եւ տնտեսական

Երկրորդական բաժին	31 մանչ
Նախակրթարան	96 մանչ
Մտնակապարտէզ	38 մանչ

Այս աշակերտութեան 257ը զաւակներն են Երուսաղէմի Հայ դպրութիւն, իսկ 45ը բերուած են Թուրքիոյ ներքին զաւառներէն, որպէս դիւերօթիկ աշակերտներ Ս. Աթոռին:

ՈՒՍՈՒՑԶԱԿԱՆ ԿԱԶՄ.

Մեր Հոգեւորական եւ աշխարհական ուսուցչական կազմը կը բաղկանայ 23 անձերէ որոնք հոգեւին նուիրումով յանձնաճեցին իրենց յանձնուած Հայրերներու դաստիարակութեան գործը, որուն համար կը յայտնենք բոլորին խորապագայ շնորհակալութիւններ:

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՐԱԳԻՐ.

Ըստ նախընթացի եւ Երկրորդական վարժարանի յատուկ ծրագրով ընթացանք, զաստանդէրով հետեւեալ ճիւղերը.

Բնականաւոր տեղեկագիրքն է որ կը ներկայացնենք բոլորիդ, Ամալերջի հանդիսական այս առիթով:

ԱՆԱԿԵՐՏՈՒԹԻՒՆ.

1970 - 1971 տարեշրջանի մեր աշակերտութեան ընդհանուր թիւը եղաւ 302, բաժնուած հետեւեալ ձևով.

36 աղջիկ	համագումար	67
64 աղջիկ	համագումար	160
37 աղջիկ	համագումար	76
Համագումար աշակերտութեան		302

Հայագիտական. - Հայ Լեզու, Գրարար եւ Աշխարհարար, Հայոց Պատմութիւն, Հայ Արուեստից Պատմութիւն, Կրօնագիտութիւն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, Հայ Մատենագրութիւն:

Օտար Լեզուներ. - Անգլերէն Լեզու եւ Գրականութիւն եւ Արարեբէն:

Գիտականներ. - Մաթեմատիք, Կենսաբանութիւն, Աշխարհագրութիւն, Քիմիա, Բանութիւն, Բնագիտութիւն:

Վարժարանիս Կիսամեայ Քննութիւնները տեղի ունեցան 1970, Դեկտեմբեր 20-30, իսկ Ամալերջի Քննութիւնները կատարուեցան 1971, Մայիս 18-29:

Այս բոլորէն յետոյ իրենց ուսումնական աշխատանքներուն մէջ ունինք 5 ձախողած աշակերտներ որոնք կը կրկնեն իրենց դասարանները, իսկ մնացեալները կը շարունակեն յաջորդութեամբ:

Իսկ Վարժարանէն որպէս տարւոյս շրջանաւարտներ, իրենց աւարտական փայտակարները կը ստանան հետեւեալ ութ սահմանները։

- 1. Անհիտ Խարժաւարեան
- 2. Արտա Զէմէեան
- 3. Յասմիկ Մանուկեան
- 4. Արտ Ռսկեան
- 5. Գէորգ Նաճարեան
- 6. Յովհաննէս Կիրեղեան
- 7. Վաչէ Գարակէօզեան
- 8. Օճմիկ Մանուկեան

Ասոնք մասնակցեցան նաև ձմեռայն Արդիֆիքը աւ Լամտրնի քննութեանց որոնց արդիւնքները յայտնի կ'ըլլան յաջորդ տարւոյ ընթացքին։

Իսկ անցեալ տարւոյս մեր շրջանաւարտներու ճՍԻ քննութեանց արդիւնքը եղած է հետեւեալը։

Լիսարիտ Ներսէսեան. յաջողած է ինադրտութիւն, Մաթեմատիք եւ Պատմութիւն։

Յարութիւն Տարգմանեան. յաջողած է Երբայեցեբէն լեզու։

Վահէ Գալպեան. յաջողած է Արարեբէն լեզու։

Մարի Մէնէշեան. յաջողած է Դասական Հայերէն եւ Անգլիական Գրականութիւն։

Մարի Կիրեղեան. յաջողած է Դասական Հայերէն։

Սեդա Յովհաննէսեան. յաջողած է Պատմութիւն եւ Անգլիական Գրականութիւն։

Հոգշ. Տ. Սիփան Արեղայ. յաջողած է Դասական Հայերէն եւ Անգլիական Գրականութիւն։

Գոհունակութեամբ կը յայտնենք թէ ուսումնական թէ կարգապահական մարզերուն մէջ տարւոյս ընթացքին չենք ունեցած աչքատու դժուարութիւններ։ Մեր ամբողջական կարելին ի զործ դրած ենք որպէսզի մեր աշակերտները, լաւ ուսման հետ ըստանան նաեւ ազգային ու հոգեւոր նկարագիր եւ ոգի։ Անոնք միշտ ալ փութաշնորհեամբ կատարեցին նաեւ իրենց, հոգեւոր պարտականութիւնները, ներկայ գտնուելով

կիրակնօրեայ մեր հոգեւոր պաշտամունքներուն եւ տարին քանի մը անգամ մասնակցելով Ս. Հաղորդութեան Ոորհուրդին։

ՄԱՐՄՆԱՄԱՐԶ ԵՒ ՍՈՐՈՐ

Աստ նախընթացի ունեցանք մեր ամէնօրեայ մարմնամարդի պահերը, թէ աղջրկանց եւ թէ տղոց համար. ունեցանք վօլիպօլի, պասքէթպօլի, փինկ-փօնիկի թէ ներքին միջ աշակերտական մրցումներ եւ թէ արտաքին օտար խումբերու հետ մրցումներ։ Իսկ մեր մարդական տարեկան յաջող աշտահանողէն տեղի ունեցաւ Կիրակի, 9 Մայիս 1971 կ. Վ. Ժամը 4ին, Ժառանգարողաց Վարժարանի, դաշտին վրայ, ի ներկայութեան յոգնախուռն բազմութեան մը, ծնողաց եւ քարեկամներու։

Դարձեալ ըստ նախընթացի չարունակեցինք մեր Վարժարանի աղջկանց յատուկ ամէնօրեայ ձեռագործներու պահերը։ Այս ձեռագործները ի վաճառ դրուեցան Վարժարանի տարեկան Պաշարին։

Տեղւոյս Քաղաքապետարանի ձեռնտրութեամբ տարւոյս մէջ ունեցանք պարբերական այցելութիւններ պետական բժիշկներու որոնք պարբերական բժշկական քննութեան ենթարկեցին մեր աշակերտները, ինչպէս նաեւ ընդդէմ զանազան համաճարակներու տարւոյս ընթացքին քանի մը անգամ ներարկումներ կատարեցին։

ՀԱՍՈՒԹԱՅԻՐ ԵՒ ԱՅԼ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ՁԵՆԱՐԿՆԵՐ

Նոր Տարւոյս առթիւ, Կիրակի, 10 Յունւար 1971ին ունեցանք մեր խրախմանքի օրը, երբ օր մը ամբողջ մեր վարժարանէն ներս ծնողներ, բարեկամներ եւ ընդհանուր Երեսօղիմաւայ գաղութը ունեցաւ կերուխումի, երգի եւ պարի զուարթ պահեր։ Հասոյթը հղաւ Խորայէլեան 1600 Լիրա։

Իսկ 1971 Մայիս 15 - 16 Եարաթ եւ Կիրակի օրերուն տեղի ունեցաւ մեր Վարժարանի տարեկան Պաշարը. առ ի վաճառ դրուեցան մեր սանուհիներու ձեռագործները։ Իսկ Պաշարը ունեցաւ նաեւ ամբողջօրեայ կերուխումի եւ պարի ու երգի զուարճութեան պահեր, ուր մեր գաղութի բոլոր

անդամները մէկտեղուեցան սիրոյ եւ ուրախութեան շէնչազ մթնոլորտի մէջ:

Պազարը ըստ նախընթացին ունեցաւ նաեւ իր մշակութային բաժինը՝ Հայկական Արուեստի ցուցահանգէսը: Պազարէն 6400 իւրայէլեան Լիրայի զուտ շահ մը ունեցաւ Վարժարանս:

Մեր խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Երուսաղիմահայ ազգայիններուն որոնք կերակուրներու, առարկաներու եւ դրամական նուիրատուութեամբ սատարեցին մեր զոյգ ձեռնարկները:

ՀԱՅ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՅՈՒՑԱՀԱՆԴԵՍ—

Նախաձեռնութեամբ Վարժարանիս Տեւութեան եւ Երիտասարդաց Միջազգային Մշակութային Կազմակերպութեան, տեղի ունեցաւ «Հայեր Ս. Երկրին մէջ եւ Հայ Արուեստի եւ Պատմութեան Ցուցահանգէս» մը, սկսելով 14 Մարտ 1971էն եւ տեւեց մինչեւ 8 Ապրիլ 1971 — Քառնինգ որեր: Ցուցահանգէսը կը հոյանաւորէին Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանը, Երուսաղէ-

մի Քաղաքապետարանը եւ Զրօսաշրջիկութեան Նախարարութիւնը:

Գունաւոր եւ ժխադոյն լուսանկարներով, տախտակի ու գաճի մօտէններով, ցուցադրութեան էին դրուած Հայոց Պատմութեան, Հայ Ծառադասարանութիւնը, Մանրանկարչութիւնը, Քանդակագործութիւնը, խնչպէս նաեւ Հայկական Երօսաղէմը - Երէկ եւ Այսօր— իր Մուրք Տեղեաց կրօնական ու կրթական գործունէութեամբ:

Ցուցահանգէսի բացման Հանդէսը եղաւ Հայ Երգի ու Պարի երեկոց մը, մասնակցութեամբ մեր աշակերտներուն, որուն ներկայ էին նաեւ Զրօսաշրջիկութեան Նախարարը, Երուսաղէմի Քաղաքապետը եւ Կրօնից Նախարարին փոխանորդը, եւ ի դիմաց Զերդ Ամենապատուութեան Գերշ. Տ. Հայրիկ Ս. Արքեպիսկոպոս:

Համաձայն Կազմակերպութեան տեղեկագրին, 25 օրերու ընթացքին ցուցահանգէսը այցելած են 5000 անձեր, որոնց մէկ կան թնոններ օտարներու որոնք մշակոյթի աշխատեւ ներկայացուցիչներ են:

Իսկ մեր Վարժարանի տնտեսական Հաշուետուութիւնը հետեւալ պատկերը կը ներկայացնէ—

ՀԱՇՈՒԵԿՇԻՒ ՄՈՒՏՔԻ 1970 — 1971 ՏԱՐԵՇՐԱՆԻ

1970 Յուլիս 1 — 1971 Մայիս 31

	Իտք- Լիբր
Պատրաստ գումար փոխանցեալ մայիսի տարեշրջանէն	77.77
1970 տարւոյ պազարէն գում շահ	6,133.85
Ինքնաշարժի վաճառումէն	1,500.00
1971 տարւոյ պատի օրացոյցէն	585.00
1971 Նոր Տարւոյ ձեռնարկէն	1,000.00
Հանդիսներէն մուտք	200.00
Նուիրատուութիւնք Արտասանմանէն	72,058.20
Ամսաթուղակներէ	27,400.00
Գիրքեր եւ տետրակներէ	5,153.50
	115,428.32
Գումար	

ՀԱՇՈՒԿԿՇԻՌԻ ԵՒՔԻ 1970 - 1971 ՏԱՐԵՇՐԱՆԻ
1970 Յուլիս 1 - 1971 Մայիս 31

	Խոր. Հիւս
Ղմտակամ Գտնումներ	100.160-00
Դասագիրքեր, դասատեսեր, վիճակացոյց	3.936-35
Ձեռագործի նիւթեղէն	975-00
Նախնից եւ շինուածակամ մորթութիւն	751-05
Տղագրական գործեր	770-20
Ինքնաշարժի քարագութիւն	850-00
Բոլորակցութիւն	654-40
Համընդակամ ծախքեր	270-00
Գրեթակամ պիտոյք	150-36
Պատուատիրութիւն Եւ քացառիկ ծախքեր	222-75
Պագարի մամր ծախքեր	110-00
Մամր ծախքեր	332-50
Գումար	109.182-55
Պատրաստ է դրամարկ փոխադրելի յաջորդ տարեշրջանին	6.245-77
	115.428-32

Անցեալ տարուան մեր հաշուեկշիւին մէջ ունէինք 1839 Յորդանանեան Տինարի բաց մը, որ գոյացած էր մեր ուսուցիչներու վրձարելի յետեալ ամսականներէն: Տարւոյս ընթացքին այդ բացը զոցեցինք բացառիկ նուիրատուութեամբ մը որ կատարուեցաւ Հ. Բ. Ը. Միութեան արժանընտրի Նախագահ Տէր Է. Տիկին Ալեքս Մանուկեանէն 5000 տոլարի յատկացումով, ինչպէս նաեւ Օր. Լէյլա Գարակէօզեանէն 4000 տոլարի յատկացումով: Մեր եւ մեր աշակերտութեան խորագրաց շնորհակալութիւնները մեր ժողովուրդի այս պատուական զաւակներուն, որոնք երբ եւ իցէ չի դադարէ իրենց ազնիւ աջակցութիւնը մեր կրթական դործին, ու ամէն անգամ որ մենք ունեցանք տնտեսական նուազումի պահեր, ու ապաւինեցանք իրենց, մեր ակնկալութիւնները ողջունուեցան տաք ու բաց սրտով:

Օր. Լէյլա Գարակէօզեանի 4000 տոլարէն 3000ը անցած է 1970-71 տարւոյ մեր ներկայ

հաշիւներուն մէջ, իսկ 1000 տոլարը պիտի երեւի յաջորդ տարւոյ հաշիւներուն մէջ, որովհետեւ գումարը մեզ հասաւ մեր ներկայ հաշուեկշիւէն յետոյ:

Այս առթիւ գոհունակութեամբ կը յիշատակենք որ տարւոյս ընթացքին մեր զարուհէն ներս անձամբ ողջունելու առիթը ունեցանք Տէր Է. Տիկին Ալեքս Մանուկեանները, որոնց պատուին կատարուեցան ուսուցչական եւ աշակերտական յատուկ հանդիսութիւն: Անվարան որ Մանուկեան բարերարներու այցելութիւնը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեց մեր ուսուցչական եւ աշակերտական շարքերէն ներս, թէ իբրեւ արժանընտրի Նախագահը մեր ժողովուրդի մեծագործ Միութեան Հ. Բ. Ը. Մ.-ին, թէ իբրեւ անգլագական, Բարբարը Երուսաղէմի Պատրիարքարանին եւ թէ իբրեւ մեծ սատարողը Ս. Թարգմանչաց Երկ. Վարժարանի կրթական գործին: Յիշողիսն կը մղթենք որ երջանիկ օր մը նոյն ձեւով մեր մէջ ող-

ընենք ներկայութիւնը շատ ազնուական ու սիրելի Օր. Լէյա Գարակէօզեանին:

Դարձեալ խոր երախտագիտութեամբ կը յիշենք Թէ Ամենայն Հայոց Վեհապառ Հայրապետի կարողադրութեամբ եւ հրամանով Լոնտոնի Արգարեան Հիմնադրամը 500 Անգլիական Սթերլինգ յատկացում մը ըրաւ մեր դպրոցին: Երախտապարտ ենք Ազգիս Վեհապառ Հայրապետին Իր բարձր ուշադրութեան եւ դնահատանքին համար զոր ցոյց կու տայ Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի գործին նկատմամբ: Այս առթիւ Նորին Ս. Օծութեան կը ներկայացնենք մեր որդեական ջերմագիրն սէրն ու ակնածանքը ու կը մաղթենք Իրեն երջանիկ արեւատուրիւն:

Մեր շատ զգացուած ու կրկնակի շնորհակալութիւնները կը յայտնենք Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութեան (Լիզպոն) որր ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս Իսր. 6578-50 Լիրայի կամ 1.885 տոլարի նուիրատուութեամբ մը օժանդակեց մեր կրթական գործին: Սոյն գումարը յատկացուած

է որպէս 35 սաներու կրթաթոշակ:

Կիւլպէնկեան Հաստատութիւնը անցեալ եւ ներկայ տարւոյս ընթացքին մեր վարժարանը օժտեց շատ ընտիր եւ արդիական մեքենական հետեւեալ սարուածքով.

1 ձայնագրող մեքենայ, 1 ձայնագիր մեքենայ, 1 մոզական լապտեր մեքենայ, 1 սլայտ ցուցադրող մեքենայ: Հաստատութիւնը նմանապէս հոգացած է անոնց առաքման եւ մաքսային ծախքերը:

Դարձեալ խորին երախտագիտութեամբ պէտք է յիշենք նաեւ անունները այն բոլոր նուիրատուներուն որոնք իրենց ազնիւ ջանքերը եւ նուիրական միջոցները միացուցին մերինին, չէն ու պայծառ պահելու համար Սրբոց Թարգմանչաց Վարժարանի կրթական գործը: Ինչպէս կը տեսնէք, անոնց նուիրատուութիւններու ընդհանուր գումարը կը կազմէ շատ կարեւոր մասը մեր մուտքին, հետեւաբար շատ իրամամբ կրնանք ըսել որ մեր կրթական գործի յաջողութեան շատ բան կը պարտինք այս ազնիւ Հայորդիներուն:

ՅԱՆԿ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒԱՅ

1970 Յուլիս 1 - 1971 Մայիս 31

	Խոր. Լիրա
Տիկ. Աննա Մաքգաբեան, Մ. Ն.	90-00
Էլիզապէթ Եւ Բիբլը Թորոսեան Հիմնադր. Հ. Բ. Ը. Միութեան միջոցաւ	3740-00
Գալուստ Կիւլպէնկեան Հաստատութիւն	6578-50
Նդուարդ Փանոսեան, Մ. Ն.	3400-00
Տիկ. Տօլօրէա Լէյպման	1110-00
Քալաֆաթեոս Թէտսի Գօլէֆ (Նրաւաղէմ)	1000-00
Գարակէօզեան Հաստատութիւն, Ն. Ն.	11-250-00
Ալեքս Եւ Մարի Մամուկեան Հիմնադրութիւն, Մ. Ն.	15-000-00
ՌԻՆՐՈՒԱ	
Սիմոն Վարդեան, Մ. Ն.	661-50
Տէր Եւ Տիկին Արսէն Լազարեան, Մ. Ն.	175-00
Տիկին Զ. Թորոսեան, Մ. Ն.	90-00
Անգլիտա Ճափերեան, Սամ Փալօ	180-00
Ղազար Էմին, Սամ Փալօ	100-00
Համազասպ Վարդանեան, Սամ Փալօ	100-00
Ճօզէ Տիշէէֆեան, Սամ Փալօ	200-00
Ճօզէ Սէրայտարեան, Սամ Փալօ	100-00
Գառնիկ Պազարեան, Սամ Փալօ	100-00
Դրիգոր Արսլան, Սամ Փալօ	200-00
Վարդգէս Փօզանեան, Սամ Փալօ	100-00
Հայ Օզմալեան Միութիւն, Նրաւաղէմ	200-00
Արմենաւի Եւ Ստեփան Սվանեան, Մ. Ն.	150-00
	380-00

Խոթ. Լիրա

Տիկին Շուշան Մերկերեան, երուսազէմ	100-00
Վահէ Սահակեան, Մ. Ն.	70-00
Ստեփան Բանիկեան, Սիսմի	110-00
Էստեփան Եղբայր, Լոմոն	280-00
Տիկին Էլիզապէթ Պէրպէրեան, Մ. Ն.	180-00
Արմէն Էօմիւրեան, Մ. Ն.	90-00
Տիկին Արօյմիա Սողիկեան, Մ. Ն.	90-00
Մարթիմ Արցաբեան, Մ. Ն.	90-00
Տիկին Ազնէ Էղոյեան, Մ. Ն.	180-00
Հայկ Գալուզեան, Մ. Ն.	374-00
Տիկին Ֆլորա Թօմպուլեան, Մ. Ն.	90-00
Հայկ Ճիգմեան, Մ. Ն.	90-00
Տիկին Ազնէ Մերկերեան, Մ. Ն.	90-00
Տէր Եւ Տիկին Զաւարս, Մ. Ն.	180-00
Սիմոն Եւ Ալիս Թաշեան, Մ. Ն.	180-00
Տիկին Հելեն Յակոբեան, Մ. Ն.	90-00
Վահրամ Աղապաղեան, Մ. Ն.	90-00
Սարգիս Քիւրքեան, Լոմոն	130-00
Գէորգ Քիւրքեան, Լոմոն	130-00
Յովհաննէս Քիւրքեան, Լոմոն	130-00
Ֆիլիք Տէրտերեան, Սան Փաւլո	200-00
Հայկ Գաւազեան, Մ. Ն.	370-00
Կարպիս Քէլիգեան, Լոմոն	252-70
Տիրան Եւ Սելմա Էօմիւրեան, Մ. Ն.	180-00
Հայ Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Կազմ. Ուստը., Մ. Ն.	90-00
ՈՒՆՐՈՒՄ	560-00
Տիկին Թադուհի Դանիէլեան, Մ. Ն.	90-00
Վահան Պէլեան, Մ. Ն.	90-00
Երիտասարդաց Տիկնանց Միութիւն, Պոթըն, Մ. Ն.	90-00
Բիթըր Շաւոն, Մ. Ն.	350-00
Տիարք Եւ Տիկնանց Միութիւն, Լօրէն	90-00
Նշան Շիմշիրեան, Մ. Ն.	90-00
Մանուէլ Պէրպէրեան, Գարագաւ	110-00
Ստեփան Տէօլիքեան, Գարագաւ	110-00
Սարգիս Աղապաղեան, Գարագաւ	110-00
Ռաֆայէլ Գարշիտի, Գարագաւ	110-00
Ռ. Հ. Սալազար, Գարագաւ	110-00
Ճօրն Քնիքարի, Գարագաւ	110-00
Սահել Ղազարեան, Գարագաւ	110-00
Վարուժան Ղազարեան, Գարագաւ	110-00
Ղազար Ղազարեան, Գարագաւ	110-00
Տիկին Գրիգոր Ղազարեան, Գարագաւ	220-00
Ջարնի Գըպրէլեան, Գարագաւ	220-00
Վարդգէս Երեցեան, Գարագաւ	110-00
Պատրիկ Եւ Լուսի Ազնազեան, Գարագաւ	220-00
Հրանդ Եւ Այտա Տէօլիքեան, Գարագաւ	220-00
Թ. Մ. Քայլաւ, Գարագաւ	110-00
Վիվիան Տէ Լուրի, Գարագաւ	110-00
Եմմիլ Տէ Ապիլայտ, Գարագաւ	110-00
Պէտրեան Եղբայրք, Գարագաւ	110-00
Սիմիտեան Եղբայրք, Գարագաւ	220-00
Կարօ Պօտուշեան, Գարագաւ	220-00
Գէորգ Թօփալեան, Գարագաւ	440-00
Օր. Էլիզապէթ Շամիրեան, Մ. Ն.	85-00
Տիկին Թադուհի Գալուզեան, Մ. Ն.	90-00
Օր. Ալիս Յակոբեան, Մ. Ն.	90-00
Ստեփան Բանիկեան, Սիսմի	35-00

Հայ Օգնութեան Միութիւն, Երաստակէմ	150-00
Կիրակնօրեայ վարժարան, Ուստր., Մ. Ն.	90-00
Ա. Բարիքանեան, Մ. Ն.	90-00
Մուրաւի Փանտագեան, Մ. Ն.	185-00
Տէ. Արամ Գասպարեան, Մ. Ն.	185-00
Կիրակնօրեայ Դպրոց Էվլենթընի, Մ. Ն.	90-00
Խորեն Շամլեան, Սամ Փալո	100-00
Բալո Ներսէսեան, Սամ Փալո	200-00
Տիկին Մաքսուի Միքայէլեան, Մ. Ն.	91-50
Ազատի Այվազեան, Մ. Ն.	91-50
Օր. Արմինէ Յակոբեան, Մ. Ն.	91-50
Տիկնանց Միութիւն Ուստրի, Մ. Ն.	182-00
Հայ Կին Ակումբ, Պոսթը	182-00
Տիկնանց Միութիւն, Մոնթրէալ	85-00
Տիկնանց Միութիւն, Վիլլիսի	91-50
Տիկին Պլանշ Կրանտ, Մ. Ն.	91-50
Օր. Թերեզ Թարայեան, Մ. Ն.	91-50
Վառլամ Պոլաճեան, Մ. Ն.	370-00
Տիկնանց Միութիւն, Էմմիլի Սիդի, Մ. Ն.	182-00
Տէր եւ Տիկին Արսէն Լազարեան, Մ. Ն.	91-50
Հայ Եկեղեցւոյ Երիտասարդաց Կազմ. Էվլենթըն	182-00
Երիտասարդ Տիկնանց Միութիւն, Էվլենթըն	120 00
Ճոն Բաշայեան, Մ. Ն.	92-00
Տէ. Ճօրն Ռենկեյեան, Մ. Ն.	184-00
Ստաբիլիտի Կիրակնօրեայ Դպրոց, Մ. Ն.	92-00
Հայ Եկեղ. Երիտ. Կազմ., Ստաբիլիտի	92-00
Տէր եւ Տիկ. Ն. Խաչիկեան, Մ. Ն.	92-00
Տէր եւ Տիկ. Գ. Գասպարեան, Մ. Ն.	92-00
Մի ռմն, Ստաբիլիտի, Մ. Ն.	18-00
Տէր եւ Տիկ. Արշի Բազայեան, Մ. Ն.	92-00
Լեւոն Պոզեան, Մ. Ն.	184-00
Գորգ Գափազեան, Հարաւ. Ամերիկա	110-00
Վարդան Իզմիրլեան, Հարաւ. Ամերիկա	110-00
Խաչիկ Գափազեան, Հարաւ. Ամերիկա	110-00
Լեւոն Պալեան, Մ. Ն.	92-00
Տիկին Վանուի Նիքիլ, Մ. Ն.	92-00
Եղուարդ Սեփերեան, Հարաւ. Ամերիկա	1110-00
Հայ Եկեղ. Երիտ. Կազմ. Բյուրնու	92-00
Արմենուի եւ Աւստիս Սվանեան, Մ. Ն.	92-00
Հերի Կարապետեան, Մ. Ն.	92-00
Ս. Գովհաննէս Եկեղեցի, Միլվոֆի, Մ. Ն.	222-00
Օր. Հեյն Զաքարեան, Մ. Ն.	92-00
Տիկին Ռօզ Զարդարեան, Մ. Ն.	92-00
Տէր եւ Տիկ. Եղուարդ Գազանեան, Մ. Ն.	92-00
Տիկին Եւփիմէ Գասպարեան, Մ. Ն.	92-00
Տիկին Սիլվիա Ստեփան, Մ. Ն.	85-00
Վարդգէս Պոզանեան, Հարաւ. Ամերիկա	200-00
Սրգարեան Աւանդի Խմամակայութիւն, Լոնտոն	4400-00
Համասերաստեայ Վերջ. Միութիւն, Մ. Ն.	1080-00
Տիկին Համաստ Սթայի, Մ. Ն.	270-00
Զապէլ եւ Ճօրն Պէլլիքեան, Մ. Ն.	90-00
Մարթա եւ Մարթին Ազնաւուր, Մ. Ն.	360-00
Հերի եւ Պարպար Նալգրանեան, Մ. Ն.	90-00
Բօլ Արդեան, Մ. Ն.	90-00
Ճէֆ Նանարեան, Մ. Ն.	90-00
Սարգիս Ճգնաւորեան, Մ. Ն.	90-00
Տիկին Թագուի Խաչատուրեան, Մ. Ն.	108-00

ՏԱՐԵԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

Ղ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԻԻԶՊԱՇԵԱՆ — ԿԻՒՂԵՆԿԵԱՆ

ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ — ԱՄՄԱՆ

Աշակերտութեան թիւն է 189-140 հոգի նախակրթարան եւ 49 հոգի Մասնակաւարտէզ, 99 մանչ եւ 90 աղջիկ: Այս տարի 38 նոր աշակերտներ ունեցանք, իսկ այս տարւայ շրջանաւարտ դասարանը 12 հոգի է:

Կրթական նախարարութեան օրէնքներուն համաձայն, բոլոր դասերը, բացի հայերէն լեզուէ եւ կրօնքէ, կը դասաւանդուին արարերէն լեզուով: Առաջին դասարանէն սկսեալ կը դասաւանդուի նաեւ անգլիերէն լեզու: Նախարարութեան քննիչները այցելեցին դպրոց, ներկայ գտնուեցան դասերու եւ շատ գոհ մնացին դպրոցին կրթական մակարդակէն:

Ունիք 13 ուսուցիչներ, 12 մնայուն եւ 1 այցելու: Կը ցաւինք որ տարուան կէսին կորսնցուցինք Պրն. Հայկ Գարադաշեանը որ Կրթական նախարարութեան մէջ գործ գտաւ: Իրեն կը մաղթենք յաջողութիւն: Այս դժուար տարին, բոլոր ուսուցիչներն ալ գիտակից եւ պատասխանատու գտնուեցան իրենց յանձնուած աշակերտներուն նըկատմամբ: Գաղաքային պատերազմի պատճառաւ դպրոցները Նոյեմբեր 9ին բացուեցան ու մինչեւ Մարտ 1971 Հայոց լեռը անապահով շրջան մը նկատուած էր: Այս պայմաններու տակ, միայն 2 օր ստիպուեցանք դպրոցը դոցել: Դպրոցին Տնօրէնութիւնը բարձր կը գնահատէ ուսուցիչներու պատասխանատուութեան ոգին եւ հրապարակաւ, շնորհակալութիւն կը փափաքէ յայտնել անոնց:

Դժբախտաբար Ազգային Խորհուրդի աւերամաղրած սենեակները, ուր հաւաքած էինք պարտիկ դրաղարան մը, կոխներու ծաւանակ գործածուեցան որպէս պատուապարան ու զերբերուն մեծ մասը փնցացաւ: Այս ա-

մաս կը մտածենք դպրոցին ճաշարանը վերանորոգել տալ ու դրաղարանի վերածել: Այս նպատակին համար Տիար. Վ. Ղազարեան Լուսիա Ղազարեան Փօստը բարձրացուց 50 տինարի, որ պիտի յատկացուի դրաղարանին:

Գաղաքական պայմաններու բերումով, անցեալ տարի չկրցինք Ամալներջի հանդէս ունենալ: Այդ շրջանաւարտներէն ոմանք այսօր պիտի ստանան իրենց վկայականները: Նախակրթարանի հանդէսները կազմակերպելը միշտ ալ դժուար եղած է, բայց՝ ինչպէս ուրիշ տոխիթներով ալ ըսած եմ, մենք կը հաւատանք որ դպրոցական դասերու չափ կարեւոր են այս հանդէսները: Համարձակութիւնը եւ ինքնազմատահութիւնը, որոնք անհրաժեշտ են տղուն ընկերային զարգացման համար՝ բեմով ու հաւաքական աշխատանքով կը զարգանան տղոց մէջ:

Դպրոցին մէջ կրցանք տօնել Բարեգործականի Օրը, Ապրիլ 24ը եւ Վարդանանց տօնը:

Ինչպէս գիտէք, քաղաքային կոիւնքերու հետեւանքով դպրոցը յափաղանց փոխաւած էր: Գաղթականները գրաւած էին Մանկապարտէզի եւ Առաջին յարկը եւ հոն ապրած ամբողջ շարք մը: Նստարանները կտրելով կրակ շինած ու հաց եփած էին, լուացարանները բոլորովին աւերուած էին: Մեր առաջին գործը եղաւ դրել մեր բարերար կազմակերպութեանց ու պարգել մեր վիճակը: Երախտապարտ ենք որ Կիւլպէնկեան Հիմնարկութիւնը բացառիկ օգնութիւն մը ըրաւ 1100 տոյար ներկի ու լուացարաններու անմիջական նորոգութեանց համար:

իսկ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը 500 տոլար բացառիկ օգնութիւն մը ըրաւ կորուստ նստարաններու ու փեղկերու նորոգութեանց համար: Այս օժանդակութիւնները զործած-

ուելոյան իրենց նպատակին, ինչպէս կ'երեւի հաշիւներուն մէջ: Մտացած գումարները պիտի յատկացուին նոյն նպատակին՝ աւանդաւայ արձակուրդի ընթացքին:

Արտասահմանէն օժանդակութիւններ կու գոն դպրոցին հետեւեալ ձևով:

Հ. Բ. Ը. Մ. Յորդանանի դպրոցներուն	4300 տոլար	
Թորոսեան կտակէն	800 տոլար	5,100 տոլար
Բացառիկ օգնութիւն նորոգութեանց համար		500 տոլար
		5,600 տոլար
		= 2,075 տինար
Կիւլպէնկեան Հիմնարկութենէն	1375 տոլար	
Բացառիկ օժանդակ. նորոգութեանց	1100 տոլար	2,475 տոլար
		= 880 տինար

Այս երկու բարերար կազմակերպութիւններէն այս տարի ստացանք մօտ 3000 տինար, որ դպրոցին ծախսին հարիւրին յիսուսէն է: Թողակներէն գոյացաւ 1900 տինար, դպրոցին եկամուտին մօտ հարիւրին 35ը: Կ'ուզեմ որ բոլորիդ մտքին մէջ յստակօրէն չեշտուի որ այն ուսումը որ ձեր գաւակները կը ստանան Հ. Բ. Ը. Մ. ի Իգպաշեան Վարժարանին մէջ անկարելի պիտի ըլլար ծնողներու վճարածովը, առանց դուրսէն եկած իշխանական օգնութեանց:

Տեղական բարերարներու առաջին գծին կու գայ Հայ Օգնութեան Միութիւնը, որ այս տարի 300 տինար վճարեց, 20 չքաւոր սաներու որպէս Թողակ: Ազգային Մարդական Միութիւնը կը պահէ 3 սան ու կը վը-

ճարէ 50 տինար: Քաղաքի ազգայիններէն Տիկ. Զարուհի Փէլթէքեան եւ Օրդ. Շ. Փաշոսեան կը պահեն սաներ դպրոցին մէջ: Ասոնցմէ զատ դպրոցը ունի մօտ 15 աշակերտներ որոնք ձրի կը պատասխարուն դրպոցին մէջ:

Մանր նուէրներ ստացանք ծնողներէ՝ Հալուստ, զրամ, ուսուիրէ եւայլն, որոնք լաճենցիներ չքաւոր աշակերտներուն: Կ'ուզեմ յիշել Տիկ. Տումանեան, Տիկ. Վիլմէթ Փէլթէքեան, Տիկ. Կրէյս Էթմէզդեան, Տիկ. Պէրպէրեան, Տիկ. Շուշիկ Էթմէզդեան, Տիկ. Արաքի Գրիգորեան:

Ստորիւ կու տանք դպրոցին տնտեսական միջակը 1 Սեպտեմբեր 1970էն մինչեւ 30 Յունիս 1971 - 10 ամիս:

Մ Ո Ի Տ Ք

		Տիմար
Հ. Բ. Ը. Մ. դպրոցներու օժանդակութիւն	5,100	
Բացառիկ օգնութիւն	500	2,075
Կիւլպէնկեան Հիմնարկութենէն	1,375	
Բացառիկ օգնութիւն	1,100	800
Թողակներէ գոյացած		
Ծնողներէ	1,600 տինար	
Հ. Օ. Մ. - 20 աշակերտ	300 տինար	
Ա. Մ. Մ. - 3 աշակերտ	50 տինար	
Տեղական բարերարներ	50 տինար	2,000
Ինքնաշարժի դանձումներ, 8 ամիս		420
Օրացոյց, դասադիրքեր եւ զանազան մանր եկամուտ		250
Պատրաստ գումար 1. 8. 70 չրջանի		220
		5,845

Ընդհանուր մուտք

Ե Լ Ք

Շէնքի անմիջական նորոգութեանց եւ զարոյցական կարասիներու համար	292
Դասագրքերու, աշակերտներու խաղալիք եւայլն	130
Ինքնաշարժի վճարումներ, 9 ամիս	669
Վարչի ամսական	264
Երկրորդ թաքսի	126
Կարածի վարձք	24
Պէնդին	140
Նորոգութիւններ	115
Ջուր, էլեքտրականութիւն, հեռաձայն եւ զանազան ծախսեր	198
Ուսուցիչներու վճարում, 9 ամիս	2,977
	4,251

Ամստուայ ընթացքին նախատեսուած ծախսեր Կ

Ուսուցիչներու ամսականներ, 8 ամիս 1,000

Ինքնաշարժի ընդհանուր նորոգութիւն 400

Շէնքի նորոգութիւններ

Լուսացարան, գրադարանի յարդարում, ներկ,

նոր նստարաններ, սանիթի նորոգութիւն,

խաղաղալիքի նորոգութիւն

1,000

Այս նորոգութեանց համար ստացած ենք

Հ. Բ. Ը. Մ. եւ Կիւլպէնկեանէն 1,600 տոմ

-288

յար, մօտ 580 տինար որմէ միայն ծախսուած է

712

292 տինար: Մնացեալ 288 տինարը

պիտի յատկացուի այս նորոգութեանց եւս

6,363

Ընդհանուր ծուտք

5,845

Պիւտճէի նախատեսուած մօտ. բաց

518 տինար

Առաջին տարին է որ պիւտճէի բաց մը կ'ուրուագծուի մեր անջելը: Ամստուայ նախատեսուած ծախսերը, մօտաւոր ըլլալով հանդերձ, անհրաժեշտ են: Տարիներէ ի վեր ձգձգած ենք չէնքի եւ կարասիներու ու խաղաղալիքի նորոգութիւնները: Ինքնաշարժը զարդոցին վերջին օրը ճամբան մնաց, իսկ մանկավարժը լուսացարաններու շինութիւնը մեղի պարտադրուեցաւ Կրթական նախարարութեան կողմէ: Նաեւ ստիպուեցանք պետական յաւելումները ընել մեր ուսուցիչներուն: Պզտիկ դպրոցի մը պիւտճէն հաւասարակշիւ չէր զժողովար էրր երկրորդական բաժին չկայ ու փոքրաթիւ աշակերտութիւն կայ — մեր պարագային 190 հոգի: Ամմանի գաղութը տարուէ տարի կը նուազի, իսկ ուսուցիչներու ու կեանքի սըղութիւնը կը բարձրանայ: Թողակները դժուար է բարձրացնել ներկայ տնտեսական

տապանակի շտեմանքով: Ծնողները կը վշտանան 2000 տինար, այսինքն իւրաքանչիւր աշակերտի համար 10 տինար տարեկան, երբ նոյն աշակերտին ծախսը տարեկան 30 տինար է:

Կը պատճառէ որ նախ ծախսը տեղեկագիրը պիտի վերջացնեմ մօտաւոր ու յոռետես չեւտով մը: Բայց կ'ուզեմ որ զարգութիւն միւլութիւններու եւ Ազգային Մարմնի ներկայացուցիչները որ հոս պատուած են մեր այս հանդէսը, տեղեկ ըլլան զարդոցին փեմակին: Կը վախնանք որ ժամանակի ընթացքին դպրոցին այս բարձր մակարդակը կարենանք պահել մեր միջոցներով:

ԱՆԱՀԻՏ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ

ՏՅՈՒՆԻՍԻՅԻ

26 Յունիս 1971

Ամման

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

ԵՐՈՒՍԱՂԵՄԻ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԻ

Ա) Նոր դարակներու շինութիւն. — Շա-
րունակելով Կիւլպէնկեան Մատենադարանի
ընդհանուր նորոգութիւնները՝ անցեալ տա-
րի աւարտեցինք կազմուած թերթերու եւ
հանդէսներու հաւաքածոներու նոր դարակ-
ներու շինութիւնը :

Ընթացիկ տարելըջնին պիտի ջանանք
նորոգել Մատենադարանի բոլոր պատու-
հանները՝ փոխարինելով զանոնք երկաթեայ
չըմանակներով :

Բ) Նոր գիրքերու ստացում. — 1970ի ըն-
թացքին՝ նուիրատուութեամբ, փոխանա-
կութեամբ եւ դնամբ ստացած ենք 602 հա-
տոր գիրք եւ թերթ, բայտ հետեւեալին. —

1. Նուէր ստացուած .

Հայերէն	186
Անգլերէն	154
Ֆրանսերէն	42

Գերմաներէն	2
Իտալերէն	2
Ռումաներէն	9
Թրքերէն	2
	397

2. Փոխանակութեամբ .

Հայերէն	5
Անգլերէն	7
Ֆրանսերէն	2
	14

3. Գնուած .

Հայերէն	51
Անգլերէն	114
Ֆրանսերէն	21
Գերմաներէն	3
Արաբերէն	2
	191
	602

Գ) Ելեւտաւիան .

	Ի. Լ.
1. Նոր գիրքերու եւ թերթերու գնում	3331.45
2. Վրտնի հետ փոխանակուած թերթ	1000.00
3. Կազմողչէք գիրքերու եւ թերթերու	1580.00
4. Ամսականք	7680.00
5. Աշխատաւարձք	533.00
6. Դրենական պիտոյք եւ ընթացիկ ծախք	579.00
7. Թղթատարական ծախքեր	1081.45
8. Ելեկտրական եւ այլ նորոգութիւնք	238.60
9. Հեռաձայնի ծախք	322.84
Համագումար՝	16346.34

31 Դեկտեմբեր, 1970

Երուսաղէմ

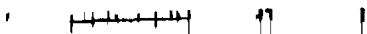
ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ

Տեսուչ

Կիւլպէնկեան Մատենադարանի

ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆԻՐ

Ս. ԹԱՐԳՄԱՆԶԱՑ ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԻ

Նախընթաց տարիներու մամ, Մայիս եւ Յունիս ամիսներու ընթացքին կատարուեցան դպրոցական տարեկանի շրջանին յատուկ եամգիտութիւնները, որոնց ամփոփ նկարագրականները կու տանք ստորեւ:

Մ Ա Ր Զ Ա Հ Ա Ն Դ Ե Ս

Տեղի ունեցաւ 9 Մայիս 1971. Կիրակի կէսօրէ կտք ժամը 4ին, Ժառանգաւորաց վարժարանի Մարդագալտին վրոյ, ի ներկայութեան վարժարանի Հոգչ. Տեսչին, Միտան Հայրերու, ծնողներու եւ Հանդիսականներու պատկանելի բազմութեան:

Մանչերու երկրամեայ մարդիչ Պր. Միտաք Յակոբեան եւ աղջկանց մարդիչ Օր. Անի Մանուկեան ջանք չէին խնայած դաշտահանդէսը բնծայելու Հետաքրքրական եւ արդիւնաւոր: Տղաք եւ աղջիկներ, իւրաքանչիւրը երկուքական խումբերու բաժնուած, լաւազոյն ցուցաբերեցին տարուան մը մարդակալան ճիւղերուն արդիւնքը՝ վազքի, մարկանքի, դրօշալաւի, պարանաձողութեան եւ մարդական այլ խաղերու կատարումով:

Հանդէսի աւարտին, մանչերու Հաւասար արդիւնք յուշաբերած զոյգ խմբապետներ եւ աղջկանց յաղթող խումբի խմբապետուհին ստացան բաժանները, իսկ մարդակալան այլ ճիւղերու մէջ ուղարկու յաղողութիւն արձանադրած մարդիկներ՝ բաժաններ Տեսուչ Հոգչ. Հայր Կիրակչին, ինչպէս նաեւ հանդէսին հիւրարար ներկայ դասուող Յուշաց Պատրիարքարանի եպիսկոպոսներէն Գերշ. Տ. Արթեմիոս Սրբադասին:

Հանգչեալ տեւեց մօտ երկու ժամ:

ՄԱՆԿԱՊՈՐՏԵՂԻ ԲԱԺՆԻ

ԱՄԱՎԵՐՁԻ ՀԱՆԴԵՍ

Տեղի ունեցաւ Կիրակի, 30 Մայիս, կէսօրէ ետք ժամը 4ին, Հայ Երիտասարդաց

Միութեան ակումբին մէջ, Նախագահութեամբ Գերշ. Տ. Շահէ Եպս. Աճէմեանի եւ ի ներկայութեան Հոգեւոր Հայրերի եւ ծնողներէ ու Հանդիսականներէ բաղկացած յոգնախումբ բազմութեան:

Մօտ երկու ժամ, Մանկապարտէզի փոքրիկները իրենց երգերով ու արտասանութիւններով, Հայկական պարերով ու մանկական արամախօսութիւններով հաճութիւն եւ զոհուակութեան զգացք պարգեւեցին ներկաներուն: Այս բոլորը ի հանդէս կը բերէին ինք ամիսներու այն դուրսդուրած ճիւղերը՝ զորս ի զործ գրած էին Մանկապարտէզի բաժնի ժողովուրդահանգչուհիները, մօտադ մանուկներու կրթութեան ի խնդիր, իրենց առաջնորդ ունենալով 55 տարիներու պատակ ունեցող Մանկապարտիզպանուհի Օր. Տիգրանուհի Նալպանտեանը:

Հանդէսի աւարտին խօսք առաւ Տեսուչ Հոգչ. Տ. Կիրակ Մ. Վրդ. Գաբրիէանը, որմէ ետք Գերշ. Տ. Շահէ Եպիսկոպոս 21 ընթացաւարտներուն բաժնեց վկայականներ:

ԱՄԱՎԵՐՁԻ ՀԱՆԴԵՍ

ԵՐԿՐՈՐԴԱԿԱՆ ԲԱԺՆԻ

1970-1971 դպրոցական տարեւոյնը փակող այս Հանդէսը տեղի ունեցաւ Կիրակի, 6 Յունիս 1971, երեկոյան ժամը 6:30ին, Ս. Թ. Վարժարանի Գ. Կիւլպէնկեան վերնահարկին մէջ: Հանդէսին կը նախագահէր Լուսարարապետ՝ Գերշ. Տ. Հայրէ՛լ Արք. Աւանեսէն: Հրաւիրեալներու ընտրեալ բաղմունքին մը ժամանակէն առաջ արդէն փութացած էր լեցնել սրահը:

«Նմանեալ Մոմիսիսի» շարականով Հանդէսին բացումը կատարուելէ ետք դործադրուեցաւ խնամալ յայտադիր մը, բաղկացած ընթացաւարտ սաններու կողմէ կատարուած ատենախօսութիւններէ՝ մեր երախտաշատ Հայրապետներէն Ներսէս Առտարա-

կեցի ծննդեան 200ամեակին եւ Մկրտիչ Քրիստոսի ծննդեան 150ամեակին նուիրուած, ինչպէս նաեւ երրորդ ատենախօսութիւն մը՝ մեր վերածաղկեալ Հայրենիքի յիսնամեակի նիւթին շուրջ, եւ խմբերդներէ՝ Վարժարանի երգչախումբին կողմէ երգուած՝ ղեկավարութեամբ Պր. Նազարէթ Հէքիմեանի: Կատարուեցաւ նաեւ խմբական արտասանութիւն մը՝ Գեղամ Սարեանի ստեղծագործութիւններէն:

Հանդէսի երկրորդ մասին՝ հանդիսականները ունեկըրեցին Վարժարանի միամասյ դործունէութեան տեղեկագիրը, իր ընդհանուր գիծերուն մէջ (որ կ'երեւի ամբողջութեամբ Աիլմի պապ թիւին մէջ), որմէ ետք Սրբազանը կատարեց բաշխումը չըբջանաւարտ սան-սանուհիներու պւարտական վկայականներուն եւ ուսման դանազան ճիւղերու, ինչպէս նաեւ վարքի եւ ձեռագործի բաժիններուն մէջ քաւագոյն արդիւնք ի յայտ բերած աշակերտներու մրցանակ-գիր-

քերուն: Շրջանաւարտ սանուհիներէն մէկուն կողմէ արտասանուած հրատեչտի յուզիչ ռաղբերմէն ետք երգչախումբը երգեց հրատեչտի երգը: Հուսկ ապա խօսք առաւ Լուսարարապետ Գերշ. Սրբազանը, որ զոհունակութեամբ արտայայտուելէ ետք ձեռք բերուած այս գեղեցիկ արդիւնքին համար, գովեստով արտայայտուեցաւ կըրթական այս գործին մղիչ ուժը հանդիսացող Վարժարանի բազմամեայ Տեսուչ Հոգչ. Յ. Կիւրեղ Մ. Վարդապետին մասին, ընթացաւարտներուն ուղղած յորդորական եւ պատշաճ խօսքերով շնորհատեց ու օրհնեց բոլորը, քանի որ ճգնեթէ բոլորդ ալ այս յարկէն ելած էք եւ չըբջանաւարտներ կարելի է կոչել ձեզ բոլորդ եզրափակեց Սրբազանը ժպտաղէմ:

Տէրունական աղօթքով եւ Ս. Աթոռոյ օրհներգով վերջ գտաւ աւելի քան երկու ժամ տևող այս հանդէսը:

ԶԵԿՈՅՑ Զ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՀՐԱԻՐԱԳԻՐ ԸՆԴԱՆՈՒՐ ԺՈՂՈՎԻ

Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Կեդրոնական Վարչական Ժողովը այսու կը հրաւիրէ Միութեան բոլոր իրաւասու անդամները ներկայ գտնուելու 58րդ Ընդհ. Ժողովին, որ պիտի գումարուի ՇԱՐԱԹ, ՆՈՅՆԲԵՐ 6, 1971, առաւօտեան ժամը 9-30ին, Առաջնորդարանի Կիւլլապի Կիւլլեկեան Մշակութային Կեդրոնի Գովուհեան Սրահին մէջ, 630 Սեփրնս Էվրնի, Նիւ Եորք, Ն. Ե., ԱՄՆ:

Ներկայ 58րդ Ընդհ. Ժողովին համար սրուած միակ հրաւիրագիրն է: Կը խնդրենք հետեւեալ Միութեան յարգոյ իրաւասու անդամներէն, որ ամսական Ժողովին ներկայ ըլլան վերոյիշեալ թուականին եւ կամ ամենէն ուշը մինչեւ Հոկտեմբեր 15, 1971, իրենց փոխանորդագրերը յանձնեն Զ. Բ. Ը. Միութեան Ընդհանուր Տնօրէնին, Նիւ Եորքի գրասենեակի հասցէին:

Օ Ր Ա Կ Ա Ր Գ

1. Ներկայացում եւ վաւերացում 1970 տարեշրջանի Ընդհանուր Տեղեկագրի:
2. Ներկայացում եւ վաւերացում 1970 տարեշրջանի ընդհանուր հաշվետուութեան:
3. Մասնակի ընտրութիւն Կեդր. վարչ. Ժողովի:
4. Մասնակի ընտրութիւն Հաշուեհանիչ Ցանձախումբի:
5. Առաջարկներ եւ քննարկութիւններ:
6. Գնահատման քանակներ:

Ի ԴԻՄԱՑ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ

Ատենդալիբ
Բ. Բ. ԿՐԵԿԸՐԻ

Ատենդալիտ
Ա. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Մայիս 26, 1971

Նիւ Եորք, Ն. Ե.

— Նախատեսակին ի. Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերը. Տ. Շահէ Եպ. Աճէմեան: Ապա Երազդի Երգչական Վճիթ Ողորդեալ:

* Գր. 20 Յուլիս.— Տօճ Կարօլիկէ եկեղեցւոյ Ս. Էլմիմանի: Մայր Տաճարի Աւագ Սեպանի վրայ պատարապէս եւ զարդեց չորջ. Տ. Յովսէփ Վրդ. Մամուր, քնարական ունեւորով ճեմ եւ Հայր իմ իմ իմըն Ներկայացուց Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Մայր Աթոռին Հիմարկութեան խորհրդատու պաշտակներ եւ վեր առաւ յընթաց զարուց Ս. Էլմիմանի կատարած արտեր եւ Նախահմանական զերը երբ ազգային եւ եկեղեցական կանգնէ մէջ: Յետ զարդի, Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արեւիկոյանի զխաւորութեամբ կատարուեցաւ ճշարդագիտական Մագիստրը:

* Եր. 26 Յուլիս.— Ս. Մեծիմ Ներսիսի Հայրապետի մերայ եւ իտաղ Եպիսկոպոսին: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Սեւան Արդ. Զարիպեան:

* Գր. 27 Յուլիս.— Բարեկիցնայ Ս. Լուսարարի Պանոց: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ ի Ս. Գարու. Բիւն, Ս. Լուսարարի եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Ալան Արդ. Պալիզեան:

* Եր. 3 Յուլիս.— Գիւտ Նշխարը Ս. Լորն մերայ Գրգրորի Լուսարարին: Ըստ իմորութեան, Ս. Կատարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Մաղարայ մատուցին մէջ, ուր, ըստ աւանդութեան, Կրճատի մատուցը Ս. Լուսարարի: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեան:

* Դը. 7 Յուլիս.— Բարձրանշաց Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արեւիկոյանի:

* Ե. 8 Յուլիս.— Ս. Թարգմանչաց վարդապետի մերայ Մանկայ եւ Մերապոյ (Տօճ ազգային): Մայր Տաճարի Աւագ Սեպանի վրայ պատարապէս չորջ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեան:

* Եր. 10 Յուլիս.— Ս. Տրդատայ քաղաքին մերայ, Ալիւնի եւ իտաղի խորհրդին: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Սեւան Արդ. Զարիպեան:

* Գր. 11 Յուլիս.— Գիւտ Տիպ Ս. Աստուածամանի: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ Գեթիսեմանի Ս. Աստուածաման Տաճարի մէջ, Տրեմոր Ս. Գեղեցիկանի վրայ: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Նարեկ Արդ. Մարգարէյան: Արարողութեանց Նախագահեց Գերը. Տ. Շահէ Եպ. Աճէմեան:

* Եր. 17 Յուլիս.— Ս. Երկոտաճաւ առաքելոյն Բրիտանիայ եւ Պոլսոյի Երեմիականները առաքելոյն: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Ս. Սեւան Արդ. Զարիպեան:

* Գր. 18 Յուլիս.— Բարեկիցնայ վարդապետի պանոց: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ Ս. Գարու. Բիւն, Ս. Լուսարարի եկեղեցիին մէջ: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Ալան Արդ. Պալիզեան:

* Եր. 24 Յուլիս.— Յիշատակ Տաղանակին: Ս. Գառնարազ մատուցուեցաւ Ս. Էլմիմանի մատուցին մէջ: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեան:

— Այլակերպութեան մեծանշանեղ Նախատեսակին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Ամեն. Գառնարը Ս. Հայրը: Ապա կատարուեցաւ Տաճարի զանապալանութեան տարեկարգին նուիրուած Հանդիսութիւն (Ս. Գառնար Տաճարի զարուց ըստ աւանդութեան այս տօնին է որ բարձրացած է Աթոռ իրեն առաջին եւ շարժականաց ծրուագէտին): Արարողութեանց ծառայողին կատարուեցաւ Ընծայարանի ընծայարար Գառնարի վեց արեւակաւաններու զանապալան կողման արարողութիւնը, խաղաղականութեամբ Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արեւիկոյանի:

— Գլխաղի վրայ, Մայր Տաճարին մէջ պաշտօնական շնորհակցէն եւ Լիւնան կողմերուն Նախագահեց Գերը. Տ. Նարայր Եպ. Պալիզեան:

* Գր. 25 Յուլիս.— ՎԱՐՈՒԱՎԱՐ (Տօճ Այլակերպութեան Տնտան), Օրուան Հանդիսատու Ս. Գառնարը Մայր Տաճարի Աւագ Սեպանի վրայ ժողով եւ վեց արեւակաւաններու զանապալան ձեռնարդութիւնն ու օժտմը կատարեց Ամեն. Գառնարը Ս. Հայրը: Բարձրագիտական մեծագոյն ժողով ձեռնարկուեցաւ Իրաւիկան խաղաղականին:

— Գեորգ Եպ. Մայր Տաճարին մէջ կատարուած Վճարատեսին Նախագահեց Գերը. Տ. Շահէ Եպ. Աճէմեան: Արարողութեանց աւարտին, Ամեն. Գառնարը Ս. Հայրը կատարեց Նործնական Վարդի առաւելութեան կարգը:

* Բը. 28 Յուլիս.— Յիշատակ Մեծիմ: Ս. Գառնարը մատուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեպանի վրայ: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Սեւան Արդ. Զարիպեան: Ապա, Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արեւիկոյանի զխաւորութեամբ, Կատարուեցաւ Հոգեւանդանոցի կարգը, Նախ Մայր Տաճարին մէջ եւ ապա քաղիքէ՝ Սրբաշնորհ Տ. Կիրակոս Գ. Գառնարը ՀՎ Էլմիմանի վրայ:

* Ուր. 30 Յուլիս.— Նախատեսակին ի Ս. Գառնար Նախագահեց Գերը. Տ. Նարայր Եպ. Պալիզեան:

* Եր. 31 Յուլիս.— Ս. Բաղդասի առաքելոյն եւ Կնեղիտայ Կառնին: Ս. Գառնարը մատուցուեցաւ ի Ս. Գլխաղի: Ժամարարն էր Հողը. Տ. Նարեկ Արդ. Մարգարէյան:

Պ Ա Շ Տ Օ Ն Ա Կ Ա Ն Բ

* Դը. 16 Յուլիս.— Անդիկոյ Էլիզապէթ Բազուկի ծննդեան տարեկարգին առիթով, Անդիկոյ Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արդ. Ալանեան, Աւագ Թարգման չորջ. Տ. Գեորգ Վրդ. Նազարեան եւ Տիար Գ. Հիւրիկեան:

* Դը. 30 Յուլիս.— Գոնիկոյի Կատարողութեան անկախութեան 11րդ տարեկարգին առիթով, Գոնիկոյի Հիւպատոսին կողմէ Բիւն Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Լուսարարական Գերը. Տ. Հայրիկ Արդ. Ալանեան, Հողը. Տ. Գեորգ Վարդապետ եւ Տիար Հիւրիկեան:

* Բը. 5 Յուլիս.— Լուսարարականներու Հոգեւոր պետ Պրոֆ. Լանտ Ջորճ Բիւրիկի մեկնումին առիթով, իրեն ի պատիւ Օկիւսթ Վիկթորիան Հիւսան զանոցին մէջ տրուած ողբերգի ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Գերը. Տ. Շահէ Եպ. Աճէմեան եւ Տիար Գ. Հիւրիկեան:

* Եը. 8 Յուլիս.— Արեւմտեան Գերմանիոյ Արարողի Գործը Նախարար Ուոլթըր Երիկ ի պատիւ Ն. Վեմ. Բարդապետ Թեոֆ Բայլիէ կողմէ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցաւ Գերը. Տ. Շահէ Եպ. Աճէմեան:

* Դը. 14 Յուլիս.— Տրանսիկան ինքապետութեան 182րդ տարեկարգին առիթով, Տրանսիկան Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ Հիւպատոսարանին պատգամներին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Աւագ Թարգման չորջ. Տ. Գեորգ Վարդապետ եւ Տիար Հիւրիկեան:

* Դը. 21 Յուլիս.— Գլխաղի անկախութեան 182րդ տարեկարգին առիթով, Գլխաղի Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ Հիւպատոսարանին մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ գտնուեցան Աւագ Թարգման չորջ. Տ. Գեորգ Վարդապետ եւ Տիար Հիւրիկեան:

* 2 Օգոստ.— Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Գաթրիկոսութեան Ժառանգ չորջ. Տ. Զարեկ Վրդ. Աղաւաղեան Ժամանակ ծրուագէտ եւ աճիս մը ետք մեկնեցաւ:

* Բը. 8 Օգոստ.— Ս. Աթոռոյ միարան եւ Լիւնի Հողերը 2օրին Տ. Դաւիթ Մ. Վրդ. Սաւակեան Ժամանակ Ս. Աթոռ եւ վերադարձաւ 30 Օգոստոսին:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

Հայեցի կրթութիւն	Ա. Գ.	202
Անավերջի Հանդէս եւ Զեռնադրութիւն Վեց կուսակրօն Արեգաներու		204

ԿՐՕՆԱԿԱՆ

Այլակերպութիւն Տեսան	ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ	213
----------------------	---------------------	-----

ԴՐԱԿԱՆ

Փառանձմէր եւ Որիմպիա Փարվանա (Անգլիերէն)	ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ ԵՍԱՅԵԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ Թրգմ. Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	216 227
---	--	------------

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԱԿԱՆ

Համանուագ	Մ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ	231
-----------	--------------	-----

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

Մինաւ կրօնաւոր Նկարդ Ատոռածաշունչի Թարգմանութեան Մշակութային Երևոյթները (Անգլիերէն)	Ն. ԵՊՍ. ԵՈՎԱԿԱՆ ԽԱՅԻՄ ԲԱՊԻՆ	234 237
Եղմիկի երկի Բնագրային Մի Քանի Նար Մեկնաբանութիւնների Մասին	ՄԱՐՏԻՐՈՍ ՄԻՆԱՍԵԱՆ	247

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

Պատմութիւն Ս. Էջմիածնի Վարդապետաբանի եւ Գեորգեան ճեմարանի	ՎԱՀԱՆ ԵՊՍ. ՏԵՐԵԱՆ	260
--	-------------------	-----

ԶԵՆԱԳՐԱԿԱՆ

Բրիտքքնի Համալսարանին Հայերէն Զեռագիրները Զիւլուլի Համալսարանին Հայերէն Զեռագիրները	ԶԱԻԷՆ Ե. ՎՐԴ. ԱՐՁՈՒՄԱՆԵԱՆ Յ. ԳԻՐԻՏԵԱՆ	265 271
--	--	------------

ՏԵՂԵԿԱԳԻՐՆԵՐ

Տարեկան Տեղեկագիր Ժառնգ. Վարժարանի եւ Ընծայարանի	ՇԱՀԷ ԵՊՍ. ԱՃԻՄԵԱՆ	279
Տարեկան Տեղեկագիր Ս. Թարգ. Երկրդ. Վարժարանի	ԿԻՐԻԵՂ Ե. ՎՐԴ. ԳԱՐԻԿԵԱՆ	282
Տարեկան Տեղեկագիր Ամանի Իւզպաշեան Վարժարանի	ԱՆԱՀԻՏ ՈՍԿԵՐԻՉԵԱՆ	290
Տարեկան Տեղեկագիր Երուսաղէմի Կիւլլէնկեան Մատենադարանի	ԱՂԱՆ ԱՐԳ. ՊԱԼԻՕԶԵԱՆ	293

ՀԱՆԳԻՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Տարեկան Հանգիստութիւն Ս. Թարգմանչաց Երկրդ. Վարժարանի		294
---	--	-----

ԶԵՆԱՅՆՆԵՐ

Հ. Բ. Ը. Մ. - Հրաւիրագիր Ընդհ. Ժողովի		296
---------------------------------------	--	-----

Ս. ՅԱԿՈԲԻՆԵՐՍԷՆ

Եկեղեցականք. Բեմականք		297
Պաշտօնականք		298
Բովանդակութիւն		299

C O N T E N T S

EDITORIAL

Armenian education	A. K	202
Graduates' Ceremony and Ordination of six priests		204

RELIGION

The Transfiguration of Our Lord	<i>Fr. Aghan Baliozian</i>	213
---------------------------------	----------------------------	-----

LITERATURE

Parantzem and Olympia	<i>Emmanuel Essayan</i>	216
Parvana	<i>Hovhannes Toumanian</i>	227
	<i>Trans. M. Manougian</i>	

POETRY

Symphony	<i>M. Manougian</i>	231
----------	---------------------	-----

PHILOLOGY

Rev. Minas the Miniaturist	<i>Bp. N. Dzovagan</i>	234
The Cultural Aspects of Bible Translation	<i>Prof. Chaim Rabin</i>	237
Notes on new interpretations of Eznik of Kolb's text	<i>Mardiros Minassian</i>	247

HISTORY

History of the Seminary of St. Etchmiadzin	<i>Bp. Vahan Derian</i>	260
--	-------------------------	-----

MANUSCRIPTS

Armenian Manuscripts in the University of Princeton	<i>Rev. Zaven Arzoumanian</i>	265
Armenian Manuscripts in the University of Chicago	<i>H. Kurdian</i>	271

REPORTS

Annual report of the Theological Seminary	<i>Bp. Shahé Ajamian</i>	279
Annual report of St. Tarkmanchatz Sec. School	<i>Rev. Guregh Kapikian</i>	282
Annual report of the Armenian School in Amman	<i>Anahid Voskerichian</i>	290
Annual report of the Gulbenkian Library	<i>Fr. Aghan Baliozian</i>	293
The St. Tarkmanchatz Sec. School - Annual events		294
The Armenian General Benevolent Union		296
THE ARMENIAN PATRIARCHATE		
Monthly news		297
Contents		300

Yearly subscription: 5 U. S. Dollars

All correspondence should be addressed to:

Ara Kalaydjian
The St. James Press
P. O. Box 14001
Jerusalem — Israel